

Strategiplan for samisk kirkeliv Livskraftig og likeverdig

Høringsforslag

Pr 19. april 2018

NOROGA GIRKU - DEN NORSKE KIRKE

Samisk kirkeråd - Sáme girkkoráde
Saemien gærhkoeraerie - Sámi girkoráđđi

Innhold

Strategiplan for samisk kirkeliv	1
1. Innledning og visjon	4
1.1. Visjon for samisk kirkeliv fra 2019-2029	4
1.1. Visjon og strategiske mål for samisk kirkeliv, 2019-2029.....	4
2. Bakgrunn	10
2.1 Samisk etnisitet. Hvem er same?.....	11
2.2. Samisk språk og samiske språkgrupper i Norge.....	11
2.3. Kirkehistorisk riss	13
Læstadianismen	16
2.3. Samisk kirkeliv i dag.....	18
<i>Variasjoner i samisk kirkeliv</i>	19
<i>Samisk kirkeliv i nordsamisk språkområde</i>	22
<i>Samisk kirkeliv i lulesamisk språkområde</i>	23
Samisk kirkeliv i pitesamisk språkområde	23
<i>Samisk kirkeliv i sørsamisk språkområde</i>	23
<i>Saemien Áálmege</i>	24
<i>Samisk kirkeliv utenfor tradisjonelt samisk område</i>	24
<i>Samisk kirkeliv over landegrensene</i>	25
3 Prinsipiell del	26
3.1.Den norske kirkes ansvar for samisk kirkeliv.....	26
3.2.Føringer fra Det lutherske verdensforbund og Kirkenes verdensråd	27
3.3.Norsk lov og folkeretten	28
Nasjonal lovgivning.....	28
Folkerettslige bestemmelser	30
3.5. Inkludering som grunnprinsipp.....	31
3.6. Forsoning som grunnperspektiv	32
3.7. Teologisk grunnlag for samisk kirkeliv	32
4 Strategidel.....	34
4.1. Samisk språk og innhold i kirke og gudstjenesteliv.....	35
4.2. Samisk innhold og språk i trosopplæringa.....	44
Samiske barn og unges flerkulturelle og flerspråklige tilknytning	45
Samisk konfirmantleir	46
Samiske ungdomssamlinger	46
4.3 Diakoni	48
Diakoni for ulike grupper i det samiske samfunnet.....	49

Skaperverk og forvaltning	50
4.4. Dialog og forsoning.....	54
Religionsdialog.....	56
4.5. Rekruttering, kompetanse og fagutvikling	58
4.6. Kultur.....	61
4.7. Demokrati og likeverd	64
Saemien aálmege	66
Samiske ungdommer og deres plass i kirkeliv og kirkens demokrati	66
Urfolksarbeid.....	67

1. Innledning og visjon

1.1. Visjon for samisk kirkeliv fra 2019-2029 Samisk kirkeliv – livskraftig og likeverdig

1.1. Visjon og strategiske mål for samisk kirkeliv, 2019-2029

Visjonen for Den norske kirke er Meir himmel på jorda - Kyrkja vitnar i ord og gjerning om frelse, fridom og håp i Jesus Kristus ved å vere

Vedkjennande

Vi vedkjenner trua på og tilber den treeinige Gud saman med den verdsvide kyrkja.

Open

Vi er eit fellesskap prega av likeverd, deltaking og respekt for mangfald.

Tenande

Vi viser miskunn, fremjar rettferd og vernar om skaparverket.

Misjonering

Vi vitnar om Jesus Kristus lokalt og globalt.

Ut fra denne visjonen har Kirkemøtet beskrevet sju strategiske mål for Den norske kirke. Innenfor disse strategiske målene vil samisk kirkeliv være livskraftig og likeverdig som beskrevet.

I perioden 2019–2021 skal vi arbeide for at:

1. Gudstenestelivet blomstrar
2. Fleire søker dåp og trusopplæring
3. Kunst- og kulturuttrykk er ein del av kyrkja sitt liv
4. Kyrkja engasjerer seg i samfunnet
5. Fleire finn sin plass i kyrkjeleg arbeid
6. Kyrkja skaper trygge rom
7. Kyrkja har ein demokratisk og velfungerande organisasjon

Gudstjenestelivet blomstrer

Gudstjenesten er et sted der den samiske befolkningen i hele Norge kan kjenne seg og sitt eget igjen i språk, uttrykksform og innhold. Innholdet i gudstjenesten rommer også samisk kultur og tradisjon, og er en viktig arena for i praksis å forkynne og leve ut prinsippet om likeverdighet.

Gudstjenester i de samiske områdene i Norge er sentrale arenaer for mange samer. Fra gammelt av har gudstjenesten vært en arena for kristne fellesskap og flere steder i Sápmi lever tradisjonen med å ha kirkehelger (der folk samles av andre grunner). Gudstjenesten er et sted for tilbedelse og bønn, forkynnelse og fellesskap. For samer flest er det å kunne delta i samiske gudstjenester der de samiske språkene, samenes kristne tradisjoner ivaretas på en likeverdig måte, grunnleggende for at de skal oppleve et samisk kirkeliv der de har tilhørighet. Samiske gudstjenester kan ha en flerspråklig innretning, med et varierende samisk innhold, ut fra hvilken kompetanse i samisk språk og samisk kirkeliv, som til enhver tid er tilgjengelig i menighetene. Av den grunn kan noen samiske gudstjenester i Den norske kirke være samiskdominerte, mens andre er norskdominerte hva gjelder bruk av samisk språk og et samisk kulturelt innhold. Samiske gudstjenester kan slik omtales som samisk – norske eller som norsk- samiske alt etter hvordan og i hvilken grad samisk språk og kultur brukes i gjennomføringen av gudstjenesten.

Kirkehelger med gudstjenester har hatt og har fremdeles en stor betydning for mange samer. For noen vil de læstadianske forsamlingsmiljøene med storsamlinger og stevner være av betydning. Mens andre igjen deltar i andre kristne samlinger.

Den norske kirkes gudstjenester og markering av høytidene skaper rom for, og arena for kristne fellesskap også for samene. For eksempel har påskehøytiden en stor betydning spesielt i Indre Finnmark og både konfirmasjon, barnedåp og bryllup har tradisjonelt vært lagt til påsken. Da samles familier og slekt og det kommer mange tilreisende til de samiske tettstedene i de nordsamiske områdene. Et annet eksempel er at i det sørsamiske språkområdet har Ankarede på svensk side av Sápmi i flere hundre år vært sentralt samlingssted for samer, og fremdeles er stedet i bruk med en årlig kirkehelg med tilreisende fra hele Sápmi.

Samiske kirkedager, som arrangeres hvert fjerde år i samarbeid mellom Den norske kirke, Svenska kyrkan og Evangelisk-Lutherska kyrkan i Finland, har modell av slike kirkehelger.

Gudstjenestens innhold har betydning for de fleste som søker kirken. En kirke der man forstår det som blir forkynt, kjenner igjen det som blir sunget og lest, og ikke minst opplever at tradisjonene gir mening, er en kirke man vil vende tilbake til. For samer er en kirke som på en likeverdig måte ivaretar deres språk, tradisjoner og kirkeliv viktig. Den samiske salmesangen med det samiske tonespråket, har i hele kirkens tid vært en viktig del av kirkelivet der samene bor. Salmesangen i samiske områder med læstadianske samlinger har i stor grad overlevd en vestliggjøring av musikken, og der kan en fremdeles finne salmesangen med sin særegne sangteknikk og tonespråk med variasjon fra sted til sted. I de sørsamiske områdene har språket vært mindre i bruk i gudstjenestene. Det betyr at det finnes få sørsamiske salmer. Her må Den norske kirke arbeide aktivt for å støtte opp om arbeidet med å øke tilfanget

av sørsamiske salmer, både nyskrevne sørsamiske salmer, og oversetting av salmer til sørsamisk.

Flere søker dåp og trosopplæring

Samisk trosopplæring bidrar til en systematisk og sammenhengende trosopplæring som vekker og styrker kristen tro, gir kjennskap til Den treenige Gud, bidrar til livstolkning og livsmestring hos samiske barn og unge, på en måte som ivaretar deres samiske tilhørighet og identitet. Kirkens trosopplæring utfordrer samiske barn og unge til engasjement og deltakelse i kirke og samfunnsliv. Dette gjelder for alle døpte i alderen 0-18 år, uavhengig av funksjonsevne.

Dåp og konfirmasjon har betydning og stor oppslutning i flere av de samiske områdene i Norge. På samme måte som kirkehelgene er viktige samlingsarenaer for samer, er dette betydningsfulle som møteplasser og kirkelige handlinger for familiene, der man samles om å markere overganger i barnas liv. Konfirmasjoner, dåp og bryllup er store begivenheter i mange samiske familiers liv, fordi de bidrar til å opprettholde og å bygge relasjoner og kontakt i og mellom familier, slekt og mellom generasjonene. Tradisjoner og samværsform vil imidlertid variere avhengig av hvilket geografisk område man befinner seg i. I deler av områdene der læstadianismen har hatt sterkt fotfeste, lever også hjemmedåpstradisjonen videre, mens andre steder er den ikke i bruk. Dåpshandlinger i hjemmet bidrar blant annet til å knytte sammen hjem og kirke, da barnets dåp også stadfestes i kirken. Ved å tilrettelegge for at samiske familier kan bruke sine egne dåpstradisjoner, kan kirken bidra til at samer, også kan ivareta og utvikle sine egne kristne tradisjoner.

Det er derfor viktig at kirken som organisasjon gjør det mulig for menigheter i hele landet å legge til rette for at samisk kirkeliv er synlig og levende, ved blant annet å styrke kontakten med og relasjonene til både samiske familier, enkeltpersoner, men også til samiske institusjoner og organisasjoner. Menighetene kan gjennom å bruke ledd fra samisk liturgi i kirkelige handlinger som gudstjeneste, dåp, konfirmasjon og begravelser, skape rom for et lokalt samisk kirkeliv. Dette kan gjøres på måter som tilpasses det som er praksis innenfor samisk kirkeliv, slik at det ikke blir krevende i form av nyskaping på hvert sted. Det er også av betydning å styrke kirkas tilstedeværelse i det samiske samfunnet.

Mange steder i det tradisjonelle samiske bosetningsområdet er dåps- og konfirmasjonstallene høye. Det er et sentralt mål for kirka i en ny planperiode å opprettholde disse høye tallene. Dette kan kirka gjøre ved å være mer tilgjengelig, livsnær og relevant. Kirka har i oppgave å være en inkluderende kirke der barn og unge ikke bare har sin plass, men også deltar fullverdig, har medvirkning, blir møtt ut fra sine forutsetninger med differensierte tiltak. Barn og unges subjektive opplevelse av å delta i trosopplæringstiltakene skal være det som viser hvilken kvalitet opplæringa har og det som skal gir svar på grad av måloppnåelse. Målet er at barn og unge som deltar i trosopplæringa opplever en trosopplæring som styrker deres livsmestring og bidrar til å styrke deres kristne tro.

Trosopplæringsplanen for Den norske kirke «GUD GIR – VI DELER» bidrar til at det kan skapes rom for at samene i menighetene kan delta i kirkelivet og bidra til at samiske kristne tradisjoner, språk og kultur blir en del av menighetens trosopplæring. Det legges opp til at den lokale trosopplæringsplanen skal ha mål med samisk innhold i tråd med lokal kristen praksis, slik den kommer til uttrykk også i hjemmenes trosopplæring.

Samisk kirkeliv og kirkehistorie er ulik i de forskjellige deler av landet. Ved utarbeidelse av den lokale trosopplæringsplanen må menighetene ta hensyn til samiske forhold i området og gi rom for lokale tradisjoner og variasjoner. Målet for kirkens trosopplæring er at den samiske stemmen skal høres, og bli en naturlig del av Den norske kirkes arbeid på alle nivåer og plan. Samisk trosopplæring må fungere identitetsstyrkende, slik at samiske barn og unge får en opplevelse av at deres samiske bakgrunn er verdifull. Bevissthet om og trygghet i forhold til hvem man er, kan være viktig for trosutøvelsen, og vil ofte gjøre det enklere å leve som en kristen med sin unike bakgrunn innenfor et større fellesskap.

Samiske barn og unge som deltar i trosopplæring i menigheten skal gjennom evangelietekstene kunne reflektere over og lære om lokal kristen praksis, dåpstradisjoner, trospraksis og hvordan høytidene markeres lokalt. Det er av særlig betydning for samene at dette synliggjøres og formidles. Samiske barn og unge i menighetene har mulighet til å delta i kirkelivet, og være med å prege innhold og uttrykk gjennom å delta i planlegging av, og gjennomføring av samiske gudstjenester som er tilpasset familier med barn. Det er et mål at lokalkirkene bidrar til at også samisk ungdom kan delta i samisk kirkeliv, sammen med andre samiske ungdommer på arenaer som bidrar til å styrke både deres kristne tro og deres samiske identitet. Den norske kirke har etablert en årlig landsdekkende samisk konfirmantleir som sikrer samiske konfirmanter fra hele landet, et slikt tilbud. Det er også etablert et leir-/samlingsbasert arbeid for samisk ungdom koordinert fra sentralkirkelig nivå, for å støtte opp om lokalt og regionalt samisk ungdomsarbeid. Disse tiltakene har en økende oppslutning fra samisk ungdom fra hele landet.

Folkekirka engasjerer seg i samfunnet

Samer i Norge opplever en kirke og et kirkeliv som rommer alle sider av livet. Å romme alle sider ved livet, er også å romme hverdagene og de samfunnsmessige sidene. Samene har status som urfolk, og Den norske kirke slutter seg til den formelle konstitusjonelle status som samene har i Norge. Kirken tar derfor tydelig standpunkter når menneskeverd og likeverdighet står på spill hos samene i Norge og andre urfolk i verden. Den norske kirke er på alle nivå en tydelig aktør i internasjonale forsoningsprosesser og i arbeidet med sannhet og forsoning i Norge. Kirken deltar både i form av å være en tydelig stemme, men også i møte med enkeltmennesker som har vært eller er utsatt for overgrep og krenkelser, og som av den grunn lever med traumer og sår. Kirkas diakonale praksis er styrket. Kirken har som mål å være rustet til å stå sammen med de som er utsatt og krenket. Dette gjelder ikke minst i

forkynnelse og undervisning over bibelske tekster som løfter opp menneskeverd, skaperverket, urettferdighet, fattigdom, m.m.

Den norske kirke har både fra gammelt av, og også i tiden før oppstarten av Samisk kirkeråd hatt forpliktelser ovenfor samene blant annet regulert i lovverket knyttet til samisk språk. Som majoritetskirke har Den norske kirke i dag, særskilte forpliktelser overfor samene. Det at folkekirka engasjerer seg i samfunnet har stor betydning for arbeidet med samisk kirkeliv. Kirken er opptatt av samfunnsmessige forhold som berører det samiske folket. Demokratiske prosesser, menneskerettigheter, urfolks rettigheter og et samfunn som er preget av kulturell, miljømessig og økonomisk bærekraft har relevans for samer fordi de i stor grad berører enkeltmennesker i deres hverdag.

Den norske kirke har tidlig erkjent sitt ansvar for og sin deltakelse i fornorskingsprosessen som staten Norge har gjennomført. Samisk kirkeråd har vært pådriver for at det skal finne sted forsoningsprosesser både internt i kirken, og i samfunnet for øvrig. I denne planperioden vil det være et økt fokus på sannhets- og forsoningsarbeid, der igangsetting av tiltak som har en gjenopprettende funksjon, vil kunne være sentralt.

Diakoni som er kirkens omsorgstjeneste rommer arbeid med vern om skaperverket og kampen for rettferdighet, som er evangeliet i handling i form av at nestekjærlighet praktiseres innenfor inkluderende fellesskap. Den enkelte menighets rolle i lokalsamfunnet preges av hvordan det føres dialog og hvilket form for samarbeid som praktiseres. Kirkelige ansatte og frivillige kan utfordres til å ta stilling til og belyse problemstillinger som har å gjøre med aktuelle samfunnsproblemer ut fra et kristent ståsted.

Det å knytte både diakoni, kirkemusikkarbeid og gudstjenestearbeid til et innhold som er relevant for samene, og å bruke samisk liturgi og språk ved dåp og konfirmasjon vil kunne prege den rollen kirken har i lokalsamfunnet.

Flere får lyst til å arbeide i kirka

Det er flere samer som tar kirkelig utdanning, og det er flere ansatte i kirken med formell kompetanse i samisk språk og kultur. Kirka framstår som en relevant og aktuell arbeidsplass for samiskspråklige ungdommer, og ungdommer med samisk bakgrunn som har kulturkompetanse. Det lyses ut stillinger både på lokal, regional og nasjonalt nivå, med krav om formell kompetanse i samiske språk, samisk kulturkunnskap og kulturforståelse.

Det vil være en utfordring i årene som kommer å rekruttere personale med samisk språk og kulturkompetanse til kirkelig tjeneste. Det er i dag et generelt problem å få søkere til stillinger i samiske områder. Det er svært få ansatte i dag med samisk språk og kulturkompetanse. En forklaring kan være at det ikke er mange nok samiske unge i utdanningsløpene til å bemanne stillinger i de samiske språkområdene. Rekruttering av samiske unge til kirkelig utdanning er en av de utfordringer som ligger foran Den norske kirke, og likeså en utfordring i å rekruttere ikke-

samisktalende til å ta en utdanning i samisk språk og kultur, som de kan bruke i samiske områder.

Det er derfor et mål at det gis opplæring i form av enkeltkurs men også tilbud om opplæring på etter- og videreutdanningsnivå. Et mer langsiktig mål er at alle grunnutdanningene som gir kompetanse i kirkelig tjeneste underviser i tema som belyser samisk kirkeliv og samiske kristne tradisjoner på en akademisk måte. Her er også kompetanse i kulturforståelse nødvendig, for at ikke-samiske fagpersoner, skal kunne utvikle en profesjonell rolle i forhold til sin egen eventuelle majoritetsbakgrunn.

I dag er det ansatt både diakoner, kateketer og kirkemusikere som både selv har samisk bakgrunn, og relevant utdanning, i noen menigheter. Disse kan representere en form for kompetanse, som kan deles på menighets og bispedømmenivå. Videre er det et mål med åpenhet for fleksible løsninger ved rekruttering av ansatte med relevant kompetanse for samisk kirkeliv, som for eksempel kan innebære det å vektlegge samisk språkkompetanse eller formell kompetanse i samisk kultur eller uformell kompetanse i samisk språk, kultur og tradisjon, som er erfaringsbasert. Da foreligger det mulighet for å ta en formell fagkompetanse for å bli formelt kvalifisert til stillingene.

Den norske kirke er demokratisk og funksjonelt organisert

Den norske kirkes demokratiske organer rommer samisk selv- og medbestemmelse. Samiskkirkelig valg møte er en arena både for valg, demokratiske prosesser og drøfting av sentrale fagspørsmål innenfor samisk kirkeliv. Samiske unge deltar aktivt i kirke demokratiet. Samisk representasjon i bispedømmeråd, Kirkeråd og Kirkemøte opprettholdes som et uttrykk for samisk medbestemmelse. Organiseringen av Den norske kirke fremmer gode faglige miljøer som er til beste for samisk kirkeliv. Dette er spesielt viktig på menighetsnivå hvor det samiske kirkelivet skal utøves i mennesker hverdag.

Medbestemmelse handler om mulighetene for deltakelse og påvirkning i beslutningsprosesser. Selvbestemmelse i Den norske kirke skjer ved at det finnes egne demokratiske myndighetsrom der samer selv gis ansvar og mulighet til å utforme sitt eget kirkeliv (jf. KM 15/90). Dette begrunner eksistensen til Samisk kirkeråd og Saemien Åålmegeaerie og opprettelsen av Samisk kirkelig valg møte. Samisk medbestemmelse i kirke demokratiet sikres i dag blant annet gjennom særskilt samisk representasjon i de tre nordligste bispedømmerådene og dermed i Kirkemøtet, og ved at Samisk kirkeråd deltar i den forberedende rådsbehandlingen av saker til Kirkemøtet. Videre er Samisk kirkeråds leder fullverdig medlem av Kirkemøtet og har møterett i Kirkerådet. Samiske unge kan delta i kirke demokratiet ved at de tre nordligste bispedømmerådene også sender samiske delegater til Ungdommens kirkemøte. I 2017 ble Samisk ungdomsutvalg opprettet av Samisk kirkeråd.

En ny tid vil føre med seg behov for endringer i kirkas organisering. Det har betydning for hvordan samisk kirkeliv blir ivaretatt i eventuelle nye endringer i kirkens struktur. Indre Finnmark prosti og Saemien Áálmege er eksempler på hvordan kirken har skapt organer som har et særlig ansvar for å ha kompetanse innenfor samisk språk, samisk kirkeliv i nordsamiske og sørsamiske områder. Det finnes ikke et tilsvarende kirkelig organ for lulesamisk område, men man har samiske fagstillinger i den lokale menigheten i Tysfjord. Dette er et godt utgangspunkt for å skape et fagmiljø for lulesamisk kirkeliv. Uavhengig av hvordan man organiserer kirka fremover er det viktig at man vektlegger å skape gode samiske fagmiljøer som støtter opp om og forsterker samisk kirkeliv i menighetene.

2. Bakgrunn

Samene er urfolket i de nordlige områdene av Norge, Sverige, Finland og Kolahalvøya i Russland. Samenes tradisjonelle bosettingsområde kalles Sápmi . Den sørlige grensen for det samiske området i Norge er Elgå i Hedmark.

Det foretas ikke offisiell registrering av samer, samisk språkkunnskap, samisk identitet eller samisk bakgrunn i Norge i dag. Sametingets valgmanntall registrerer de som ønsker å stille eller stemme til Sametingsvalg, og gir derfor ikke noe helhetlig bilde over antallet samer i Norge i dag. Utkast til Nordisk samekonvensjon (2005) opererer med et anslag på totalt ca. 80000-100000 samer, hvorav omtrent 50000 – 65 000 bor i Norge.

Hva menes med ”urfolk”?

ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, som Norge ratifiserte i 1990, definerer urfolk på følgende måte i artikkel 1 nr. 1 b:

(1) Folket skal ha bebodd hele eller deler av landet før det ble kolonisert eller statsgrensene ble etablert. (2) Folket skal ha beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner.

I Norge er det klart at samene fyller vilkårene i denne definisjonen. Dette er stadfestet i flere høyesterettsdommer, bla. Selbusaken og Svartskogsaken.

I det samiske samfunnet i dag er det stort fokus på å styrke og utvikle samiske språk, tradisjonskunnskap og kultur slik at det samiske samfunnet kan utvikle seg på sine egne premisser. Samiske barnehager og skoletilbud spiller en viktig rolle i styrkingen av samisk identitet, og gjennom økt status for samisk språk, tradisjonskunnskap og kultur, har bevisstheten om eget opphav økt. På slutten av 1900- og begynnelsen av 2000 tallet ble samenes rettsstilling i Norge styrket bl.a. gjennom offentlige utredninger som la grunnlag for en ny forståelse av samenes politiske og kulturelle rettigheter som urfolk, samt vedtakelsen av blant annet sameloven (1987) og finnmarksloven (2004). Likevel ser vi at det samiske samfunnet fortsatt må arbeide hardt for anerkjennelsen av samers rettigheter. Retten til land og vann. Retten til opplæring på vårt eget språk. Retten til bruk av samisk språk og retten til å

revitalisere og styrke vår egen kultur, språk og samfunn er essensielle spørsmål som fortsatt er aktuelle.

2.1 Samisk etnisitet. Hvem er same?

Etnisitet kan defineres som en kollektiv identitet knyttet til kulturelt fellesskap basert på antatt felles opphav. Etnisk identitetsdannelse skjer hos den enkelte i et samspill mellom ens egen oppfatning av seg selv (selvtilskrivelse) og andres oppfatning av en selv (andres tilskrivelse).

Mens det er relativt enkelt å snakke om det samiske folket som en kollektiv størrelse, kan det være mer komplisert å svare på spørsmålet om hvem som er same på individplan. En årsak til dette er at samer, på grunn av det assimilasjonspresset man har vært utsatt for, ikke alltid har ønsket å tilkjenne sin samiske identitet.

Det finnes ingen klar definisjon for hvem som er same, men sameloven angir kriterier for å registrering i Sametingets valgmanntall. Her legges både et subjektivt og et objektivt kriterium til grunn for registrering. Man må kunne svare positivt på (1) at man selv oppfatter seg som same og (2) at man selv, eller minst en av foreldrene, besteforeldrene eller oldeforeldrene har hatt samisk som hjemmespråk (hjemmespråket antas her å være en relativt sikker indikator på samisk slektstilhørighet), evt. at en av dine foreldre, besteforeldre eller oldeforeldre er registrert i valgmanntallet. Forutsetningen for å kunne registreres som same ligger her altså i skjæringspunktet mellom slektsmessig tilhørighet, og ens egen oppfatning av seg selv.

2.2. Samisk språk og samiske språkgrupper i Norge

Man må ikke kunne snakke samisk for å regnes som same, og et lokalsamfunn må ikke være samiskspråklig for å være bærer av samisk kultur og samiske tradisjoner. Samisk språk er likevel en essensiell bærebjelke i samisk kultur og identitet, og det er vanlig å anse en person som tilhørende en samisk språkgruppe i kulturell forstand, selv om vedkommende ikke snakker språket.

Samisk språk tilhører den finsk-ugriske språkgruppen, og de samiske språkgrensene går på tvers av riksgrensene i Norge, Sverige, Finland og Russland. Det finnes ti samiske språk hvorav alle er på UNESCO's liste over truede språk i verden. Nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk er de offisielle samiske språkene i Norge. I tillegg er det i Norge et tradisjonelt skoltesamisk område og et tradisjonelt pitesamisk område. Det er meget få som behersker østsamisk/skoltesamisk i Norge i dag. Pitesamisk er klassifisert som utødd i Norge. De siste årene har det startet en pitesamisk og øst/skoltesamisk vitalisering i Norge. Det er viktig å presisere at innenfor alle de samiske språkgruppene vil en betydelig andel ha mistet sitt samiske språk, uten nødvendigvis å ha mistet sin samiske identitet og kulturelle tilhørighet.

I Norge er det opprettet et forvaltningsområde for samisk språk. I dag er 11 kommuner i nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk område med. Innenfor dette området er de mest omfattende revitaliserings- og vitaliseringstiltakene iverksatt. Det tradisjonelle samiske bosettingsområdet/språkområdet er betydelig større enn

forvaltningsområdet for samisk språk og utgjør 40 % av Norges fastlandsareal. I dag bor mange samer også utenfor det tradisjonelle samiske bosettingsområdet.

Sørsamene: Det sørsamiske området strekker seg på norsk side fra Saltfjellet i Nordland til Engerdal i Hedmark, samt i de tilstøtende områdene i Sverige. Sørsamene har en lang tradisjon for kontakt over riksgrensen, og det finnes nære slekts- og familierelasjoner på tvers av denne. Viktige identitetsfaktorer for sørsamene er reindriftsnæringen og duetjie (husflid/håndverk). Disse næringene er de to viktigste kulturbærere for å opprettholde språket og kulturen. I følge NOU 2016:18 Hjertespråket så finnes det mellom 270-340 personer som snakker og forstår sørsamisk godt i Norge. I tillegg vil det være personer med mindre grad av kompetanse i sørsamisk, men som likevel er viktige språkbrukere av sørsamisk språk. Sørsamisk språk er av UNESCO kategorisert som et alvorlig truet språk. Det gledelige er at sørsamisk har opplevd en revitalisering og vitalisering de siste årene. Det skyldes tilbud om sørsamisk opplæring i skoler og via fjernundervisning, innlemmelse av kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk og etablering av språksentre. I dag er Snåasen tjielte / Snåsa kommune, Raavrevijhken tjielte/Røyrvik kommune og Aarborten tjielte/Hattfjelldat innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk.

Lulesamene: Det lulesamiske området i Norge er fra Ballangen til Saltfjellet og i særdeleshet Divtasvuona suohkan / Tysfjord kommune. Divtasvuona suohkan/Tysfjord kommune er også innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk.

Samene i Nord-Salten har drevet kombinasjonsbruk med fiske, småbruk, skogsdrift, reindrift, jakt og fangst. Det har tradisjonelt vært utstrakt kontakt over grensen. Det antas at det er omlag 2000 lulesamer på norsk side av grensen, og at 600 av disse bruker språket aktivt. Man regner med totalt ca. 2000 lulesamiske språkbrukere i Sverige og Norge. Lulesamisk språk er i likhet med sørsamisk kategorisert som et alvorlig truet språk av UNESCO.

Nordsamene: Det nordsamiske området i Norge strekker seg fra Finnmark/Finnmárku og Nord-Troms, og til områdene fra Midt-Troms og sørover til Ofoten. Nordsamene er den største samiske gruppen og finnes i Sverige, Finland og Norge. Det antas at det er omlag 25 000 som snakker nordsamisk i Norge. Mens sør- og lulesamisk er kategorisert som "alvorlige truede språk" er nordsamisk kategorisert som et "truet språk" av UNESCO. Noen steder – spesielt i Indre Finnmark – er samisk språk og kultur fremtredende, mens dette i andre områder er helt borte i det offentlige rom på grunn av fornorskningspolitikken. Siden 1991 har kommunene Gáivuotna/Kåfjord, Guovdageaidnu/Kautokeino, Kárášjohka/Karasjok, Porsángu/Porsanger, Deatnu/Tana og Unjárga/Nesseby vært innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk. 1.oktober 2009 ble Loabát/Lavangen kommune i Sør-Troms innlemmet i forvaltningsområdet for samisk språk.

Nordsamisk område representerer et betydelig kultur- og dialektmangfold. Mens dialektene først og fremst er geografisk betingede, kan kulturvariasjoner knyttes til ulike tradisjonelle næringsstilpasninger (iblant også innenfor et lokalsamfunn).

Sjøsamisk, reindriftssamisk, markasamisk, elvesamisk tradisjon er eksempler på dette. Tidligere eksisterte et sammenhengende sjøsamisk dialektområde i kystområdene i Troms og Finnmark, og en betydelig del av den nordsamiske befolkningen tilhører sjøsamekulturen. I de kystnære områdene var imidlertid fornorskningstrykket sterkest, og kun et fåtall steder er sjøsamisk dialekt bevart. Innlandssamisk kultur er knyttet både til reindriftsamisk og bofast samisk kultur (kombinasjon av småbruk og utmarkshøsting). Markasamisk kultur i Sør-Troms og nordre Nordland er en variant av det siste. I det markasamiske området snakkes jukkasjärvisamisk, en nordsamisk dialekt som skiller seg en god del fra dialektene lenger nord. Innenfor såkalt "finnmarkssamisk" språk går det et viktig dialektskille mellom østlige (Karasjok og østover) og vestlige dialekter (Kautokeino og vestover).

Pitesamene: Det pitesamiske området i Norge ligger i Nordland fylke, nærmere bestemt i kommunene Beiarn, Saltdal, Meløy og Gildeskål, samt deler av Bodø og Fauske kommuner. Ifølge UNESCO snakkes pitesamisk av ca 30 personer i Sverige og Norge, og regnes som et kritisk truet språk. Det siste tiåret har enkeltpersoner engasjert seg for å revitalisere pitesamiske tradisjoner, og det er holdt språk- og kulturkurs i samarbeid med pitesamer i Sverige.

Skoltesamene: Skoltesamenes område i Norge er i dag knyttet til Neiden i Sør-Varanger kommune. Ifølge UNESCO snakkes skoltesamisk av ca. 300 personer i Finland, er nesten forsvunnet i Russland og defineres som utdødd i Norge. Skoltesamene har siden 1500-tallet bekjent seg til den russisk-ortodokse troen, og ortodoks kristendom er sentral i skoltesamisk identitet. På 1500-tallet ble det bygget et kapell i Neiden knyttet til klosteret i Petsjenga. Kapellet er fortsatt i bruk og betjenes i dag av den gresk-ortodokse kirke. Det er etablert et østsamisk museum i Neiden som er viktig for utvikling av språk og kultur.

2.3. Kirkehistorisk riss

Samenes kontakt med kristendommen spenner over et langt tidsrom, og det foregår en diskusjon om når det gir mening å si at samene ble kristnet. Arkeologiske funn og historisk kilder vitner om kontakt med kristen tro i visse områder allerede for 1000 år siden. Mens flere kilder fra middelalderen beskriver samene som kristnet, gjør ikke mange av de etter-reformatoriske kildene dette. Årsaken synes å være ulike definisjoner på hva det vil si å være kristen.

Det er uansett dekning for å si at katolsk tradisjon – og ortodoks tradisjon i nordøst – har påvirket samisk religiøsitet over en svært lang tidsepoke.

På 1500 og 1600-tallet inngikk kirkebygging og etablering av en nasjonal kirkeinstitusjon blant samene i det enkelte lands kolonisering av de samiske områdene. Allerede i reformasjonstiden ble prester i den svenske kirken utsendt til de samiske områdene en gang årlig. På 1600-tallet ble denne offensiven utvidet med kirker og skoler for samer, bøker på samisk, utdanning av samiske prester, og egne prestegjeld i tradisjonelt samiske områder. I de nordligste delene av Sverige-Finland var finsk kirkespråk, ikke samisk. Dette gjaldt også Indre Finnmark som den gangen tilhørte den svenske kirken. I fjord- og kystområdene i Nord-Norge lå de fleste kirker på ytterkysten, noe som betydde svært lang kirkevei for mange samer. På 1600-tallet

besøkte sokneprestene i Finnmark de samiske bosettingene inne i fjordene en til tre ganger i året. Kirkespråket var dansk. De fleste samer var døpte på denne tiden. Selv om det er geografiske og individuelle forskjeller, mente mange samer og lokale prester at de var kristne. Men med de pietistiske strømningene ble det mer fokus på individuell omvendelse og indre tro, noe som medførte en mer intens misjonsvirksomhet.

Den mest intense misjonsperioden i Norge fant sted fra 1716 av, med Thomas von Westen som den sentrale drivkraften. Han var leder for den virksomheten Misjonskollegiet i København igangsatte blant samene. Thomas von Westen vektla bruk av samisk språk i misjonsarbeidet, samt undervisning og skoletilbud blant samene. Denne epoken var samtidig kjennetegnet av en sterk demonisering og forfølgelse av samiske trosforestillinger og religiøs praksis, og ledsaget av beslaglegging av samiske trommer og rasing av samiske hellige steder. I perioden etter von Westen har den offisielle kirkes holdning til samisk språk svingt i takt med ideologiske strømninger i samtiden.

I siste halvdel av 1800-tallet vokste fornorskningspolitikken fram som en målrettet, statlig kulturpolitikk overfor samer og kvener i Norge. Denne varte fram til 1960-tallet. Som statens religionsvesen ble kirken i stor grad en medløper i fornorskningen. I enkelte prestegjeld i det nordsamiske området ble imidlertid samisk beholdt som, vanligvis ved at prekenen ble tolket til samisk. Her ble kirken den viktigste offentlige språkarenaen for samisk språk gjennom fornorskningstiden. Mesteparten av 1900-tallet var imidlertid samisk kirkeliv underprioritert i Den norske kirke, betraktet som et regionalt anliggende for Nord-Hålogaland biskop, og assosiert med nordsamisk kirkeliv.

Antakelig har ingen enkeltfaktor fått større betydning for samisk kirkeliv enn den læstadianske vekkelsen. Denne vekkelsesbevegelsen oppstod i Karesuando i Sverige i 1845 knyttet til den svensk-samiske presten Lars Levi Læstadius (1800-1861). Den var et opprør mot den "døde tro" blant kirkens prester og drukkenskap blant folk generelt. Vekkelsen spredte seg til Norge med reindriftssamer, som flyttet over grensene mellom sine vinter- og sommerbeiter, og bevegelsen ble raskt utbredt over hele Nordkalotten. Den læstadianske bevegelsen ble et åndelig hjem for majoriteten av den nord- og lulesamiske befolkningen. Finsk/kvensk og samisk var hovedspråkene i bevegelsen, og læstadianismen fungerte i stor grad som et kulturelt vern for samer og kvener gjennom hele fornorskningstiden. Læstadianerne har i stor grad sluttet opp om kirkens sakramentforvaltning, men vært kritiske til kirkens forkynnelse. Forkynnelsen og det åndelige liv har i hovedsak vært forvaltet i egne forsamlinger. I menigheter der den institusjonelle kirke aktivt motarbeidet læstadianerne og det samiske over tid, finnes det eksempler på at den læstadianske forsamlingen nærmest har fått funksjonen som en "samisk folkekirke" lokalt. I Norge er kanskje Tysfjord det fremste eksempelet på dette. Den læstadianske bevegelse, som i dag er inndelt i ulike retninger, er fortsatt en viktig kraft og identitetsfaktor i nordsamisk og lulesamisk kirkeliv (se egen ramme om læstadianske retninger).

Bruk av samisk språk i gudstjenester og i kirkelige handlinger

Kgl.res. 24. februar 1848 med senere endringer og tilhørende skriv av 1872 har etablert en lang kirkelig praksis med å ivareta samisk språk i gudstjenester og kirkelige handlinger. Ved Kgl. res 24. februar 1848 ble det bestemt at ved tilsetting av prester i en rekke prestegjeld i dagens Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros skulle det stilles krav om avlagt prøve i samisk (det opprinnelige området strakk seg helt sør til Grong). Fra 1859 ble bestemmelsen geografisk avgrenset til Finnmark og Lyngens soknekall i Tromsø prosti, med den følge at lule- og sørsamisk språkområde ikke lenger var omfattet av bestemmelsen. Den kgl. Res hjemlet lenge en ordning hvor departementet ga nytilsatte prester permisjon med lønn for å lære seg samisk. På slutten av 1980-tallet omfattet ordningen 6 prestegjeld i Finnmark. Bestemmelsen ble ikke formelt opphevet, men Kultur- og kirke departementet sa i brev av 10.03.2009 at det er opp til Den norske kirkes egne organer hvordan bestemmelsen skal praktiseres.

Den læstadianske vekkelsen nådde ikke til det sørsamiske området. Her fikk man derimot et visst innslag av baptister, pinsevenner og adventister. Det store flertallet av sørsamene har imidlertid tilhørt Den norske kirke. Samemisjonen arrangerte stevner, drev oppsøkende virksomhet og en skole inntil staten overtok driften. Den norske kirke har ikke før på 1990-tallet hatt spesielt fokus på den sørsamiske befolkningen.

Norges Samemisjon (opprinnelig Norsk Finnemisjon) ble etablert i 1888 som en motvekt til at den offisielle kirken slo seg inn på fornorskninglinjen. Evangelisk virke blant samene i Norge var hovedsaken, og i 1895 bidro organisasjonen til at Bibelen ble trykket og utgitt på nordsamisk. I tillegg til det evangeliske arbeidet drev organisasjonen i mange tiår helseinstitusjoner flere steder i Nord-Norge. Den samiske ungdomsskole (senere folkehøyskole) i Kárášjohka/Karasjok (1936-86, 1991-2000) var lenge den eneste skolen i landet hvor samisk ungdom kunne lære om samisk språk og samisk kultur. Skolen var en viktig samarbeidspartner for Samisk kirkeråd på 1990-tallet. Synet på og relasjonen til læstadianismen har vært gjenstand for debatt i organisasjonens historie, og forholdet mellom Samemisjonen og læstadianerne varierer fra område til område. Situasjonen i Indre Finnmark synes generelt å være preget av samarbeid og tillit, mens læstadianerne for eksempel i Nord-Troms og Tysfjord synes å ha mindre grad av tillit til Samemisjonen. På 1970- og 80-tallet ble Samemisjonen utfordret av den politiske og kulturelle oppvåkningen som særlig fant sted blant yngre samer, og organisasjonen ble kontroversiell i deler av det samiske samfunnet. Parallelt med dette var organisasjonens evangeliske arbeid verdsatt i en del miljøer, ikke minst blant mange eldre i Indre Finnmark. Fra 1990-årene og fremover har evangelisk, sosialt og diakonalt arbeid blant samene på Kola og drift av den tospråklige kristne nærradioen Radio DSF i Kárášjohka/Karasjok vært de viktigste søylene i organisasjonens evangeliske virksomhet. I tillegg arrangerer Samemisjonen hver vinter vinterstevne i Karasjok og Kautokeino med husmøter og gudstjenester. På sommeren holder de møter og gudstjenester på kysten av Finnmark og Nord-Troms. Tilbudet er ment både for de bofaste befolkningen i området og til reindriftssamene som bor på kysten i sommerhalvåret.

Andre misjonsorganisasjoner og frikirker har med varierende oppslutning drevet arbeid også i nordsamisk område. Her vil man spesielt nevne det samiskspråklige bladet Nuorttanaste, som ble grunnlagt av Den evangelisk-lutherske frikirke i 1898,

og fortsatt utkommer. Bladets eiere har fra år 2000 vært Norges Samemisjon, Indre Finnmark prosti og Samisk kirkeråd.

Konflikten om Alta-Kautokeinovassdraget (1979 og 1981) satte for alvor samiske rettighetsspørsmål på dagsorden i norsk offentlighet. Saken ble utgangspunktet for de utrednings- og endringsprosesser som fulgte med hensyn til samisk språk, kultur og samfunnslivs status i det norske statsfellesskapet. Som en naturlig konsekvens kom samisk kirkeliv relativt raskt på Kirkemøtets sakskart etter Kirkemøtets opprettelse i 1984.

I 1986 vedtok Kirkemøtet å nedsette ”et utvalg til å utrede prinsipielle og praktiske spørsmål vedrørende Den norske kirkes arbeid i den samiske befolkningen”. Til Kirkemøtet i 1990 hadde en arbeidsgruppe utarbeidet utkast til handlingsprogram for samisk kirkeliv i Den norske kirke (Samisk kirkeliv i Den norske kirke: Utkast til handlingsprogram. Fra en arbeidsgruppe nedsatt av Kirkerådet).

Kirkemøtets behandling av sak KM 15/90 Handlingsprogram for samisk kirkeliv fremstår som et tidsskille i Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv. På dette tidspunktet hadde samisk kirkeliv i Den norske kirke i lang tid vært ansett som et regionalt anliggende for Nord-Hålogaland, og ensidig assosiert med nordsamisk språk. Med vedtaket i sak KM 15/90 legges en ny prinsipiell tenkning til grunn.

Tanken om samisk kirkelivs likeverdighet, Den norske kirkes særskilte ansvar på området, og målet om samers med- og selvbestemmelse i eget kirkeliv blir etablert. I tillegg blir samisk kirkeliv fra nå av definert i forhold til de 3 offisielle samiske skriftspråkene i Norge –nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk – og ikke bare nordsamisk. Sak KM 15/90 bidro dessuten til å etablere en helhetskirkelig organisering av samisk kirkeliv i Den norske kirke: Det ble vedtatt opprettet et eget sentralkirkelig organ for samisk kirkeliv (Samisk kirkeråd ble endelig vedtatt av Kirkemøtet i 1992). Videre ble de tre nordligste bispedømmene anmodet om å ta ansvar for all kirkelig betjening på henholdsvis nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk, samt anmodet om å opprette egne samiske utvalg i sine bispedømmer. Dermed var hovedlinjene lagt for den organiseringen av samisk kirkeliv vi finner i Den norske kirke i dag.

Læstadianismen

Læstadianismen har virket som en bevegelse innenfor de lutherske kirkene i Norden og Russland. Imidlertid har enkelte deler av bevegelsen gått i retning av egne kirkesamfunn, spesielt de siste tiårene. Retningene har ikke hatt tradisjon for å registrere medlemmer, og de fleste som deltar fast i menighetene (også kalt forsamlinger) er medlemmer i Den norske kirke. Likevel legger forsamlingene vekt på å ta avstand til Den norske kirke i noen lærespørsmål.

De tre læstadianske hovedretningene i Norge i dag er de førstefødte, Alta-retningen og Lyngenretningen Alle vektlegger at troen kommer av å høre Guds ord muntlig forkynt. Forkynnelse av loven vekker samvittigheten, og evangeliet gir mot til å ta imot syndenes forlatelse og nåden i Kristus. De vektlegger et konsensusprinsipp i lederskapet.

Den læstadianske kristendom ble i starten spredt av både utsendingsvirksomhet som til Lyngen sent på 1840-tallet, og av samiske reindriftsutøvere som på 1850-tallet kom til

sommerbeitene i Sør-Troms og Ofoten. Under Juhani Rataamas ledelse etter Læstadius bortgang i 1861 ble virksomheten i større grad organisert.

De førstefødtes forsamlinger: De "førstefødte" har bakgrunn i det læstadianske miljøet i Nord-Sverige. De førstefødte har i Norge sitt tyngdepunkt i Ofoten, Narvik-området og Lofoten samt Tysfjord-området. I Sverige omtales denne retningen ofte for 'vestlæstadianerne'.

Bergen, Porsgrunn og Oslo. Det foretas faste predikantutsendelser jevnlig til disse stedene, både internt og fra fellesskapet i Ofoten og Lofoten, noen grad også til andre steder i landet. Utenfor Norge finner man forsamlinger i Sverige, Finland, Russland, Danmark, Tyskland, England, Nederland, Tyskland, Belgia, USA og Canada. I USA har de førstefødte etablert seg som et selvstendig kirkesamfunn, The Old Apostolic Lutheran Church. De ulike forsamlingene er i praksis tilsluttet et fellesskap som ledes av forsamlingene i Nord-Sverige. Fellesskapet i Ofoten og Lofoten har en ledende funksjon for forsamlingene i Norge. Det er også etablert forsamlinger flere steder i Finnmark, i Tromsø, Bodø, Mo, Malm i Nord-Trøndelag og Trondheim.

Forsamlingsmøter, «samling» eller «samling om Guds ord» utføres ved at det leses fra Læstadius' preker og en predikant forkynner, ofte over et valgt bibelsted. Landstads reviderte salmebok er i all hovedsak brukt i salmesangen uten ledsagelse av instrumenter. Forkynnelsen vektlegger den apostolisk-lutherske kristendoms læren. Menighetslivet foregår også i private hjem hvor det ikke sjeldent er uformell prat over generelle tema knyttet til det kristne livet eller et bibelsted.

Det kan oppstå det som kalles rørelse hvor de som har behov for det ber hverandre om tilgivelse. Rørelse oppfattes av en del som et nådetegn.

Nåden i Kristus vektlegges, og det oppfordres til å holde avstand til syndelivet.

Forsamlingen lærer at barnet er et Guds barn også før det er døpt. Dåpen regnes for den første kallelse og markerer at barnet er et lem av Kristi forsamling. Den siste tids utvikling i Den norske kirke har medført at det i dag forvaltes dåp, nattverd og konfirmasjon i den enkelte forsamling, grunnet i . Det legges også mer til rette for brudevigsel og gravferder i regi av forsamlingen. Det er etablert en egen trosopplæring samt konfirmasjonsundervisning.

Alta-retningen: Det er etablert en egen forsamling som i Norge har sin hovedforsamling i Alta. Mens enkelte fagkilder tidfester etableringen til begynnelsen av 1930-årene, trekker sentrale kilder i Altaforsamlingen linjene tilbake til slutten av 1800-tallet. Forsamlinger finnes i Tornedalen i Sverige og Finland. Utsendelse av predikanter foretas til Sør-Troms og Øst-Finnmark. Det er storsamling hver sommer i Elvebakken kirke i Alta. I planleggingsarbeidet er også kvinnene med. Retningen kalles i forskningen for småførstefødte. Etablering av egen menighet skyldtes bl a strid om organisering av de læstadianske forsamlinger i Amerika. Alta-retningen tilhører den øst-læstadianske gren av de læstadianske forsamlinger. Petter Posti (d 1918) var første leder. Alta-retningen gir ut eget blad, Sions blad og har egen Aandelig Sangbok. Teologisk har Alta-retningen samme kristendomssyn som «de førstefødte», med de støtter ikke lokalisering av lederskapet og dets autoritet. De mener at hver menighet er selvstendig men kan delta i hverandres forsamlinger. Alta-retningen forkaster Lyngenlæstadiansk dåpssyn.

Lyngen-retningen: Omkring århundreskiftet (1900) oppsto det uenighet mellom predikanten Erik Johnsen fra Lyngen og de førstefødtes predikanter som hadde svensk lederskap. Lyngen-retningen legger mindre betoner sin forankring i luthersk teologi og har tradisjonelt stått nærmere Den norske kirke enn de andre læstadianske retningene.

Retningens eget navn har derfor vært "Den luthersk-læstadianske menighet" og de lutherske bekjennesskrifter har fått en særlig betydning i denne tradisjonen. Lyngen-retningen er en særnorsk retning med lokalt forankret lederskap. Hovedtyngdepunktet er i sjøsamiske distrikter i Lyngen, Nord-Troms og vestover mot Tromsø. Utsendelse av predikanter foretas bl a til Kautokeino og Vadsø. Det spesielle med denne retningen er synet på dåpens forhold til frelsen. Luthers skrifter er viktigere enn Læstadius' skrifter. Særlig har Konkordieboken en viktig stilling som læremessig grunnlag for Lyngen-retningen. Boken inneholder de viktigste læredokumenter fra reformasjonstiden. Forsamlingene bruker Landstads gamle (ureviderte) salmebok. Videre er det utgitt egen sangbok, Vekter-ropet med åndelige sanger skrevet av nordnorske, finske og svenske læstadianere. Det finnes en egen prekensamling fra sentrale ledere gjennom årene som har en særlig posisjon innenfor Lyngen-retningen. På begynnelsen av 1990-tallet ble Lyngenretningen splittet i en "konservativ" og en "liberal" fløy. Disse holder i dag adskilte forsamlinger. Splittelsen er knyttet til synet på skapelsesberetningen, synet på skilsmisse og gjengifte og synet på autoritet og lederskap. De "liberale" har i dag et eget barne- og ungdomsarbeid i Tromsø-området.

Kilde: Kristiansen, Roald: HU<http://www.love.is/roald/lestad01.htm>UH Læstadianismen: fremvekst og utbredelse.

2.3. Samisk kirkeliv i dag

Samisk kirkeliv kommer primært til uttrykk der samer deltar i kirkelige sammenhenger og i menighets- og forsamlingslivet lokalt, i ulike former for kristen praksis i hverdagslivet og i trosopplæring i hjemmet. Samisk kirkeliv kommer til uttrykk der samer møtes til kirkelig fellesskap, også på tvers av menighetsgrenser, bispedømmegrenser og landegrenser. Dette forutsetter nærværet av et samisk kollektiv innenfor rammene av kirken. Dette betyr imidlertid ikke at samisk kirkeliv kommer til uttrykk kun når samer er samlet og utgjør en numerisk majoritet.

Det gir for eksempel også mening å si at samisk kirkeliv kommer til uttrykk ved dåp av et samisk barn, der en samisk ungdom blir konfirmert eller samer blir viet eller bisatt, i en ellers norskdominert menighet. Bruk av samisk språk, eller samiske symboler som klær eller sko, vil bidra til å synliggjøre samisk tilstedeværelse. Bruk av samisk liturgi, samisk språk eller samisk tonespråk i salmesangen kan bidra til at kirken kan møte samers ønsker om å delta i kirken med ståsted i det samiske folket, og synliggjøre samisk kirkeliv. Samisk kirkeliv uttrykkes med andre ord i relasjon til samene i menighetene i Den norske kirke, og i alle sammenhenger der samer deltar i Guds universelle kirke med sitt eget gjensvar på evangeliet.

Det finnes variasjoner og språklig og kulturelt mangfold innenfor samisk kirkeliv som gjør det nødvendig å omtale samisk kirkeliv på en måte som yter rettferdighet til alle områder og tradisjoner. Nedenfor pekes det på noen særtrekk ved samisk kirkeliv, som det kan være ønskelig at ansatte i kirken har kunnskaper om, slik at det tatt i bruk som kompetanse innenfor Den norske kirke.

I flere deler av det samiske området finnes en sterk faddertradisjon hvor det er viktig at barna har mange faddere. Det er også vanlig å omtale faddere på en mer kjønns spesifikk måte, som gudmor og gudfar, og i noen områder tillegges det ekstra vekt på den fadderen som bærer barnet til dåp. I lulesamiske områder er det ikke uvanlig med dåp i regi av den lokale læstadianske menigheten. I noen av de nordsamiske geografiske områdene og i mange nordsamiske familier praktiseres

hjemmedåpstradisjonen. Både forsamlingsdåpstradisjonene og hjemmedåpstradisjonen, er i tillegg til at det for enkelte er viktig å få døpt barnet så fort som mulig etter fødselen, også en bekreftelse av hjemmet som sted for gudstjeneste. Dåpsstadfestelse i kirken er en integrert del av hjemmedåpstradisjonene. Det har i mange områder og i mange samiske familier, vært, og er også i dag en tradisjon for å bruke kofte i kirka. I noen menigheter ble for eksempel tradisjon med hvite kapper ved konfirmasjon aldri innført. Noen menigheter har egne tradisjoner og ritualer forbundet ved ekteskapsinngåelse. Det er videre lange tradisjoner for å be om fred og lyse velsignelser over hus der det beskrives å ha vært uro. Da utfører man ulike gjøremål; *I Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn* eller *I Jesu navn*. Mange steder er uttrykk for en velsignelses- og bønnep praksis knyttet til ulike sider av hverdagslivet, samt ved reiser og ved ferdsel og arbeid ute i naturen. Bruk av bønn, korsmerking, velsignelse og det å lese *Fadervår* står for eksempel sterkt innenfor de kristne tradisjoner som er i bruk hos samene.

Variasjoner i samisk kirkeliv

I likhet med Den norske kirke som helhet og det norske samfunnet for øvrig, er også samisk kirkeliv og det samiske samfunnet preget av store variasjoner og mangfold. Det er mange ulike kirkelige tradisjoner i henholdsvis sørsamiske og i lule-, pite- og nordsamiske områder

En ting som samene har til felles med andre minoritetsgrupper i Norge, er den hundreårige fornorskingspolitikken som staten Norge og kirken i fellesskap gjennomførte. Denne politikken hadde stor tilslutning i sin samtid. Mål om å fjerne den kulturelle og språklige variasjonen som fantes hadde sammenheng med nasjonsbyggingen og dannelsen av staten Norge. Målet var et mer kulturelt ensartet og monospråklig norsk samfunn.

Følgene av fornorskingspolitikken er at det har utviklet seg visse spenningsfelt som i dag kan være vanskelig å forstå opphavet til. Mange samer så vel som nordmenn og andre, har internalisert de normer og verdier som fornorskningen representerte. Det er derfor også i dag vanlig å møte negative holdninger til samisk språk i kirken, og til revitalisering av samisk språk og kultur i samisk kirkeliv. Disse holdningene finnes både hos samene og hos andre, og kan forbindes med uvitenhet, som følge av at disse historiske hendelser har vært fortiet i skolen og kirkens opplæring. Av den grunn må de møtes med kunnskapsdeling og kompetanseheving.

Andre følger av denne politikken er for eksempel at mange samer ikke kan lese og skrive på sitt eget språk, selv om de snakker samisk, fordi de ikke har hatt opplæring i eller på samisk i skolen. I dag er dette endret, og barn og unge kan velge samiskopplæring i skolen. Det er likevel flere generasjoner og folk i mange områder som ikke omfattes av et slikt tilbud i skole eller trosopplæring i menighetene, selv om det er planfestet. Mange samer er norsktalende, selv om de har bevart sin samiske identitet. For andre kan det være at de har en samisk identitet som er negativt ladet. For de av samene som også har en kvensk, finsk, russisk, svensk eller norsk bakgrunn, vil det kunne være problematisk om det blir stilt spørsmål ved deres samiskhet og om de er samisk nok.

Følgene av fornorskningen har vært forbundet med taushet og lite åpenhet hos de som ble mest rammet. Det er gjennomført mange prosjekter og forskning på området som gjør at det er utviklet akademisk kunnskap om temaet. Til tross for dette kunnskapsgrunnlaget, er det lite brukt i kirkelig utdanning i dag. De erfaringene som samer og kvener selv har og det fornorskningen representerer for dem, har ikke vært gjenstand for nedtegnelser, forskning, utredning på en etterrettelig uttømmende måte. Det gjenstår derfor mye arbeid på dette området, selv om de samiske kunnskapsinstitusjonene er godt i gang med dette arbeidet.

Mange av samene som tilhører de læstadianske forsamlingene, eller som har foreldre, besteforeldre eller oldeforeldre som har tilhørt forsamlingsmiljøet, har tradisjonelt hatt en kirkekritisk holdning. Dette gjelder både kirkens forkynnelse, teologi og kristne praksis. Opp gjennom historien, og også i de siste tiårene har det vært betydelige spenninger i relasjonen mellom de læstadianske forsamlingene og Den norske kirke. Det er likevel store forskjeller mellom de ulike forsamlingsmiljøene når det gjelder deres relasjon til Den norske kirke. Blant mange av læstadianerne som bor i det området som omfattes av Nord-Hålogaland bispedømme, har frihet til å kunne benytte gammel liturgi (1920) i kirkelig sammenheng, vært viktig. Det eksisterer fortsatt relasjonelle utfordringer, blant annet knyttet til striden i forbindelse med innføringen av 1977-liturgien, gudstjenestereformen i 2011 og revisjon av denne i 2018. Revisjonene aktualiserer problemstillingene og partene utfordres på dialog og samarbeid. Friksjoner i denne relasjonen, knyttet til endringsprosesser i Den norske kirke er imidlertid ikke alltid begrunnet bare i teologisk konservatisme. Det kan vel så mye begrunnes i at to folk, samer og nordmenn, samt kvenene som er nasjonal minoritet, har og har hatt ulik endringshastighet i sine samfunn. Generelt kan dette beskrives som at, der storsamfunnet har brukt hundre år på store og omfattende samfunnsendringer, har det samiske samfunn, på samme måte som det kvenske, endret seg på bare noen få tiår. Årsaken kan være at samene og kvenene har bevart sine kulturelle tradisjoner som en motvekt og forskansning mot de fornorskingsbestrebelsene som de ble utsatt for, som en følge av den norske stats- og nasjonsbygginga. Dette gjelder ikke minst på området institusjonsbygging knyttet til opplæring og språk. Her var kirken og skoleverket redskapene som skulle tjene formålet om enspråklighet i norsk og det å bli monokulturell norsk. Dette kan være en forklaring på hvorfor det er knyttet spenninger og utfordringer til kirkens arbeid med mål om bruk av samisk språk i kirken, og formalisering av ordninger som skal sikre bruk av samisk språk og kultur, og et kunnskapsgrunnlag som har et samisk innhold, innenfor samisk kirkeliv.

I mange nord- og lulesamiske områder er det sterke bånd mellom de som tilhører kirken og de som deltar i de læstadianske forsamlingene. Det er mange mennesker og familier som har tilhørighet og tilknytning til både kirken og forsamlingsmiljøet. Dette gjelder også yngre generasjoner. Bildet er imidlertid ikke entydig. Enkeltmennesker forholder seg ulikt til det læstadianske forsamlingsmiljøet og til de tradisjonene som de forvalter. Noen familier og enkeltpersoner er sterkt knyttet til kirken lokalt. Samtidig kan de være bærere av tradisjonene, kulturen og den kristne praksis som de læstadianske forsamlingene representerer. Noen vil kunne kjenne en sterk kulturell tilknytning til læstadianismen uten å identifisere seg med dens ståsted, ei heller gå i forsamlinger. I mange områder har læstadianismen skapt

referanserammer for kristen tro og praksiser. Det er dermed ikke sagt at kirkelivet eksplisitt er forankret i de læstadianske forsamlingene i lokalsamfunnet. Det kan slik være stor variasjon i form av samtidige representasjoner av gammelt og nytt, tradisjonelle og moderne kristendomsformer i nordsamiske og lulesamiske områder og miljøer. Dette kan betraktes som ressurser som gir næring til samisk kirkeliv på en positiv måte, vel så mye som at det betraktes som utfordringer eller som en problematikk. Hvilken definisjon som brukes i omtale av disse fenomenene kan ha å gjøre med kunnskaper og innsikt.

Den læstadianske bevegelsen har ikke vært til stede i de sørsamiske områdene. Her har blant annet frikirkene vært sterkt til stede. Dette kan være en av forklaringene på at det siden etableringen av Samisk kirkeråd har vært synlig at det eksisterer et visst indre spenningsfelt innenfor samisk kirkeliv, med hensyn til for eksempel utvikling og bruk av samisk språk og samisk kirkemusikk. Innenfor sørsamiske miljøer er det blitt utviklet nye samiske liturgier og ny kirkemusikk med bakgrunn i samisk musikkform og samisk tradisjonsmusikk slik den kommer til uttrykk i samlebenevnelsen "joik". Det kan i den forbindelse pekes på at det norske ordet "joik" opprinnelig er en nordsamisk språkvariant av de sørsamiske og østsamiske ordene: vuelle og leudd. Ved omtale av sørsamisk kirkemusikk, blant annet i media, er benevnelsen "joik i kirka" tatt i bruk. Dette er blitt møtt med motstand fra nord- og lulesamiske områder hvor de i sterkere grad har en tradisjon med åndelig salmesang på samiske språk. Også denne sangtradisjonen har et eget tonespråk som anses å være tradisjonelt samisk. Disse spørsmålene er de senere år blitt tatt opp og drøftet faglig, blant annet på seminar i regi av Kirkelig utdanningscenter Nord. Den kunnskapsutveksling som har funnet sted i samiske miljøer har skapt økt forståelse og mer dialog omkring dette tema. Det er positivt. Samisk kirkeråd har gitt tilslutning til at dette er noe menighetene selv må bestemme og fatte beslutninger om. Den anerkjennelse som samisk tradisjonsmusikk, deriblant den samiske salmesangtradisjonen har i dag, gir et nytt grunnlag for å skape ny kirkemusikk.

Andre forhold som har skapt utfordringer innenfor samisk kirkeliv, er forskjellene mellom det samiske samfunns kulturelle og språklige mangfold, og det øvrige samfunnets enspråklige normer. Samiske lokalsamfunn har, med sitt språklige mangfold og sin tospråklighetsutvikling, både samisktalende og en ikke-samisktalende samer. Noen er samiskdominert tospråklige, noen er norsksdominert tospråklige, og andre er hovedsakelig norskspråklige. Det er svært få personer som er så og si bare samiskspråklige. Denne situasjonen må sies å være noe samene har til felles med andre urfolk og minoriteter i verden, og dette representerer store utfordringer både for enkeltpersoner, grupper, institusjoner og lokalsamfunn. Dette kan skape problemer internt i det samiske samfunnet dersom det er liten forståelse for at det er mulig å være tospråklig. Tidligere tiders enspråklighet, gjorde at samene ble oppfordret til å velge et språk, og da ble samisk ofte valgt bort. Mange samer som bodde i de områdene som ble utsatt for hard fornorskning, opplevde at de ikke i samme grad som samisktalende ble anerkjent som likeverdige. I dag er dette i ferd med å endre seg til det bedre. Samisktalende samer fra samiske majoritetsområder kan også oppleve at det er liten forståelse for at det samiske språket og kulturen er truet med utslettelse også i dag. I denne planen er det et mål å skape mer inkludering innenfor samisk kirkeliv, og å sikre at samisk språk, kultur og samfunnsliv styrkes og

bevares for kommende generasjoner. Dette innebærer blant annet også å styrke menighetene i arbeidet med forsoning og kamp for rettferdighet. Målet er at de samene som i dag er bærere av følgene av fornorskingspolitikken, kan oppleve at kirken står opp for dem, og at kirken arbeider med gjenopprettende i forhold til følgene av den fornorskning som staten og kirken har gjennomført.

Samiske institusjoner har de senere årene bidratt til å skape et mer utvidet kunnskapsgrunnlag som er forankret i samenes egne uformelle kunnskapsinstitusjoner. Det har også funnet sted en ny kunnskapsutvikling innenfor høyskole- og universitetsmiljøer, der Samisk høyskole og Kirkelig Utdanningscenter Nord, har vært en sentrale bidragsytere. Samisk kristendom ble forvaltet som uformell tradisjonskunnskap i familiene og i forsamlingsmiljøene, og i menighetene i Den norske kirke. Deler av denne uformelle kunnskapen er over de senere år blitt nedtegnet og gitt en akademisk form. Denne nye orienteringskunnskapen er blitt tatt i bruk innenfor institusjoner som gir kirkelig utdanning, og også ved samiske kunnskapsinstitusjoner med flere doktorgrader og forskningsprosjekter. Dette gjør at kunnskapene innenfor ulike faglige retninger som teologi, religionshistorie, kirkehistorie og religionspedagogikk har økt både ut fra ny kunnskapsutvikling og med mer kunnskapsspredning og kompetanseutvikling.

Samisk kirkeliv i nordsamisk språkområde

Nordsamisk språkområde i Norge strekker seg fra Kirkenes i nord til så langt sør som til Ballangen i Nordland fylke. Nord-Hålogaland bispedømme har et særlig ansvar for å ivareta nordsamisk språk og kirkeliv. Det er mange lokalmenigheter i Nord-Hålogaland som har en mer eller mindre ubrutt tradisjon med bruk av samisk språk i gudstjeneste- og menighetsliv (jf kgl.res. 24. februar 1848). Nord-Hålogaland bispedømme er det bispedømmet i Norge der det bor flest samiskspråklige samer, noe som forplikter samisk kirkeliv i menighetene til å bruke samisk språk i alle sammenhenger, og å ansette samisktalende personell og etterspørre kompetanse i samisk språk. Bruk av samisk språk i alle kirkelige sammenhenger har som regel en positiv symbolfunksjon, særlig for de av for samene som ikke selv er samiskspråklige. Det må også etterstrebtes å ivareta samisk kirkeliv på andre måter enn kun gjennom språket.

Noen menigheter er i kommuner som er innlemmet i forvaltningsområdet for Samisk språklov. Pr.2018 gjelder dette Kárášjohka/Karasjok, Guovdageaidnu/Kautokeino, Porsáŋgu/Porsanger, Buolbmát/Polmak, Deatnu/Tana og Unjárga/Nesseby (som sammen utgjør Sis-Finnmárku proavassuohkan/Indre Finnmark prosti), Gáivuotna/Kåfjord (Nord-Troms prosti) samt Loabát/Lavangen (Indre-Troms prosti). I alle disse menighetene har lokalkirken særskilte forpliktelser med hensyn til ivaretagelse av nordsamisk språk etter samelovens språkregler, bl.a. ved at prester ved fast tilsetning er forpliktet til tilegne seg kompetanse i samisk. I disse menighetene vil det være et mål å ha samiskkirkeleg betjening.

Sis-Finnmárku proavassuohkan / Indre Finnmark prosti: Indre Finnmark prosti ble opprettet i 1991 med begrunnelse i å styrke arbeidet med samisk kirkeliv. De berørte menighetene var opprinnelig fordelt på 3 prostier, der de samiskdominerte menighetene var i mindretall. Det nye prostiet ble satt sammen av menighetene i de kommunene i Finnmark som med ikrafttredelsen av samelovens språkregler utgjorde

forvaltningsområdet for samisk språk. Dette ble gjort med begrunnelse i målet om å styrke samisk kirkeliv ved å organisere det slik at menighetene der samene er sterkt representert numerisk og i forhold til historiske forhold, utgjorde Indre Finnmark Prosti. Prostiet har flere kateket- og diakonstillinger som skal bidra til en styrking av det samiske kirkelivet. Dette har vært positivt.

Nord-Hålogaland bispedømme har en stilling som rådgiver for samisk kirkeliv som for tiden er besatt av en med samisk språkkompetanse. Bispedømmet har også et utvalg for samisk kirkeliv.

Samisk kirkeliv i lulesamisk språkområde

Det lulesamiske språkområdet falt allerede i 1859 ut av virkeområdet for den kongelige resolusjonen som hjemlet bruk av samisk i kirkelivet. I 1994 fastsatte Sør-Hålogaland biskop retningslinjer for bruk av lulesamisk språk i gudstjenestelivet i Divtasvuodna/Tysfjord. Dette var utvilsomt viktig for å gjenreise lulesamisk som gudstjenestespråk i Den norske kirke. I det lulesamiske språkområdet er det menighetene i Divtasvuodna/Tysfjord, en særskilt forpliktelse med hensyn til bruk av lulesamisk etter samelovens språkregler. Kateketstillingen i Divtasvuodna/Tysfjord er opprettet med særskilt begrunnelse i behovene i lulesamisk kirkeliv. Sør-Hålogaland har en stilling som lulesamisk diakon, med kontorsted i Divtasvuodna/Tysfjord. Sør-Hålogaland er i skrivende stund i gang med å se på muligheten for en lulesamisk prestestilling. En slik stilling vil bidra til å skape et lulesamisk fagmiljø som vil komme det lulesamiske kirkelivet til gode over hele bispedømmet.

Sør-Hålogaland bispedømme har en rådgiverstilling med ansvar for oppfølging av samisk kirkeliv, og har et særlig ansvar for å følge opp bruk av lulesamisk språk i kirken. Bispedømmet har også hatt en egen samisk arbeidsgruppe siden 2004. Sør-Hålogaland har i tillegg til lulesamisk befolkning også sørsamisk, nordsamisk og pitesamisk befolkning, som bor i det geografiske området som bispedømmet dekker. Nidaros og Nord-Hålogaland bispedømmer har ansvar for henholdsvis nord- og sørsamisk språk og kirkeliv, noe som nødvendiggjør samordning med disse bispedømmene. Et stadig økende fokus på bruk av lulesamisk språk i kirkene i hele Sør-Hålogaland bispedømme gjør at ikke bare Divtasvuodna/Tysfjord er språkbærere, men at også andre menigheter tydelig tar ansvar og fremmer språket.

Samisk kirkeliv i pitesamisk språkområde

Hele det pitesamiske området ligger i Sør-Hålogaland bispedømme. Det er etablert samarbeid med pitesamiske miljøer og enkeltpersoner for å bygge mer kompetanse og øke kunnskap om pitesamisk kirkeliv.

Samisk kirkeliv i sørsamisk språkområde.

Det sørsamiske området strekker seg over Nidaros, Sør-Hålogaland og Møre og Hamar bispedømmer, men det er Nidaros bispedømme som er gitt et helhetskirkelig ansvar for sørsamisk kirkeliv. Nidaros bispedømme har en stilling med ansvar for samisk kirkeliv i bispedømmet. Stillingene som prest og diakon for sørsamer ligger under Nidaros bispedømme, og har sine daglige virker i Saemien åalmege. I tillegg

har man en sørsamisk trosopplærer som arbeider med trosopplæring i Saemien åålmege. Det er lagt føringer på menighetene fra biskopen at samisk språk skal være synlig i gudstjenesteliv i hele bispedømmet gjennom bruk av sørsamiskspråklig nådehilsen og velsignelse.

Som i tilfellet med lulesamisk, falt også de deler av det sørsamiske området som var omfattet av kgl.res. av 1848 (fra Grong og nordover), ut av virkeområdet for bestemmelsen i 1859. Dette førte til en lang periode uten bruk av sørsamisk språk innenfor kirkelige tjenester. Det var først fra slutten av 1980-tallet at det ble igangsatt tiltak for at sørsamisk språk skulle gjenreises som gudstjenestespråk i Den norske kirke. Det sørsamiske språket er i en revitaliseringssituasjon, ut fra at det er et språk som er og har vært sterkt truet av fornorskingsprosessene. Sørsamene er bosatt over et stort geografisk område og er i en permanent minoritetssituasjon i alle kommuner og i alle lokalmenigheter hvor de bor.

Det er i dag fire lokalkirkelige organer som har særskilte forpliktelser overfor sørsamisk kirkeliv: Dette er Saemien Åålmege / Samisk menighet (SÅ) og de tre menighetene som er innlemmet forvaltningsområdet for samisk språk, Hattfjelldal kommune i Nordland, Snåasen tjjelte/Snåsa kommune og Raarvihke Tjielte/Røyrvik kommune i Nord-Trøndelag. Saemien åålmege som en kategorialmenighet for sørsamene har et særskilt ansvar for å legge til rette for et samisk kirkeliv for sørsamene. I tillegg til disse menighetene er det forpliktelser knyttet til kirkelig betjening av sørsamer, i mange flere menigheter i det sørsamiske området. Mange sørsamer er i dag medlemmer av Saemien åålmege. Samer som melder seg inn i Saemien Åålmege er også medlemmer i sine respektive lokalmenigheter. Det er derfor viktig at også de lokale menighetene har fokus på samisk kirkeliv slik at samene også i sine lokale kirker kan få oppleve at det samiske er synliggjort og verdsatt.

Saemien Åålmege

Etter henvendelse fra Åarjelhsaemien Gærhkoetjelemen Moenehtse – Sørsamisk kirkelivsutvalg (ÅGM) fremmet Nidaros bispedømmeråd forslag om opprettelse av en egen sørsamisk kategorialmenighet. Kultur- og kirke departementet opprettet ved kgl.res. 15. mai 2008 Saemien Åålmege / Samisk menighet i sørsamisk språkområde (SÅ). Dette var en forsøksordning i perioden 2009–2012. Dette har vært et svært viktig vedtak for samisk kirkeliv i Den norske kirke, som også har hatt stor betydning for bruk av sørsamisk som kirkespråk. Ordningen ble derfor gjort permanent i Kirkemøtet i 2015. Menigheten er en samisk kategorialmenighet som har som formål å fremme sørsamisk kirkeliv gjennom å skape arena for sørsamisk kirkelig fellesskapsfølelse. Det bidrar til å knytte sammen et lite folk som er spredt over et stort geografisk område. Denne ordningen tar også på alvor den særskilte bosetting sørsamene har. Det bidrar også til at samene selv mer aktivt kan ta direkte ansvar for å styrke alt som kan gjøres for å vekke og nære det kristelige liv blant samer.

Samisk kirkeliv utenfor tradisjonelt samisk område

Samer bor i dag over hele landet, og i Sør-Norge utenfor det samiske bosettingsområdet vil spesielt de større byene ha en større samisk befolkning. Dette gjelder flere byer, men i særdeleshet Oslo.

Det er viktig at kirken legger til rette for at samer i byer også kan få utvikle sitt språk og sin kultur. I mange byer ser man nå en positiv utvikling med at menigheter arrangerer samiske gudstjenester. Det er potensiale til et enda større samarbeid med for eksempel kommuner og lokale samiske organisasjoner for å bidra til å skape tilbud for den samiske befolkningen. Samer har for eksempel selv har tatt initiativ til samiske gudstjenester i Oslo og Bergen.

I 1998 etablerte Oslo bispedømmeråd et samisk ressursutvalg. Utvalgets hovedoppgave er å koordinere 4 samiske gudstjenester i året (3 på nordsamisk og 1 på sørsamisk).

Oslo bispedømmeråd har i flere år arbeidet for opprettelse av en egen samisk prestestilling i Oslo med ansvar for kirkelig betjening av samer i Sør-Norge. Denne har vært tenkt å dekke behov også andre steder i Sør-Norge. Opplevde diakonale behov i det samiske miljøet i Oslo er løftet fram av utvalget, for eksempel om behov for samiske eldre som har mistet evnen til å kommunisere på norsk.

Bergen har hatt 1-2 samiske gudstjenester i året siden midten av 1990-tallet. Også her sprang initiativet ut fra det samiske miljøet i byen. De siste årene har det fungert et eget utvalg for å ivareta dette.

Etablert praksis er at Oslo og Bjørgvin bispedømmer bekoster alt rundt gudstjenesten unntatt den geistlige betjeningen (inkludert kirketolk) som besørges av Nord-Hålogaland bispedømme ved nordsamiske gudstjenester og av Nidaros bispedømme ved sørsamiske gudstjenester. Det har inntil nå ikke vært holdt lulesamisk gudstjenester i Sør-Norge.

Samisk kirkeliv over landegrensene

De nasjonale grensene går på tvers av de språklige og kulturelle grensene i det samiske området. Over hele Sápmi er det derfor lange tradisjoner for at samer samles på tvers av landegrensene lokalt og regionalt. I Norge gjelder dette for alle språkgrupper. I de nord- og lulesamiske områdene har den læstadianske bevegelse vært en stabil arena for samiskkirkelig fellesskap over landegrensene. I det sørsamiske området er det tradisjoner for samiske kirkehelger som samler sørsamer på tvers av landegrensene. De ortodokse skoltesamene i Neiden står i nært fellesskap med skoltesamene i Sevettijärvi på finsk side av grensen som også er greskortodokse.

Samiske kirkedager er i nyere tid etablert som økumeniske allsamiske kirkedager for alle samer i Sápmi. Dagene arrangeres som et samarbeid mellom Samisk kirkeråd og dets søsterorganer i Svenska kyrkan og Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, samt Samarbeidsrådet for kristne kirker i Barentsregionen. Målet med de samiske kirkedagene er å styrke, fornye og inspirere samisk kirkeliv over landegrensene. Man ønsker å få synliggjort den åndelige og teologiske og kunstneriske rikdommen i samisk kirkeliv, og man ønsker å styrke bruken av samiske språk i kirken. Under kirkedagene er det samiske kirkelivet i sentrum, med gudstjenester, samtaler, forelesninger og kulturelle innslag. Kirkedagene er arrangert fire ganger, sist i Arvidsjaur i Sverige i juni 2017.

Samarbeidet om Samiske kirkedager har bidratt til styrket samhandling over landegrensene på feltet samisk kirkeliv. Som en følge av samarbeidet ble *Enarekonvensjonen* undertegnet våren 2009 av de samiskkirkelige organene i Norge, Sverige og Finland. Avtalen regulerer samarbeidet om Samiske kirkedager og inneholder en bestemmelse om årlige samdrøftingsmøter mellom de samme organer om saker av felles karakter for samisk kirkeliv.

3 Prinsipiell del

Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv er prinsipielt begrunnet på flere nivåer. Dette kapittelet viser at arbeidet er forankret i en rekke kirkelige vedtak, juridisk forpliktet av norsk lov og internasjonal folkerett, og politisk forankret i statens samepolitikk. Videre pekes det på inkludering og forsoning som relevante perspektiver. Til sist skisseres noen teologiske perspektiver på Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv og urfolksspørsmål. Samlet utgjør dette et prinsipielt fundament for de strategier som foreslås.

3.1. Den norske kirkes ansvar for samisk kirkeliv

Den norske staten er grunnlagt på territoriet til to folk, det norske og det samiske. De betingelser som samene har som urfolk i Norge, er nedfelt i Grunnlovens § 108. Grunnlovsparagrafen bygger på internasjonale urfolkskonvensjoner som Norge har ratifisert. Disse forplikter alle offentlige myndigheter i Norge til å yte aktiv støtte og til å legge til rette for tiltak som har karakter av positiv diskriminering, når de skal gi tilbud og iverksette tiltak som berører det samiske folk. Kirken har sluttet seg til disse prinsippene, og forpliktelsene et tatt på alvor gjennom en rekke strategidokumenter. De fremholder at samisk kirkeliv er en del av den tradisjon og det fellesskap som kirken i Norge rommer. Derfor er kunnskap om det samiske folks åndelighet, kirkeliv og tradisjon som et viktig tradisjonsgods som alle dømte bør få del i.

Kirkemøtet behandlet i 2007 en sak om kirkens Grunnlovsforankring, kirkelov og kirkeordning (sak KM 8/07). Ett av premissene som ble vedtatt som styrende for arbeid med kirkens ordning er dette:

Kirken har et særskilt ansvar for å ivareta samisk kirkeliv som en nødvendig og likeverdig del av Den norske kirke. Dette begrunnes i samenes sterke historiske tilknytning til Den norske kirke, samt i samenes status som urfolk i Norge.

I arbeid med ny kirkeordning som kan tre i kraft etter at Stortinget vedtar ny lovgivning på tros- og livssynsfeltet, følges dette prinsippet. Kirkemøtet gir med andre ord en dobbelt begrunnelse for forpliktelsen; i samenes sterke historiske tilknytning til Den norske kirke og i kirkens urfolksansvar. I den nye grunnordningen for Den norske kirke, så skal det tas inn en paragraf om samisk kirkeliv. Uttrykket «verne og fremme samisk kirkeliv», har vært benyttet i kirkeloven og denne formuleringen som vurderes videreført i grunnordningen. Den nye kirkeordningen skal behandles av Kirkemøtet i 2020.

I forbindelse med høringen om forslag til ny tros- og livssynssamfunnslov i 2017 er det fra kirkens side gitt uttrykk for at man ønsker at det i formålsparagrafen om Den

norske kirke står noe om kirkas særlige ansvar for å ivareta samisk kirkeliv og at det kan sies å være en del av Den norske kirkes ansvar som folkekirke. Målet for Den norske kirke er at samisk kirkeliv skal være livskraftig og likeverdig. En fastsettelse i formålsbestemmelsen vil derfor ikke gå utover det ansvaret som Den norske kirke allerede har. Det vil tvert imot på en positiv måte bidra til en synliggjøring av at Den norske kirke som Norges folkekirke også inkluderer det andre statskonstituerende folket i Norge. Når det i bestemmelsen står at Den norske kirke skal forbli en landsdekkende kirke, har Den norske kirke som utgangspunkt at den samiske befolkningen fortsatt skal få en likeverdig landsdekkende betjening. Konkret innebærer det at Den norske kirke bruker de tre offisielle samiske språkene.

Nedenfor gjengis flere av disse med henvisning til første gang Kirkemøtet bruker formuleringen. Flertallet av formuleringene er gjentatt av senere kirkemøter. Norge er bygd på territoriet til to folk – samer og nordmenn, og samene er et urfolk i Norge (KM 11/03). Kristendommen har en over tusen år lang historie i vårt land og er innvevd i historien både til det norske og det samiske folket. (KM 6/07) Samisk kirkeliv skal ivaretas som en nødvendig og likeverdig del av Den norske kirke (KM 12/92). Fordi de fleste samer i Norge tilhører Den norske kirke, har kirken ansvar for å legge forholdene til rette for den samiske befolkningens trosliv (KM 15/90). Forholdene må legges til rette for at samene selv kan ta ansvar for og utforme samisk kirkeliv (KM 15/90). Den norske kirke tar et spesielt ansvar overfor sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk språk, som er offisielle samiske språk i Norge (KM 2/92). Den norske kirke har erkjent sin medvirkning i fornorskningen av samene og vil bidra til at uretten ikke fortsetter (KM 13/07). Det samiske folket har kulturelle rettigheter som også innebærer rettigheter til naturgrunlaget for samisk kultur (KM 11/03).

3.2. Føringer fra Det lutherske verdensforbund og Kirkenes verdensråd

Urfolksspørsmål har vært på agendaen til Kirkenes verdensråd (KV) og i Det lutherske verdensforbund (LVF). Både KV og LVF har i denne sammenheng fattet vedtak som legger føringer med for KVs og LVFs egen virksomhet og med hensyn til medlemskirkenes inkludering av urfolk og urfolks rettigheter i sitt arbeid. Under LVFs generalforsamling i Winnipeg 2003 ble urfolk nevnt en rekke steder i generalforsamlingens "Message", og det ble vedtatt en egen urfolksresolusjon. I tillegg til opprettelsen av et eget urfolksprogram i regi av LVF, inneholdt resolusjonen en generell anmodning til LVFs medlemskirker:

The LWF and its member churches are also asked to support a process at the national, regional and international levels of protecting human rights of Indigenous peoples, including land rights.

KVs generalforsamling i Busan 2013 fornyet forpliktelsen på et programrelatert urfolksarbeid frem mot neste generalforsamling. Arbeidet ble fra 2015 organisert som et økumenisk initiativ der KV samarbeider med det globale økumenisk urfolksnettverket om arbeid på følgende felter: styrke det økumeniske urfolksnettverket, fremme urfolks rettigheter, arbeid med urfolks åndelighet og teologi, og urfolksrelatert forsoningsarbeid. KVs urfolkskoordinator driver arbeidet og samarbeider med en referansegruppe på 7 medlemmer fra ulike urfolksregioner

som representerer det globale nettverket inn i Kirkenes verdensråd. KV's generalsekretær har utnevnt referansegruppa som rådgir generalsekretæren og Kirkenes verdensråds sentralkomite om strategier, aktiviteter og finansiering.

Kirkenes verdensråds sentralkomite holdt sitt møte i Trondheim i juni 2016. Før det møtet arrangerte Kirkenes verdensråd og Samisk kirkeråd sammen med Samiska rådet i Svenska kyrkan, Samiska rådet i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland og Kirkelig utdanningssenter nord en konferanse om forsoningsprosesser i urfolksammenhenger. Forsoningskonferansen munnet ut i en uttalelse som ble sendt til Kirkenes verdensråds sentralkomite. Sentralkomiteen vedtok dokumentet og kom med flere anbefalinger om hvordan medlemskirker skal følge opp urfolkssaker.

3.3. Norsk lov og folkeretten

Nedenfor nevnes nasjonale lover og folkerettslige bestemmelser som forplikter Den norske kirke i sitt arbeid med samisk kirkeliv og urfolksspørsmål.

Nasjonal lovgivning

Grunnlovens § 16 slår fast at Den norske kirke forblir landets folkekirke. I forbindelse med høringen av forslag til ny tros- og livssynssamfunnslov så har Kirkerådet påpekt at Den norske kirke anser at ansvar for samisk kirkeliv er en del av ansvaret med å være en landsdekkende folkekirke i Norge. Det betyr også at samer over hele landet skal få et likeverdig kirkelig tilbud som ivaretar samisk språk og kultur.

Etter Grunnloven påligger det «statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv» (Grl. § 108). Kristendom er en viktig del av samisk kultur. Den norske kirke anser seg som forpliktet på å ivareta samisk kirkeliv, både ved at kirkelige tjenester og handlinger blir tilbudt på alle de tre samiske skriftspråkene og at samisk kirkeliv blir gitt likeverdig og nødvendig plass innen Den norske kirke.

Sameloven er med på å konkretisere innholdet i prinsippene som Grunnloven § 108 etablerer. Loven omhandler Sametinget, samisk språk og det samiske flagget. Sameloven regnes som en minimumslov, og språkbestemmelsene som minimumskrav. Flere bestemmelser i sameloven er knyttet opp mot forvaltningsområdet for samisk språk som i dag utgjøres av kommunene Kárášjohka/Karasjok, Guovdageaidnu/Kautokeino, Porsáŋgu/Porsanger, Unjárga/Nesseby og Deatnu/Tana i Finnmark; Gáivuotna/Kåfjord og Loabát/Lavangen i Troms, Divtasvuodna/Tysfjord og Aarborte/Hattfjelldal i Nordland og Raavrevijhke/Røyrvik, Snáase/Snása i Nord-Trøndelag. Både sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk språk er omfattet av bestemmelsene. Kommuner som er med i forvaltningsområdet for samisk språk, mottar årlig tospråklighetstilskudd fra Sametinget som skal dekke utgifter til tospråklighet.

Samelovens språkregler hjemler visse generelle forpliktelser for alle offentlige organ i forvaltningsområdet for samisk språk med hensyn til rett til svar på skriftlig og muntlig på samisk, visse lover, kunngjøringer og skjema skal være på samisk. I tillegg gis også ansatte rett til utdanningspermisjon med lønn dersom institusjonen har behov for det. § 1–5 slår fast at samisk og norsk er likeverdige språk, og at disse skal

være likestilte etter bestemmelsene i kapittel 3 i loven. I kapittel 3 gis språklige rettigheter i møte med ulike offentlige organ, inkludert Den norske kirke. I §3-6 slås det fast at personer bosatt i forvaltningsområdet for samisk språk har rett til kirkelige tjenester på samisk. Men ifølge lovforarbeidene hjemler den paragrafen kun rett til kirkelig betjening på samisk i individuelt rettede enkelthandlinger (sjelesorg, dåp, nattverd, vigsel) utenfor menighetens fellesskapshandlinger i kirkerommet. Den norske kirke har likevel valgt å legge til grunn at samelovens språkbestemmelser må ha konsekvens også for gudstjenestelivet. Det sentrale regelverket for gudstjenestene i Den norske kirke, vedtatt av Kirkemøtet i 2011, sier at “[m]enigheter som ligger i forvaltningsområdet for samisk språk er forpliktet til å ivareta samisk språk i sitt gudstjenesteliv. Dette innarbeides i Lokal grunnordning.” Den norske kirke har også forutsatt at sameloven legger føringer for menighetenes arbeid med trosopplæring, diakoni og kirkemusikk i det samiske språkforvaltningsområdet. Dette har vært viktig for å utvikle samisk språkarbeid i menighetene.

NOU 2016:18 Hjertespråket og endringer i Samelovens språkregler

Sameloven trådte i kraft 1990. Siden den gang har det skjedd betydelige endringer i organiseringen av offentlig sektor. Mange av språkreglene i Sameloven er derfor utdaterte. Blant annet er Den norske kirke ikke lenger en statskirke. På bakgrunn av det satte regjeringen i samarbeid med Sametinget ned et språkutvalg som har sett på hvordan regelverk om bruk av samisk språk i det offentlig skal tilpasses dagens organisering av offentlig sektor. Målet skal være at man sikrer funksjonelle og likeverdige offentlige tjenester på samisk. Utvalgets utredning, NOU 2016:18 Hjertespråket, kom i 2016.

En viktig endring som har skjedd er at det i dag bor mange flere samer i byene enn i distriktene hvor de samiske kjerneområdene ligger. Dette må det tas hensyn til når man planlegger et samiskspråklig tjenestetilbud. Språkutvalget har foreslått at dagens forvaltningsområde blir endret slik at det på en bedre måte ivaretar forskjellene i hvor sterkt samisk språk står i ulike kommuner og områder, samt ivaretar forskjeller i hvordan et samiskspråklig tjenestetilbud kan organiseres i bykommuner sammenlignet med mindre kommuner.

I forbindelse med sitt forslag til endringer i Samelovens språkregler så kom de ikke en egen vurdering av § 3-6 om forpliktelsene til Den norske kirke. De viste i stedet til Samisk kirkeråd sitt innspill til deres arbeid og presiserte at innspillet fra Samisk kirkeråd er i tråd med deres grunnsyn. Språkutvalget anbefaler at Den norske kirke videreutvikler retten til bruk av samisk i Den norske kirke i samsvar med innspillet fra Samisk kirkeråd og utvalgets øvrige forslag.

Samisk kirkeråds innspill går ut på at det i samelovens språkregler fortsatt skal være en bestemmelse om bruk av samisk språk i Den norske kirke, men at den ikke skal avgrenses kun til individuelle tjenester. Samisk kirkeråd foreslår at de menigheter som er i forvaltningsområdet også skal være forpliktet til å følge de øvrige administrative bestemmelsene som finnes i sameloven i dag. Det vil si svare på samisk dersom noen henvender seg på samisk til menighetskontoret, at skjemaer og informasjon skal finnes på samisk.

Det er ikke kommet noen signaler fra departementet om og evt. når et arbeid med revidering av Samelovens språkregler vil starte.

Forslag til ny lov om tros- og livssynssamfunn

I forbindelse med høringen av det nye lovforslaget om tros- og livssynssamfunn i 2017, så har Kirkerådet sagt at forvaltningsområdet for samisk språk fortsatt vil være viktig for Den norske kirke for å fremme samisk kirkeliv som likeverdig og livskraftig. De har også påpekt at for å kunne videreutvikle Den norske kirkes arbeid med samisk språk i menighetene i forvaltningsområdet for samisk språk er det viktig for Den norske kirke at tospråklighetstilskudd fra Sametinget videreføres. Sametinget har i sitt høringssvar til lovforslaget påpekt at de ønsker at Den norske kirkes ansvar for samisk kirkeliv skal lovfestes i den nye loven. I tillegg har de bedt om at det i Samelovens språkregler fortsatt skal være en bestemmelse om at Den norske kirke skal tilby kirkelige tjenester på samisk i Den norske kirkes menigheter. De foreslår videre at Kirkemøtet skal kunne gi nærmere bestemmelser om innholdet i og gjennomføringen av plikten.

Folkerettslige bestemmelser

Urfolksretten handler om kollektive menneskerettigheter, og følgende folkerettslige bestemmelser er relevante for Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv og urfolksspørsmål.

De to konvensjonene som i særlig grad materialiserer FNs Menneskerettighetserklæring fra 1944 er konvensjonen om Sivile- og politiske rettigheter (SP) og konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK). I tillegg kommer barnekonvensjonen. Disse konvensjonene er ved menneskerettsloven inkorporert i norsk lov. Bestemmelsene i disse konvensjonene skal ved motstrid gå foran bestemmelser i annen lovgivning.

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) slår fast at i stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike, ikke berøves retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne og praktisere sin egen religion, eller bruke eget språk (artikkel 27). Det er en alminnelig tolkning at bestemmelsen også omfatter de materielle forutsetningene for samenes totale kulturutøvelse, også omtalt som naturgrunnlaget for samisk kultur. Statene pålegges en plikt til å sikre minoriteten mot inngrep fra andre, for eksempel andre offentlige organer eller private interesser. SP og ØSK har en felles artikkel 1 som slår fast at alle folk har rett til selvbestemmelse. I senere år har FN-organer slått fast at denne retten også gjelder for urfolk.

Barnekonvensjonen, som gjennom menneskerettighetsloven er inkorporert i norsk lovgivning, har betydning for samene i det den fastslår at barn som tilhører en minoritet eller urbefolkning ikke skal nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe «å leve i pakt med sin kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk» (artikkel 30).

ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater etablerer minimumsstandarder for rettslig beskyttelse av urfolk og er ratifisert av Norge (1989). Hovedprinsippet i konvensjonen er urfolks rett til å bevare og videreutvikle sin egen kultur, og myndighetenes plikt til å treffe tiltak for å støtte dette arbeidet. Konvensjonen har bestemmelser om urfolks rett til å bestemme over sin økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling, til å lære å bruke eget språk og til å opprette egne institusjoner til å representere seg overfor myndighetene. Konvensjonen anerkjenner urfolks ønske om å opprettholde og videreutvikle sin egen identitet, språk og religion, innen rammen av de statene de lever i. Konvensjonen har videre bestemmelser om landrettigheter, sysselsetting og arbeidsliv, opplæring, trygd og helse. Norge har ratifisert konvensjonen.

FN-erklæringen om urfolks rettigheter vedtatt av FNs generalforsamling i 2007, fastsetter universelle minstestandarder for urfolks rettigheter. Urfolks rett til selvbestemmelse står sentralt, og erklæringen inneholder bestemmelser med hensyn til land, vann og ressurser, kultur, religion, utdanning, helse, egne institusjoner osv. I prinsippet etableres ikke nye rettigheter i forhold til tidligere FN-konvensjoner, men erklæringen er tydelig på hvordan slike rettigheter skal gjennomføres i forhold til urfolk under hensyntagen til deres spesielle situasjon. Slik representerer urfolkserklæringen den seneste folkerettslige utviklingen for vern av urfolks rettigheter, og er det mest samlende uttrykk for internasjonal urfolksrett. Erklæringen sier bl.a.: Indigenous peoples and individuals are free and equal to all other peoples and individuals and have the right to be free from any kind of discrimination, in exercise of their rights, in particular that based on their indigenous origin. (Artikkel 2)

FNs urfolkserklæring er ikke juridisk bindende, men forplikter statene politisk og moralsk. Norge har signert erklæringen.

3.5. Inkludering som grunnprinsipp

Denne planen forutsetter inkludering som grunnleggende prinsipp i arbeidet. Inkludering bygger på likeverdighet og ikke på likhetsidealet. Menneskets rett til å være forskjellig og likevel tilhøre et sosialt, kulturelt og sosialt fellesskap er inkluderingstankens utgangspunkt for å bygge menneskelige fellesskap. Inkludering innebærer derfor noen annet enn integrering og assimilering. Integrering og assimilering innebærer at noen står utenfor og skal tas inn i fellesskapet ved å gjøre dem like flertallet. Dette er ikke inkludering. En trosopplæring, et ungdomsarbeid, et gudstjenesteliv, en diakoni eller kirkemusikalske aktiviteter som bygger på inkludering forutsetter at alle i utgangspunktet er inne i fellesskapet, og deltar der på likeverdige om enn forskjellige premisser. Inkluderingsprinsippet er ikke bare nødvendig i møtet mellom det samiske og det norske, men også innad i det samiske samfunn. I samiske samfunn står fellesskapet sterkt. I fellesskapet skal alle være likeverdige deltakere uansett funksjonsevne. Målet må være at alle skal oppleve seg inkludert i det trosfellesskap som kirken utgjør. Ansvarlige ledere må sørge for at individet opplever seg selv som en del at dette fellesskapet.

3.6. Forsoning som grunnperspektiv

I sak KM 13/97 etablerte Kirkemøtet et forsoningsperspektiv på Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv og det samiske folket. Erkjennelsen av kirkens medvirkning i fornorskingspolitikken og vilje til ny framtid var sentralt i Kirkemøtets vedtak: «Kirkemøtet erkjenner at myndighetenes fornorskingspolitikk og Den norske kirkes rolle i denne sammenheng har medført overgrep mot det samiske folk. Kirkemøtet vil bidra til at uretten ikke skal fortsette.» Kirkemøtet har siden vektlagt forsoningsperspektivet i flere samiskrelaterte saker, bl.a. i behandlingen av finnmarksloven (sak KM 11/03).

Den norske kirkes dialog- og forsoningsarbeid kan ikke reduseres til enkelttiltak, men må sees i et helhetlig perspektiv der dialog- og forsoning relateres til alle sider ved Den norske kirkes arbeid med samiskrelaterte spørsmål. Da Kirkemøtet i sak KM 7/06 ba om en ny plan for utviklingen av samisk kirkeliv, la komiteen en slik tenkning til grunn: Komiteen vil understreke at rettferdighets- og forsoningsarbeidet i kirken krever vilje til å prioritere ressurser, om nødvendig også over lang tid. For at uretten overfor den samiske delen av befolkningen ikke skal fortsette, må kirken prioritere samisk kirkeliv. Det vil også være til beste for kirken som helhet.

Strategiplan for samisk kirkeliv legger til grunn et strukturelt perspektiv for kirkens dialog- og forsoningsarbeid der det viktigste er å skape rammer, relasjoner og strukturer som virker forsonende og fremmer likeverdig deltakelse. Fornorskningen har skapt en strukturell usynliggjøring av det samiske folket som lever videre med mindre det tas bevisste grep for å endre det. Å overvinne denne utfordringen forutsetter en historisk bevissthet hos alle parter, og en uttrykt vilje til å etablere nye strukturer som muliggjør en ny fremtid sammen.

3.7. Teologisk grunnlag for samisk kirkeliv

Den norske kirkes læregrunnlag som evangelisk luthersk kirke forutsettes som det naturlige utgangspunktet for arbeidet med samisk kirkeliv i Den norske kirke. Nedenfor skisseres et utvalg teologiske perspektiver som antas å være relevante for arbeidet med samisk kirkeliv og urfolksspørsmål i Den norske kirke.

Denne strategiplanen legger til grunn følgende ekklesiologiske bestemmelse av samisk kirkeliv (ekkleziologi = kirkeforståelse): *Samisk kirkeliv i Den norske kirke kommer til uttrykk der samer i rammen av Den norske kirke, med ståsted i det samiske folket, og næret av Ord og sakrament, deltar i Guds universelle kirke med sitt eget gjensvar på evangeliet.*

Denne formuleringen har klangbunn i Den augsburgske bekjennelses (CA) artikkel VII Om kirken, hvor det framholdes at (1) kirken er én og universell, at (2) kirken konstitueres av evangeliet og sakramentene, og (3) gir rom for ulike menneskelige overleveringer, skikker og seremonier. Like ens lærer de at det alltid vil forbli en hellig kirke. Men kirken er forsamlingen av de hellige, der evangeliet blir lært rent og sakramentene forvaltet rett. Og til sann enhet i kirken er det nok å være enig om

evangeliets lære og om forvaltningen av sakramentene. Men det er ikke nødvendig at det alle steder er ensartede menneskelige overleveringer eller skikker eller seremonier som er fastsatt av mennesker. Som Paulus sier: "Èn tro, èn dåp, èn Gud og alles Far osv." (CA VII Om kirken)

Etter denne ekklesiologiske bestemmelsen av samisk kirkeliv, antydes i fortsettelsen noen perspektiver som begrunner ivaretagelsen av det samiske i kirkelivet, og urfolksspørsmål i bredere forstand.

Alle mennesker er skapt i Guds bilde (1 Mos 1,27). Som skapelsesteologisk perspektiv begrunner dette alle menneskers ukrenkelige verdi. Menneskers erfaring av verdi og verdighet er imidlertid nært knyttet til konkrete fellesskap. Der hvor mennesker fratras mulighet til å kjenne seg verdifull ut fra eget språk, egen kulturtradisjon og etnisk fellesskap, krenkes derfor menneskeverdet. Urfolk har vært særlig utsatt for dette. Budskapet om å være skapt i Guds bilde, skulle derfor ivareta menneskets behov for verdighet i rammen av eget språk, egen kultur og egen historie.

Inkarnasjonen, at Gud ble menneske (kjøtt, lat inkarnatio) og tok bolig i blant oss (Joh 1,14), er en bekreftelse av skaperverkets grunnleggende verdi. At Gud blir menneske, viser på én og samme tid skapningens behov for frelse, og dets evne til å romme Guds nærvær. Slik bygger inkarnasjonen bro mellom første og andre trosartikkel. Inkarnasjonen viser oss at Gud ikke møter oss utenfor vår virkelighet, men «tar bolig» i den. 'Stedegjengjøring', dvs. at kristentroen finner ulike kulturelle uttrykk fra sted til sted, og fra kultur til kultur, er derfor en naturlig følge av inkarnasjonstroen. Misjonsbefalingens formulering "Gå derfor og gjør alle folkeslag til disipler" (Matt 28,19) er et uttrykk for at evangeliet er gitt til alle folk, og at alle folk derfor har en rettmessig plass i kirken. Morsmål og språklig mangfold fremstår som en viktig verdi i Det nye testamente knyttet til Den Hellige Ånd og kirkens identitet, jf. fortellingen om pinseunderet (Apg 2). Teksten om pinseunderet viser at det språklige mangfoldet er en del av kirkens identitet fra første øyeblikk. Fortellingen om pinseunderet er "motfortellingen" til beretningen om Babels forvirring (1 Mos 11). Som motstykke til Babels forvirring består imidlertid ikke pinseunderet av at alle igjen begynner å forstå det samme språket. Snarere tvert om: folk fra "alle folkeslag" forundres i det de nå får høre om Guds storverk på sine egne tungemål. Pinseunderet står dermed som Åndens grunnleggende bekreftelse av morsmålet.

I Bibelens siste bok, Johannes' Åpenbaring, hører språkene med i den himmelske lovsangen framfor Guds trone. Det tales om en skare som ingen kan telle av alle nasjoner og stammer, folk og tungemål (Åp 7,9). Alle språk og folk inngår med andre ord ifølge Bibelen i den himmelske liturgi. Det er her også relevant å nevne at oversettelse og bruk av Bibel, salmer og liturgier på folkets språk dessuten er en viktig del av den lutherske arv. Det nye testamentet vitner om det kulturelle dilemmaet som oppstod når kirken gikk fra å være en jødisk bevegelse til også å omfatte mennesker med annen etnisk, kulturell og religiøs bakgrunn (jf. f.eks. Apg 10). Dette har visse paralleller til problemstillinger skapt av siste århundres misjon hvor evangeliet

kunne fremstilles som om det var tilgjengelig kun gjennom vestlige kulturuttrykk og verdier. Et sentralt spørsmål i urkirkens kulturdilemma var hvorvidt ikke-jøder måtte følge jødisk lov og praksis for å være kristne, for eksempel omskjæres og følge jødiske renhetsforskrifter (jf. f.eks. Apg 15). Paulus stod for synet at hedningkristne (altså ikke-jøder) ikke var pliktige til å underkaste seg jødiske skikker på dette området. Han begrunnet det med at i troen på Kristus står alle likt (1 Kor 12,13; Gal 3,28; Kol 3,11). Troen på Kristus gir med andre ord frihet til å være kristen i forlengelsen av egen kultur. Dette handler ikke om en ukritisk akseptering av alle kulturuttrykk, men om frihet til å ta med seg alt som er godt og verdig i sin kultur (Fil 4,8).

Budskapet om forsoning er sentralt i Det nye testamente. Det handler fremfor alt om den forsoning som er nødvendig mellom Gud og mennesker, og som er mulig gjort i Kristus (2 Kor 5,18-19; Rom 5,10). Forsoningen som Kristus bringer, har imidlertid også betydning for etniske og kulturelle skillelinjer mellom mennesker. Når Paulus skriver om "ham [Kristus] som gjorde de to [hedninger og jøder] til ett og rev ned den muren som skilte, fiendskapet" (Ef 2,14), så hentyder "muren som skiller" antakelig til muren mellom forgården og Det hellige i Jerusalems tempel. Denne muren skilte hedninger og jøder. Kun jødiske menn fikk gå inn i Det hellige. Paulus synes å mene at denne muren er et symbol på mellommenneskelig "fiendskap". Denne muren rives nå ned i åndelig forstand i det nye åndelige tempel (Ef 2,21f) som bygges i Kristus: "I én kropp forsonte ham dem begge med Gud da han døde på korset og slik drepte fiendskapet" (Ef 2,16). Forsoningen Jesus bringer, skaper også erkjennelse av begått urett, og vilje til å søke mellommenneskelig forsoning og rettferdighet gjennom gjenopprettende handlinger (Luk 19,8-9). Forsoningsprosessen mellom kirken og samene kan forstås som uttrykk for slikt mellommenneskelig forsoningsarbeid. Kallet til rett og rettferdighet på det mellommenneskelige området er her en viktig bibelsk impuls. Dette perspektivet er tydelig til stede i den gammeltestamentlige profettradisjonen (jf. Jes 58, 6-8; Am 5, 12), og finner sin fortsettelse i evangeliens vitnesbyrd om Jesus (Luk 1, 47-55; 4, 18-19). Bibelen tegner et bilde av en Gud som har spesiell omsorg for undertrykte og utsatte i samfunnet. Dette driver kirken til engasjement i sosialetiske spørsmål. Bibelen forteller at mennesket er tatt av jorden lik alle andre skapninger (1 Mos 2, 7.19), og at Gud har sluttet en pakt med alt det skapte (1 Mos 9, 9-11). I Bibelen er derfor hele skaperverket gjenstand for Guds omsorg, på skapelsens og frelsens område. Kristi forsoning favner hele skaperverket (Kol 1, 20.23), alt det skapte lengter etter forløsningen (Rom 8, 19-22), og hver skapning deltar i den kosmiske lovsangen av Lammet (Åp 5, 13). Slike motiver gir gjenklang i urfolks åndelige tradisjoner, også i samiske kristendomstradisjoner.

4 Strategidel

4.1. Samisk språk og innhold i kirke og gudstjenesteliv

Mål:

A	Samiske språk og innhold brukes og er synlig i gudstjenester i hele landet, på en måte som er tilpasset lokalt samisk kirkeliv, med en flerspråklig tilnærming.
B	Menigheter i samisk område har ansatte i med samisk som morsmål eller formell samiskspråklig kompetanse i form av kurs, opplæring eller utdanning i samisk språk.
C	Alle som ønsker det kan be om samiskspråklig betjening i sin hjemmemenighet, uansett hvor i landet de bor. Dette organiseres ut fra hvilke samiskspråklige ressurspersoner som er tilgjengelig til enhver tid.
D	De tre samiske språkene sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk er i bruk på Den norske kirkes nettsider og i sosiale medier.
E	Samiske språk er synlig og i bruk ved Den norske kirkes konferanser, møter og publikasjoner
F	Det er utviklet og produsert ressursmaterieell på de tre samiske språkene, som er tilgjengelig for de menighetene der det bor samer.
G	Samiske barn og unge har trosopplæring på samisk i noen menigheter i samiske områder. I andre menigheter er samisk materieell fra ressursbanken, som osko.no i bruk i trosopplæringa.

H	Flere menigheter og bispedømmer har opprettet utvalg for samisk kirkeliv.
I	Samiske kirkedager er en sentral samiskkirkelig arena på tvers av landegrensene.

Gudstjenesten er en arena der mennesker skal møte evangeliet om Jesus Kristus. For samer har det stor betydning at gudstjenesten er et sted der man opplever et fellesskap med andre samer, og et samisk trosfellesskap der språk og innhold er livsnært og relevant. For mange er det å høre ordet, motta sakramentene og ikke minst oppleve salmesangen på samisk viktig. For noen kan det også være et ønske å oppleve at det også gjennomføres samiskspråklige gudstjenester med samisk liturgi, uten at det tolkes til norsk, på samme måte som det finnes enspråklige norske gudstjenester. Også samer som selv ikke snakker eller forstår samisk vil kunne oppleve det å høre samisk i gudstjenesten som svært givende. Dette handler om at menighetene kan legge til rette for samiske gudstjenester som er inkluderende, og at de muligheter som finnes lokalt, for å bruke samisk språk, blir anerkjent selv om det ikke finnes samisktalende eller samiskspråklige prester. Menighetens ansatte kan legge til rette for at samisktalende blant menighetsmedlemmene deltar i et arbeid med å utforme den samiske gudstjenesten, bidra med å lese tekster på samisk, og å velge samiske salmer samt å peke på eller finne frem til hva som kan være et relevant samisk innhold. Ansvaret for å gi tilbud på samisk og/ eller med samisk innhold hviler på menigheten, men der det ikke er ansatte som har samiskkompetanse, kan dette gjøres i samarbeid med samiske menighetsmedlemmer, med samiske institusjoner, foreninger eller organisasjoner på stedet. Noen menigheter har et større ansvar for å tilby samiskspråklige tjenester enn andre. Det er Saemien Áálmege/Sørsamisk menighet og de menighetene som ligger i forvaltningsområdet for samisk språk. For at de skal kunne betjene den samiske befolkningen på samisk må kirken tildele ressurser som muliggjør dette. I tillegg må det avklares hvordan Sametingets tildeling av tospråklighetsmidlene skal komme til menighetene.

Samisk språk hører hjemme i bruk i kirkelige handlinger også utenom gudstjenesten, for eksempel i vielser, begravelser, diakonale tiltak og trosopplæringa. Styrking av språkkompetansen for å gi tilbud om et likeverdig kirkelig tilbud er en sentral oppgave. Noen menigheter har særlige lovforpliktelser om bruk av samisk språk. I tillegg er det svært mange menigheter i Norge som ligger i samiske bosettingsområde. Disse menighetene har et ansvar for å synliggjøre samisk språk og innhold i gudstjenesten. I tillegg til det formelle juridiske ansvaret er det også forpliktelser av teologisk og diakonal karakter som for eksempel er forankret i pinsebudskapet og i kirkas forkynnelse om likeverdighet i form av kampen for rettferdighet.

Menighetene i Den norske kirke som har gode rutiner for å etterspørre om det er ønskelig med samisk språk i forbindelse med for eksempel dåps- eller vigselssamtaler kan være gode forbilder for andre menigheter, og dele kompetanse og praksis for å øke antall menigheter som gjør dette.

Om det rettes spørsmål om det er ønske om materiell på samisk når menighetene sender ut invitasjon til utdeling av fireårsbok eller testamente, vil samer kunne tilkjennegi at de ønsker dette. På den måten kan man tilby en språklig tilpasning der

samer opplever at menighetens praksis er i tråd med de mål og føringer som gjelder for Den norske kirke, hva angår det å betjene samene på samisk.

I dag er det en stilling som prest for samer i sørsamisk område og en stilling som prest for samer i nordsamisk område. Det er behov for en tilsvarende stilling som prest for samer i lulesamisk område. I tillegg er det behov for å få opprettet en stilling som prest for samer i Sør-Norge.

Samenes nasjonaldag har siden den ble opprettet, utviklet seg til å bli en stor festdag for samene. Kirken har mange steder vært med og markere 6. februar fra starten av, med å arrangere samiske gudstjenester i menighetene, som en del av det lokale programmet for dagen. Dette er en god mulighet for kirka til å markere sin tilstedeværelse i samfunnet og deltakelse i det som har betydning i samenes liv. Det er utviklet både gudstjenesteressurser og ressurser og materiell for trosopplæring, som menigheter kan bruke til å markere dagen. Det er et viktig mål at flere menigheter blir med på feiringen av Samenes nasjonaldag.

Synliggjøring av samisk språk er også viktig i arbeidet som Den norske kirke gjør på nasjonalt og regionalt nivå. Økt bruk av samisk språk på kirkens hjemmesider, i sosiale media, og på nasjonale og regionale arrangementer er med på å synliggjøre og dermed heve statusen til samiske språk.

Bruk av samiske språk, og kunnskap til å løfte samisk innhold i både gudstjeneste og i menighetens øvrige arbeid forutsetter kompetanse hos ansatte i Den norske kirke. Når det utlyses stillinger i menigheter i samiske områder kan det å etterspørre kompetanse være nødvendig for å få ansatte som kan bidra til måloppnåelse på dette området. Dette gjelder også på bispedømmenivå. Den norske kirke har et særlig ansvar for å løfte spørsmålet om samisk innhold i studieplanene i møte med utdanningsinstitusjoner som har ansvar for kirkelig utdanning. For å få en bedre dekning av samiskspråklige kirkelige ansatte kan menigheter ansette personer med formell utdanning i samisk språk, uten at de har en kirkelig utdanning. Eller man kan ansette personer med formell kirkelig utdanning uten samisk kompetanse som får mulighet til å lære seg samisk. I slike tilfeller kan fleksible løsninger med mulighet for en tilleggsutdanning kombinert med jobb bidra til at man får ansatte med formell utdanning og med samiskspråklig kompetanse. Kirkelig utdanningssenter Nord, arbeider med å rekruttere flere med samiskspråklig kompetanse til studiet.

Et samisk kirkelivsutvalg i menigheten eller på bispedømmenivå vil kunne gi den kompetansen som ansatte eventuelt mangler, og kan sikre at det oppnås kontakt med samer i menighetene. De kan bidra med sin tradisjonskunnskap, kjennskap til lokale samiske organisasjoner og sine nettverk til et samisk kirkeliv som er representativt for området man er i.

Eksempler på samiske gudstjenester og bruk av samisk språk og innhold i gudstjenesten

Samiske gudstjenester kan i sin helhet gjennomføres på samisk, på samme måte som norskspråklige gudstjenester. Da alle de samiske språkene er i en permanent minoritetssituasjon i Norge, blir dette svært sjeldent gjennomført uten at det også

finnes en norskspråklig oversettelse eller at det tolkes til norsk. Målet er da at alle skal kunne forstå det som sies eller synges i en gudstjeneste. Det er et faktum at det også er mange samer som ikke forstår eller snakkes samisk. Den norske kirke har som mål at samisk språk skal brukes på en måte som gjør at det som kommuniseres skal nå frem til de som deltar. En flerspråklig samisk gudstjenestemodell, tjener dette formålet. Det er mulig å utforme de samiske gudstjenestene ut fra lokale forhold. Noen steder vil det være naturlig å ha samiskspråklige gudstjenester som oversettes eller tolkes til norsk. Disse kan omtales som samiske gudstjenester. Andre steder vil det være naturlig med en samisk-norsk gudstjeneste, der begge språk brukes og det som er på norsk er oversatt til samisk. En tredje variant er en norsk-samisk gudstjeneste, der norsk er dominerende, med det brukes samisk liturgi, bønner leses på samisk, det velges samiske salmer, mens preken og deler av liturgien er på norsk. De ledd som er på samisk blir oversatt til norsk, eller finnes skriftlig i et program. Den fjerde varianten er en norskspråklig gudstjeneste med et samisk innhold, tema og problemstillinger. Også her kan samer medvirke i enkelte ledd, men norsk er hovedspråket.

Der det finnes kirketolker, er en del av kirketolkenes oppgave å bidra til at samisk brukes mest mulig i en samisk gudstjeneste, noe som i alle tilfeller må være et hovedmål. Grunnen til at en må finne løsninger der det ikke finnes tolk, eller liturger med samisk språkkompetanse, er at det å bruke noe samisk, alltid vil være bedre for samene i menigheten, enn at samisk språk og innhold ikke brukes. Det er også et mål at gudstjenestene skal kunne gjenspeile den flerspråkligheten og tospråkligheten som finnes i familiene og i samfunnet. I forrige Strategiplan for samisk kirkeliv var behov for kirketolker/språkmedarbeidere. Av de er følgende stillinger ikke opprettet:

- En 100% lulesamisk kirketolkstilling, som også kan yte språktjenester rettet mot bispedømmenivå og sentralkirkelig nivå.
- Fire 50% regionale kirketolkstillinger i Nord-Hålogaland bispedømme knyttet til Varanger prosti, Indre Finnmark prosti, Nord-Troms prosti og Indre Troms prosti.
- En 100% sørsamisk kirketolkstilling knyttet til Saemien Åalmege, men også med ansvar for menigheter i forvaltningsområdet for samisk språk i sørsamisk område, som også kan yte språktjenester rettet mot bispedømmenivå og sentralkirkelig nivå.

For å kunne ivareta behovene som den samiske befolkningen har til samiskspråklige tjenester, så er det fortsatt behov for disse stillingene. Målet om at de skal opprettes videreføres derfor også i neste strategiperiode.

Flere menigheter har innarbeidet en praksis med faste liturgiske ledd på samisk i gudstjenesten, for eksempel nådehilsen og velsignelsen. En del menigheter har også samiske ledd trykket i gudstjenesteheftet, for eksempel Kyrie eller Vår far på samisk.

Kirkeårets tekster finnes i hovedsak oversatt til alle tre samiske språk, og er tilgjengelig blant annet på bibel.no. Mange menigheter som aktivt bruker to språk i gudstjenesten, velger å trykke bibeltekstene på det ene språket i gudstjenesteagendaen, slik at de som ønsker kan lese teksten der. Dette er også en

god måte å aktivt synliggjøre samisk språk i gudstjenesten, og kanskje særlig der man ikke har liturger/ medliturger som behersker språket.

Samiske liturgier eller liturgi på samisk språk har ulikt innhold. Et eksempel på samisk liturgi er "Velsignelse av hus og hjem", som både kan brukes på samisk og på norsk, men som synliggjør en samisk kristen tradisjon. Liturgi på samisk språk er ordinære liturgier oversatt til samisk. Liturgiske ledd med samisk tonespråk er de liturgiene der samiske musikere har satt melodier til. Disse liturgiske leddene finnes også på norsk.

Samisk innhold handler både om å synliggjøre samisk kirkeliv gjennom bruk av lokal kristen praksis og kjennskap til hvordan kontekstuelle tilnærminger kan bidra.

Stedegengjøring og fleksibilitet i kirkas arbeid danner også rammen for utvikling og vekst med fokus på inkludering som prinsipp. Kollektivt eierskap, og individuell opplevelse av en kirke som også er til for enkeltmennesket kan danne rammen for både engasjement som frivillig, deltagelse i kirkas virksomhet og opplevelse av at man hører til i det kristne fellesskapet.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:
 - Bidra til at det finnes samiskspråklig materiell og ressurser for gudstjenesteliv Dette innbefatter samiske liturgier og liturgier oversatt til alle tre samiske språk.
 - Bidra med veiledning og bistand til menigheter slik at de kan oppfylle ønsker om samiskspråklig betjening.
 - Sikre samisk språk og innhold i nettsider og sosiale media, i nasjonale arrangementer, konferanser og publikasjoner.
 - Bidra til ivaretagelse av samiskkirkelige tradisjoner ved å legge til rette for arenaer der en samisk kristen praksis og innhold kan løftes faglig slik at dette kan ivaretas på menighetsnivå med en lokal forankring.
 - Oppmuntre til opprettelse av flere samiske utvalg i menigheter og bispedømmer.
 - I dialog med utdanningsinstitusjonene løftes behovet for at faglig kompetanse innenfor samisk kirkeliv og språk må inn i grunnutdanningene.
 - Bidra til videre framgang i oversetting av Bibelen til lulesamisk og sørsamisk.
 - Bidra til samarbeid og økt dialog med organisasjoner og institusjoner som har betydning for samisk kirkeliv.
 - Bidra til at det opprettes en stilling som prest for samer i sør og flere språkmedarbeiderstillinger innen Den norske kirke
 - Bidra til samarbeid og økt dialog med samiske organisasjoner og institusjoner

- Bidra til samarbeid og økt dialog med de læstadianske forsamlingsmiljøer som står i en positiv relasjon til kirken og har betydning for samisk kirkeliv.
- Biskopenes og bispedømmerrådenes ansvar:
 - Bidra til at menighetene øker bruken av samisk språk og innhold i gudstjenestene.
 - Legge til rette for at menigheter i samisk område har ansatte i med samisk som morsmål eller formell samiskspråklig kompetanse i form av kurs, opplæring eller utdanning i samisk språk.
 - Bidra til kompetansedeling i bispedømmet slik at alle menigheter kan tilby samiskspråklig betjening ved behov. Dette kan også gjøres i samarbeid med andre bispedømmer.
 - Sikre samisk språk og innhold i nettsider og sosiale media, i arrangementer, konferanser og publikasjoner.
 - Vurdere opprettelse av utvalg for samisk kirkeliv på bispedømmenivå, i samråd med menigheter vurdere opprettelse av slike utvalg på menighetsnivå.
 - I oppfølgingen av institusjonsprester tematiserer nødvendig kompetanse knyttet til å møte samer som er i ekstra sårbare livssituasjoner.
 - I oppfølgingen av studentprester bidra til kompetanse slik at de kan følge opp samiske studenter og gi et likeverdig tilbud i studentmenighetene.
- Menighetsrådenes ansvar:
 - Menighetene i de tre nordligste bispedømmene skal vurdere hvordan menigheten skal ivareta samisk språk i sitt gudstjenesteliv. Dette innarbeides i Lokal grunnordning.
 - Menigheter i øvrige områder skal vurdere hvordan menigheten kan ivareta samisk språk i sitt gudstjenesteliv. Dette innarbeides i Lokal grunnordning.
 - Menigheter i samisk område gjør fellesrådene oppmerksomme på viktigheten av gode rutiner for å vurdere behov for samiskspråklig kompetanse i ansettelsesprosesser.
 - Bidra til kompetansedeling slik at alle menigheter kan tilby samiskspråklig betjening ved behov.
 - Sikre samisk språk og innhold i nettsider og sosiale media, i arrangementer, konferanser og publikasjoner.
 - Vurdere opprettelse av utvalg for samisk kirkeliv på menighetsnivå.
 - At ansatte har gode rutiner for å spørre om ønske om bruk av/betjening på samisk språk i dåpssamtaler, konfirmantinnskrivning, vigselssamtaler og sørgesamtaler.
 - Menigheter i samiske områder bidrar til å dokumentere trospraksis knyttet til samisk åndelighet og tradisjon i sine lokale områder, som

feks. hjemmedåp, bæreandakt, begravelser osv. Dette brukes så aktivt i gudstjenesteliv, diakoni og trosopplæring.

Menigheter	Forventet bruk av og evt. forpliktelser til bruk av samisk språk i menigheten	Forklaring
<p>Menigheter med særskilt ansvar for bruk av samisk språk og samisk innhold i tjenesten.</p>	<p>Gi tilbud om samiskspråklig eller tospråklig samisk – norsk trosopplæring. Sikre at alle barn som deltar i trosopplæringa også blir kjent med samisk kristendom og trospraksis.</p> <p>Tilstrebe samiskspråklig tilbud knyttet til diakoni. Organisere tilbud om samiskspråklige tjenester, i diakonalt arbeid, med bruk av tolk der det ikke finnes samisktalende ansatte</p> <p>Ha mål om at det er nedfelt i lokal grunnordning at det skal være samiske gudstjenester i menigheten</p> <p>Utvikle kompetanse i forhold til samisk språk, kultur og samfunnsliv, og gi et tilbud med samisk innhold i tjenesteytinga.</p> <p>Samisk språkkompetanse hos ansatte prioriteres. Bidra til kompetansedeling om samisk kirkeliv.</p>	<p>Følgende menigheter foreslås å inngå: Saemien Áálmege/Sørsamisk menighet. Menighetene i følgende kommuner: Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune, Kárášjoga gielda/Karasjok kommune, Deanu gielda/Tana kommune, Unjárgga gielda/Nesseby kommune og Porsáŋggu gielda/Porsanger kommune i Finnmark, Gáivuona suohkan/Káfjord kommune og Loabága suohkan/Lavangen kommune i Troms, Divtasvuona suohkan/Tysfjord kommune og Hattfjelldal kommune i Nordland, Snáasen tjielte/Snása kommune og Raarvihke Tjielte/Røyrvik kommune i Nord-Trøndelag.</p>
<p>Menigheter i tradisjonelt samisk bosettingsområde</p>	<p>Fastsette mål om faste samiske gudstjenester med utgangspunkt i menighetens lokale forhold. Utvikle tilbud med samisk innhold og bruk av samisk språk trosopplæringa, i henhold til tilgjengelig kompetanse. Samarbeid med samiske ressursmenigheter om samiskspråklig tilbud i diakoni. Samiske ledd i lokal grunnordning for gudstjeneste innarbeides. Ha gode rutiner for å spørre om ønske om bruk av/betjening på samisk språk i dåpssamtaler,</p>	<p>Alle menigheter i de tre nordligste bispedømmer, samt Nord-Østerdal prosti og Indre Nordmøre prosti. For menigheter med få samiske språkressurser, kan prostivis samarbeid eller samarbeid med bispedømmet være et godt alternativ.</p>

	konfirmantinnskriving, vigselssamtaler og sørgesamtaler.	
Bymenigheter med betydelig samisk bosetting	<p>Fastsette mål om faste årlige samiske gudstjenester med utgangspunkt i menighetens lokale forhold.</p> <p>Organisere ulike former for samlinger for samiske barn og unge i byene, med tilbud om samiskspråklig trosopplæring, ungdomsarbeid, familiegudstjenester eller tilbud om å delta på turer eller vandringer ute i naturen; knyttet til arbeid med vern om skaperverket.</p> <p>Bidra til at samiske ledd i lokal grunnordning for gudstjeneste innarbeides.</p> <p>Ha gode rutiner for å spørre om ønske om bruk av/betjening på samisk språk i dåpssamtaler, konfirmantinnskriving, vigselssamtaler og sørgesamtaler.</p>	Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger, Bodø, Tromsø og Alta, Hammerfest og Kirkenes. Prostivis samarbeid eller samarbeid med bispedømmet er et alternativ.
Menigheter i hele landet	<p>Gjøre seg kjent med muligheten for å innarbeide et samisk innhold i lokale planer og i lokal grunnordning, ut fra hva som er aktuelt og relevant for menighetsmedlemmene</p> <p>Utvikle rutiner for å etterspørre ønske om samiskspråklig materiell til barn/unge i trosopplæringa, eller tilgang til samisktalende personer i diakonalt arbeid.</p> <p>Sikre at alle barn har tilgang på kunnskaper om samene og samisk kirkeliv, i trosopplæringa. Dette kan nedfelles i den lokale trosopplæringsplanen.</p>	I menigheter utenfor samisk bosetningsområde kan prostivis samarbeid eller samarbeid med bispedømmet om samisk tilbud for den samiske befolkningen i menigheter være en god løsning.

Sør-Varanger menighet som ligger i Nord-Hålogaland bispedømme har utviklet en oversikt over ulike måter å bruke samisk og norsk språk på, i tospråklige samiske gudstjenester, og en modell for hvordan dette kan organiseres. Modellen kan gi hjelp til menighetene i å finne ut hvilke samiskspråklige ressurser som er tilgjengelig og hvordan de ut fra dette kan organisere flerspråklige samiske gudstjenester i en menighet. Modellen kan fungere som et praksis arbeidsverktøy for menigheter i arbeidet med å organisere samiske gudstjenester og gudstjenester med samisk innhold.

Valg av språk	Ledd i gudstjenesten	Bruk av samiskspråklige ansatte og / eller ressurspersoner i lokalmiljøet	Praktisk tilrettelegging
Nivå 1: En samisk språklig gudstjeneste	Alt innhold i gudstjenesten er på samisk. Det brukes samisk liturgi, og samiske salmer med samisk tonespråk.	Aktuelt i noen få menigheter i de tre nordligste bispedømmene der det er samiskspråklige prester og andre ansatte som er samiskspråklige samt tolk som kan tolke til norsk.	Menighetene bruker egne ansatte eller samarbeider med andre menigheter om praktisk gjennomføring.
Nivå 2: En samisk-norsk gudstjeneste	Samisk liturgi og salmer på samisk. Preken på norsk (med eller uten tolking til samisk). Samiske salmer med samisktonespråk. Samisk tekstlesing og fadervår på samisk.	Dette er aktuelt i noen menigheter i de tre nordligste bispedømmene, og i menigheter i forvaltningsområdet for samisk språkløp. Bispedømmekontorene kan bistå med oversikt over kirketolker og ansatte i menighetene med samisk språkkompetanse og tilgang til tolker.	Det er mulig å få til en tospråklig gudstjeneste også der det ikke er mulig å skaffe samisktalende liturg / prest, eller tolk. Det er mulig å få tilgang til personer innenfor samisk kirkeliv som kan bidra, eller være en ressurs i planleggingen av en slik gudstjeneste.
Nivå 3: En norsk – samisk gudstjeneste	Noen liturgiledd med norsk liturgi, og noen liturgiledd fra samisk. Noen av de samiske liturgiske leddene som brukes, kan være på norsk. Samiske salmer med samisk tonespråk. Preken på norsk.	Finne frem til prester som har lært, eller kan øve inn / lærer seg noen av liturgileddene i de samiskspråklige liturgiene. Samarbeide med samiskspråklige personer i lokalmiljøet, som kan være medliturger, og lese samiske bibeltekster, Fader vår, osv. Bruke bibeltekster som er relevante i samisk kirkeliv. Velge samiske salmer som også kan synges på norsk, slik at dette er valgfritt for de som deltar i gudstjenesten	Bruke de samiskspråklige ressurser som er tilgjengelige i lokalmiljøet eller i regionen og finne frem til personer som har mulighet til å delta med samiskspråklige bidrag i gudstjenesten. Bruke god tid til planlegging og forberedelser. Bygge nettverk med samiskspråklige menighetsmedlemmer eller samiske ressurspersoner i nærmiljøet / byen. Samisk kirkeråd har oversikt over og kan veilede om bruk av samiskspråklig ressursmateriell.
Nivå 4: En samisk gudstjeneste på norsk	Samisk liturgi på norsk språk. Samiske salmer på norsk eller samisk (valgfritt)	Det som sies på norsk i gudstjenesten, kan trykkes på samisk i gudstjenesteagendaen. Salmene som velges kan	I preken kan liturgen velge et tema som har relevans for samisk kirkeliv, og som passer til skriftordet som brukes.

	Preken på norsk med et innhold som er relevant for samisk kirkeliv.	være tilgjengelig på samisk også, slik at menigheten kan synge samisk, og lese Fadervår på samisk.	Det er mulig å gjøre innholdet relevant på en måte som er gjenkjennelig for de samer som deltar i gudstjenesten selv om nesten alt foregår på norsk. Om mulig, velge å bruke samiske symboler, og samisk kirkekunst, form og farger som gir gjenkjenning.
--	---	--	---

4.2. Samisk innhold og språk i trosopplæringa

Mål:

A	Døpte mellom 0-18 år møter en kirke som tar på alvor samiske barn og unges flerkulturelle tilknytning og deres flerspråklighet, ved at det finnes materiell og ressurser på de tre samiske språkene og norsk, som har et samisk innhold for bruk i trosopplæringa. Materiellet er tilgjengelig i ressursbanken, og er tilgjengelig for alle menigheter som ønsker å bruke det.
B	Samiske konfirmanter har et trosopplæringstilbud, der deres samiske identitet styrkes, der alle de tre offisielle samiske språkene og norsk brukes både i opplæring, samvær og i gudstjenesteverkstedet og der det er trosopplæring med et samisk kristent innhold på en arena der de kan være sammen med andre samiske konfirmanter. Den landsdekkende årlige samiske konfirmantleiren er et slikt tilbud.
C	Den norske kirke gir et tilbud til unge voksne samer som fremmer kristen tro og gir dem tilbud om og tilhørighet til kristne felleskapsarenaer, som bidrar til å styrke deres samiske kristne identitet.
D	Samiske barn og unge i menigheter der det bor mange samer, har tilgang til trosopplæringsressurser på samisk og møter samisktalende ansatte og har tilbud om trosopplæring på samisk.
E	Menigheter der samer er i mindretall legger til rette for at samiske familier har et tjenestetilbud som bygger på kunnskap om samisk kirkeliv og samiske kristne tradisjoner knyttet til dåp, konfirmasjon, vielse og begravelse.

Samisk trosopplæring har som formål å vekke og styrke kristen tro, gi kjennskap til Den treenige Gud, og bidra til kristen livstolkning og livsmestring hos samiske barn og unge, på en måte som ivaretar deres samiske tilhørighet og identitet. Samisk trosopplæring skal også utfordre dem til engasjement i kirke og samfunnsliv. Dette gjelder for eksempel det som omhandler likestilling og rettferd, og ikke minst ressursforvaltning og forbruk. I global sammenheng er en bevissthet om urfolks forvaltningskompetanse tematisert i større grad enn her til lands, og det å snakke om disse temaene ut fra urfolks synsvinkel er løftet globalt. Gud gir – Vi deler har også et punkt om at alle barn og unge i trosopplæringa skal møte særtrekk ved samisk

kirkeliv. Kompetanse hos dem som møter barn og unge i kirka er vesentlig for å skape en arena der samiskkirkelige tradisjoner møtes med respekt og konkret forståelse.

Samene har gjennom generasjoner ivaretatt samisk kristendoms kunnskap gjennom sine egne uformelle opplæringsarenaer i hjemmene, arbeidsfellesskapet, slekta, naboskapet, de kristne forsamlingene, gudforeldresystemet og i form av andre tiltak som Søndagsskolen. Denne ble etter hvert forvaltet i regi av menighetene. Samenes kristne tro og trostradisjoner har gjennom disse uformelle opplæringsarenaene, blitt overført fra generasjon til generasjon. En samisk kristendomsopplæring har tradisjonelt skjedd gjennom en samhandlingspraksis som har gitt barn og unge opplæring i kristendom i form av tradisjonskunnskap. Dette er en muntlig basert kunnskapsform der fortellertradisjonene er sterkt knyttet til det å leve av og nært naturen. Kirken og skolen har hatt helt andre opplæringsformer, som samene også har møtt opp gjennom tidene. I dag har menigheten ansvar for samisk trosopplæring, og spørsmålet er om kirken og hjemmene sammen kan bygge opp kunnskap og tro hos samisk barn og unge i dagens samfunn. Den tradisjonelle muntlig baserte trosopplæringa som har forankring i hjemmene, står i fare for å bli borte, dersom dagens samfunns skriftspråks baserte og digitale opplæringsformer, overskygger den fortellingsbaserte trosopplæringa. Menigheter som er seg dette bevisst, kan støtte opp om den tradisjonelle opplæringsformen i sitt trosopplæringsarbeid. Det kan gjøres ved at menigheter viser interesse for, og samler inn dokumentasjon om hvilke fortellinger og sanger, og samværsformer som har preget den lokale trosopplæringa i hjemmene. Disse praksisene kan gjøres tilgjengelig for ansatte og frivillige i kirka, på en faglig god måte.

Foreldre og faddere kan oppfordres til å ivareta de lokale trosopplæringsformene, og den kristne praksis som barn og unge har tatt del i. Konfirmanter kan bidra i trosopplæringa slik at disse tradisjonene også ivaretas som en del av konfirmantopplæringen.

Kirkas forpliktelse på likeverdig kirkeliv skaper rom for at samer skal fylle kirkelivet med sine egne tradisjoner, egen musikk og egen kultur. Dette gjelder også barn og unge. Samiske barn og unge skal i trosopplæringa møte kunnskap om sitt eget, der for eksempel dåpstradisjoner, trospraksis og høytider med en særlig betydning for samene og så videre synliggjøres og formidles, og de skal få mulighet til å prege innhold og uttrykk når de deltar i planlegging av gudstjenester, deltar som ministranter og så videre.

Samiske barn og unges flerkulturelle og flerspråklige tilknytning

Trosopplæringen har som et sentralt anliggende å styrke barn og unges identitet og gi hjelp til livsmestring. Gjennom trosopplæringen kan barn og unge med samisk tilknytning få støtte til å mestre en todelt kulturell tilknytning. Dette innebærer at alle landets menigheter må arbeide for å ivareta samisk kultur og identitet når barn og unge med samisk bakgrunn tar del i menighetens trosopplæring” (Gud gi – Vi deler s.19)

Et eksempel på hvordan samisk kultur kan ha betydning for helt konkrete valg i kirka er bruk av kappe eller ikke til konfirmasjonen. I de fleste menigheter i landet er den

hvite konfirmantkappa et vanlig syn i konfirmasjonen, denne representerer den hvite dåpskjolen barna ble døpt i. For mange samiske barn er det ikke tilfellet; de ble døpt i kofte, og symbolverdien er dermed ikke den samme om en da skal gå i kappe over kofta. Samtidig har det vært en diskusjon om hvorvidt barnefattigdom er en begrunnelse for at alle har kapper og dermed stiller likt. Saemien Áálmege har for eksempel løst dette ved å lage kapper som har en samisk utforming og samisk fargespråk.

Samisk konfirmantleir

Da Strategiplan for samisk kirkeliv ble vedtatt av Kirkemøtet i 2011 var det et mål at Samisk kirkeråd skulle opprette et tilbud om en nasjonal samisk konfirmasjonsleir som et årlig tilbud. Målet med konfirmantleiren var den gang todelt. Konfirmanter i hele landet skal ha tilgang til et minimum av samisk trosopplæring. Det får de ved å delta på Samisk konfirmantleir og denne opplæringen kommer i tillegg til den konfirmantopplæring de får når de skal konfirmeres i sin lokale menighet. Det andre målet med Samisk konfirmantleir er at konfirmanter fra hele landet gis en mulighet til å delta på en samisk kristen fellesarena sammen med andre samiske konfirmanter. Leiren også er sentral som en samisk-språklig arena og Sametinget har gitt økonomiske støtte til gjennomføringen av leiren hvert år siden oppstart i 2014.

Evaluering av konfirmasjonsleiren viser at det er god måloppnåelse når det gjelder å vekke og å styrke kristen tro og bidra til kristen livstolkning og livsmestring hos de som deltar, på en måte som ivaretar deres samiske tilhørighet og identitet.

Samiske ungdomssamlinger

I tillegg til det arbeidet som skjer i menigheter og til nasjonal samisk konfirmasjonsleir er det et behov for samiske kristne ungdomsarenaer. Satsning på samisk ungdomsarbeid er også et ledd i kirkas arbeid med å videreutvikle og styrke Den norske kirkes arbeid med aldersgruppen 18-30 år. Fordi samer bor spredt og det bare er et fåtall samer som bor i samiske majoritetssamfunn, har man satsset på nasjonale ungdomssamlinger. Her er det fokus på felleskap, identitet og åndelig vekst. Ledertrening inngår som en del av disse samlingene. Det er for å skape engasjement, drive rekruttering. Disse ungdomssamlingene bidrar rekruttering av samiske ungdommer til kirkelig tjeneste og til å ta kirkelig utdanning. Ungdommene som deltar her blir også ressurser som kan bidra i sin lokale menighet i barne- og ungdomsarbeid, gudstjenester osv.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:
 - Bidra til at det finnes samiskspråklig trosopplæringsmaterieill og materieill med samisk innhold på norsk i ressursbanken som er tilgjengelig for alle menigheter som ønsker å bruke det.
 - Bidra til at samiske barn opplever en trosopplæring som styrker deres samiske identitet. Dette inkluderer både utvikling av ressurser og veiledning og bistand til menigheter.

- Bidra til at det finnes samiskspråklig trosopplæringsmateriell og materiell med samisk innhold på norsk.
- Bidra til at det finnes ressurser til markering av 6.februar både i gudstjeneste og i trosopplæringa.
- Bidra til menigheters implementering av Samisk plan for trosopplæring med rådgivning og veiledning.
- Videreføre nasjonal Samisk konfirmantleir der samisk trosopplæring får skje, og der samiskkirkelig tradisjon og praksis får vilkår til å videreføres til nye generasjoner.
- Videreføre samiske ungdomssamlinger som et tilbud til unge voksne samer som fremmer tro og tilhørighet til et kristent felleskap, og som styrker deres samiske språk og kulturelle identitet.
- Igangsette utviklingsarbeid for å sikre at menigheter kan bidra og legge til rette for at samiske familier kan følge sine tradisjoner knyttet til dåp, konfirmasjon, vielse og begravelse. Dette innebærer kompetanseheving, dokumentasjon og formidling av samiske kristne tradisjoner.
- Bidra til at samiske barn opplever en trosopplæring som styrker deres samiske identitet.

- Biskopenes og bispedømmerådenes ansvar:
 - Bidra til at menigheter implementerer Samisk plan for trosopplæring.
 - Sikre at det finnes kompetanse i menighetene til å ivareta et samisk innhold for alle barn som deltar i kirkens trosopplæring.
 - Legger til rette for at samisk trosopplæring for samiske barn tematiseres i fagarenaer for medarbeidere som jobber med trosopplæring.
 - De bispedømmer som har menigheter i tradisjonelt samisk bosettingsområde ser til at samisk innhold er innarbeidet i alle trosopplæringsplaner i nevnt område.
 - Bidra til at samiske barn og unge får trosopplæring på samisk, trosopplæring med samisk innhold og samisk materiell i trosopplæringen.

- Menighetsrådenes ansvar:
 - Implementere Plan for samisk trosopplæring i sitt trosopplæringsarbeid.
 - Menigheter med mange samiske barn skal gi et samiskspråklig tilbud i trosopplæringa til samiske barn og unge.
 - Menigheter i tradisjonelt samisk bosettingsområde skal bidra til at barn og unge får en trosopplæring med samisk innhold.
 - Sikre at samiske barn og unge i trosopplæringa møter kunnskap om lokale samiskkirkelige tradisjoner, for eksempel ved at dåpstradisjoner, trospraksis og høytider med en særlig betydning for samene synliggjøres og formidles. Barna skal få mulighet til å prege innhold og

uttrykk når de deltar i planlegging av gudstjenester, deltar som ministranter og så videre.

- Innarbeide samisk innhold i trosopplæringa for alle barn og unge.
- Bidra til at samiske barn og unge får trosopplæring på samisk, trosopplæring med samisk innhold og samisk materiell i trosopplæringen.

4.3 Diakoni

Mål

A	Samer har tilbud om diakonale tjenester der samisk identitet og tilhørighet blir ivaretatt som en sentral del av kirkens omsorgstjeneste.
B	Samiske eldre møter en kirke som ivaretar deres åndelige behov med respekt, kompetanse og tilrettelegging.
C	Samer med funksjonsnedsettelse opplever seg inkludert og deltar likeverdig i gudstjenesteliv, i trosopplæringa og i andre kirkelige sammenhenger.
D	Samiske barn og unge møter diakonal tjeneste med kompetanse på deres flerkulturelle tilknytning og flerspråklighet.
E	Den norske kirke er synlig tilstede med diakonal tjeneste på samiske kulturarenaer.
F	Samer med ulik kjønnsidentitet og legning opplever en kirke som møter dem med respekt, raushet og likeverd.
G	Samisk teologi og verdensanskuelse er innarbeidet i Den norske kirkes arbeid med bærekraft og skaperverk, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet.

Store hendelser i Sápmi som berører mennesker er diakoniens arbeidsområde, sammen med andre oppgaver. Forsoningsprosessen og interne ryddeprosesser knyttet til overgrep og vold som står på trappene er i aller høyeste grad en kirkelig oppgave der diakonene spiller en sentral rolle i dialogarbeid og i møtet med mennesker som møter sin egen sorg når den kollektive sorgen skal bearbeides. Behovet for kompetanse på samisk språk, kultur og tradisjon er stort i fagfeltet, og det er få samiske diakoner på norsk side av Sápmi. Like viktig er det at kompetanse på feltet er innarbeidet i både grunnutdanning og i arbeidsgivernes daglige oppfølging.

Diakoniens rom er å møte mennesker der de er, og forkynne evangeliet i handling. Mange diakoner og kirkelige medarbeidere møter samer i ulike livssituasjoner. De vil med åpenhet og kompetanse på dette feltet også kunne være sentrale støttespillere for mange samer. Dette handler om opplevelsen av å bli sett, og for mange endelig bli anerkjent som den de er. Mange som lever med skam vil ikke dele sin skam, men kirka har et rom til å belyse og gi verdi til det mennesker lever med og de livserfaringer dem har.

Diakoni for ulike grupper i det samiske samfunnet

Samiske eldre er en gruppe som har svært ulike behov. Mange har samisk som førstespråk og er avhengig av et samiskspråklig diakonitilbud i rammen av sin egen kultur i sårbare situasjoner. Her kan nevnes sjelesorg, sorgarbeid og betjening på eldreinstitusjoner. Andre lever med en bevissthet om at foreldre og besteforeldre snakket samisk, men viser det ikke fram hverken ved bruk av samiske identitetsmarkører som språk og klær. Dette skjer gjerne på grunn av at de aldri har hatt det som en del av sin hverdag, og heller ikke har noe ønske om å gå på tvers av familienes holdninger til å synliggjøre noe forfedrene har valgt å skjule.

Fornorskingspolitikken sto sterkt i mellomkrigsårene og fremdeles til ut på 50-tallet og det var også kjent at det å være nordfra eller å være same ikke var særlig vel ansett. Dermed skjulte mange sin identitet som same, og mange bar på en stor skam over å komme fra noe som var så lite ansett. Dette fordrer at kirka har kompetanse og kunnskap til å møte eldre samer som er bosatt over hele landet. Dette er mennesker som både har lagt bak seg en krig, men som også har bygd opp et liv utenfor de tradisjonelle samiske områdene med liten eller ingen mulighet til å ivareta språk og tradisjon. Mange familier har opplevd at deres gamle som har bodd i norskdominerte områder lenge, på grunn av sykdom mister det norske språket og kan bare snakke samisk. Slike tilfeller viser at det er et behov for at menigheter både i og utenfor det tradisjonelle samisk området refelekterer omkring hvaslags tilbud de kan gi til enspråklige samisktalende eldre. Dersom man får opprettet en prestestilling for samer i Sør-Norge, kan den stillingen fylle noe av dette behovet som finnes utenfor de tradisjonelle samiske områdene. Like viktig er det at menigheter bidrar til kompetansedeling slik at andre menigheter kan dra nytte av deres erfaringer med slikt arbeid.

Samer som lever med funksjonsnedsettelse har mange faktorer som gir økt sårbarhet. For det første er man en del av en minoritet. For det andre er det samtidig å være avhengig av hjelp og støtte for å mestre hverdagens faktorer som gjør mennesker ekstra sårbare. Man er i en dobbel minoritetssituasjon. Kirkas fokus og syn på likeverd og menneskeverd fordrer at medarbeidere i kirka har et særlig fokus på dette. De samiske diakonene har kompetanse på å være en del av en minoritet, men fordi det er få med denne erfaringskompetansen er det også et fagfelt som i stor grad har behov for faglig oppfølging.

Utfordringen i samfunnet i dag er at terskelen for både å hetse og komme med rasistiske uttalelser mot samene og andre minoritetsgrupper ser ut til å ha blitt lavere. Samer møter daglig både rasisme og særdeles stygge uttalelser i debatter og i sosiale media, og dette er også en del av barn og unges hverdag. Latterliggjøring, kulturell appropriasjon og flere utspill som svekker samenes stilling og verdi har også vært i mediebildet som barn og unge møter.

I det samiske samfunnet er det grupper som uttrykker at de ikke kjenner seg inkludert. Diakonens rolle med å bidra til å gi barn, unge og voksne et inkluderende miljø, der deres egenart og egenverdi oppleves gitt av Gud, og som verdifullt og ukrenkelig. Menigheten har ansvar for å sikre at kirka har rom for alle, og for kirker i de samiske områdene fordrer det at man arbeider med at den samiske befolkninga har likeverdige tilbud som den norske.

Den norske kirke er i dag synlig på mange samfunns- og kulturarenaer med betydning for folk der de er. I Tysfjord var den lokale menigheten med på å arrangere og de ansatte var synlig til stede under Mihá-konserten i mars 2018 (Stolthetskonsert). Gjennom et felles musikalsk løft var målet å skape solidaritet, engasjement, menneskelig overskudd og energi. Fokus var på glede og stolthet, blant annet at det er mange grunner til å være stolte over åpenheten som er vist omkring avdekking av overgrep som er skjedd mot barn og voksne i Tysfjord. Konserten ble arrangert for å minne om at overgrep ikke kun skjer i Nord-Salten, men er et samfunnsproblem. Slike tiltak kan være viktig for at kirka skal nå ut til flere samer. Kirka må også være synlig i samfunnet utenfor selve kirkebygget i de samiske samfunnet. Samiske festivaler, idrettsarrangementer og kulturelle arenaer er eksempler på arenaer. Det kan både være ved at kirka er med i eventuelle program eller at kirkas diakonale tilbud er synlig tilstede.

Skaperverk og forvaltning

«Strengthening Indigenous Peoples' rights over their territories and supporting their traditional community conservation practices are fundamental for protecting Mother Earth. » Centre for World Indigenous studies 2018

Kirkens omsorgstjeneste vektlegger nestekjærighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kampen for rettferdighet. Vern om skaperverket og kampen for rettferdighet har en særlig relevans for verdens urfolk. Dette på grunn av den nærhet til naturen som urfolk har både fysisk og åndelig sett, noe som gjør at det blir urfolk som først vil oppdage og siden i stor grad bærer konsekvensene av naturødeleggelser.

Dagens menneskeskapte samfunnsendringer skjer i et omfang som er svært ødeleggende for naturen og menneskene som står i relasjon til den. Dette fører til

forringelser av samenes tradisjonelle og naturbaserte virksomheter og preger dagliglivets gjøremål. Det påvirker samenes fysiske og psykiske helse på en svært negativ måte. Kirkens oppdrag er å se, møte og bidra på en diakonalfaglig måte til vern av skaperverket og kampen for rettferdighet.

«Skaperverk og bærekraft» er et innsatsfelt for et tverrkirkelig samarbeid i regi av Den norske kirke, Norges kristne råd og Kirkens nødhjelp. Målet med arbeidet er at kirkene skal være tydelige aktører som bidrar til nødvendige endringer for å oppnå mer bærekraftige samfunn. I desember 2016 ble det skrevet en sluttrapport som trekker frem måloppnåelsen i fire punkter: Bærekraftige samfunn, Klimaavtalen i Paris, Demonstrere et bevisst forhold til miljø, forbruk og rettferd, Håp og framtidstro. Kirkerådet har i vedtak 6/16 besluttet at Mellomkirkelig råd og Kirkerådet har ansvar for å videreføre disse fire punktene. Saken ble også behandlet av Kirkemøtet (KM 16/17) som sluttet seg til Kirkerådets vedtak med følgende prioriteringer:

- Grønn kirke – miljøledelse i praksis, med fokus på grønne menigheter.
- Økt samarbeid på prostnivå om kirkens arbeid med skaperverket.
- Redusere klimagassutslipp fra kirker og andre bygninger og fra reisevirksomhet.
- Ressursgruppe på bispedømmenivå videreføres og mandatet bør tydeliggjøres.

Urfolks naturbruk og forvaltning av naturen og dens goder har i seg selv har vist seg å være bærekraftig, både økologisk, økonomisk og kulturelt sett. I kirkens arbeid med vern om skaperverket er det viktig å være bevisst på hvordan og i hvilken grad urfolks og samenes samfunnskontekst til stede på en relevant, synlig og likeverdig måte når man drøfter samfunnsutvikling.

Kirken har mulighet til å følge med og gjøre en diakonal vurdering av de pågående prosessene i samfunnet i dag og følge med på i hvilken grad prinsippene om nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet blir fulgt. Dette kan for eksempel også innebære å vurdere om samfunnsutviklingen er i tråd med en kulturell, økologisk og økonomisk bærekraft. Man kan påpeke hvilke konsekvenser utfallet av beslutninger i arealvernsaker kan ha for samene som urfolk i Norge, og om beslutningene er i tråd med de internasjonale konvensjoner som staten Norge har sluttet seg til. På den måten kan kirka bidra til å verne om naturgrunnlaget for den samiske befolkningen. Kirken kan belyse, omtale og problematisere og peke på pågående interesse- og verdimotsetning som eksisterer, og de konsekvenser det har for de som er involvert i saken eller berørt av inngrepene. De mennesker som er berørt av de menneskeskapte klimaendringene, ulike former for naturinngrep eller forringelse av naturmiljøet, skal erfare at kirka tar deres problemer på alvor.

Kirkens rom oppleves som særlig egnet for å være sammen, etablere et menneskelig fellesskap der det å uttrykke sorg, fortvilelse er mulig fordi det er trygt. Derfor kan det

være relevant også å åpne kirkerommet for dem som er rammet av de før nevnte menneskeskapte problemer, der noen opplever at hele deres livsgrunnlag er truet. Kirkerommet kan brukes som arena fellesskap i sorg, for mange ulike grupper i samfunnet. I de tilfeller der noen opplever seg utsatt for andre menneskers handlinger, og opplever stor sorg, kan de ha behov for et fellesskap som er støttende. Å delta sammen med din egen gruppe, i kirkelige handlinger, innebærer å være en del av et fellesskap. Det å ha tilhørighet til et kristent fellesskap, kan også styrke troen.

Det er viktig i denne sammenheng å bekrefte at kirkens oppdrag og tjenesten som springer ut av dette oppdraget utgjør en rik arv, og kirken har ressurser til å utføre sitt oppdrag. Omsorg for mennesker i sårbare livssituasjoner har alltid vært en del av kirkens oppdrag i verden, og tjenesten har tatt ulik form fra tid til tid. Spørsmålet er derfor ikke om kirken skal ha et engasjement på dette området, men hva den skal ha sin oppmerksomhet rettet mot og hvordan engasjementet skal praktiseres.

Samenes kristne praksiser og åndelige tradisjoner kan representere kilder til og ressurser som også kan brukes innenfor diakonien. Noe av dette er uformelle, muntlig baserte praksiser som ikke er bearbeidet til en akademisk form, og gitt en skriftspråklig struktur. Om det skal finne sted nedtegnelser av denne tradisjonskunnskapen, må dette gjøre med respekt for kulturell selvrepresentasjon og selvbestemmelse slik dette er nedfelt i urfolksrettighetene. Dette gjelder både praksiser knyttet til bønn og velsignelser, men også kommunikasjonsformer som brukes i sjelesorgsamtaler. Det kan for eksempel handle om at det å snakke sammen to og to, er best egnet, når noe vanskelig skal bearbeides. Andre praksiser er knyttet til det å be om fred eller å velsigne det stedet der de skal slå seg ned for å raste, tenne bål, eller om en skal ut på en reise. En annen og svært viktig del av samenes kristne tradisjoner er å delta i en forbønnsgudstjeneste, og å gå til nattverd.

Fadervår og kjente salmer vil ofte være ressurser i mange sammenhenger, og det er aktuelt å ha for øye at det å bruke et av de samiske språkene, er av stor betydning, uavhengig av om deltakerne snakker samisk eller ikke. En annen praksis som er etablert i deler av samisk kirkeliv, er å velsigne naturområder som er utsatt, be eller å holde andakt eller gjennomføre gudstjenester ute på steder som, for å skape rom for synliggjøring av det skapte og dets utsatthet. Uansett hvilket språk som brukes, så vil velsignelsens ord gjenkjennes, og de bærer i seg en egen kraft til å bringe fred og trøst, til de som er berørt og rammet. Samenes urfolksstatus gjør at kirken på dette området har et særlig ansvar for at samene i menighetene kan dyrke sin kultur og tro sammen med andre av sin egen gruppe. Den kompetansen som utvikles innenfor urfolksfeltet, vil også komme andre minoritetsgrupper til gode, slik at også de i større grad vil kunne oppleve seg sett og anerkjent som det de er.

Det er en viktig oppgave for kirken å aktivere disse praksisene, gjøre dem relevante i kirkelivet, ved å gi de verdi og anerkjennelse. Ved å behandle det som et gode, blir de sett på som de ressursene de representerer. Uformelle praksiser kan forringes eller forsvinne om de ikke er i bruk. Som Jesus taler om talenta som noen gjemmer i jorden (Matt 25,25), kan både enkeltmenneskers og menighetens ressurser ligge ubrukte. Innenfor samisk trosopplæring er det utviklet ressurser for å anspore barn og unge til å være seg bevisst de verdier som skaperverket representerer i deres liv. I tillegg må det utvikles flere ressurser.

Nettsted for samisk trosopplæring, www.osko.no, har en struktur som er bygd opp omkring det å leve i og nær naturen; bål, bjørk, bål, vann, sol og kirke. Når tema «bønn» skal behandles, tas det utgangspunkt i en kontekst som er felles for alle samer, i fortid, nåtid og fremtid, og det å sitt ute rundt et bål eller inne i en lavvo med bålet som sentrum. Et tema som tas opp er samenes forhold til naturen: «Før i tiden var folk avhengig av det man fikk fra naturen. Folk hadde lært å ta vare på naturen. Hvis du tar alt for mye, så forteller naturen at den vedskogen vokser ikke mer, fisken blir borte i vannet. Du må lytte til naturens stemme, sier mange eldre.»

Den norske kirkes økumeniske arbeid og arbeid med religionsdialog rommer også møter med urfolk globalt. Som kirke i et av verdens rikeste land har vi mye makt, og vi plikter å løfte fram situasjonen for verdens urfolk, som i stor grad også er verdens fattige og mest marginaliserte.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:
 - Den norske kirkes planer for diakonisatsingen inneholder også samisk diakoni som fagfelt.
 - Se til at samers åndelige helse ved livets slutfase blir ivaretatt innenfor diakoniens fagområde og at relevant faglig materiell er tilgjengelig.
 - Se til at samer i sårbare og utsatte grupper blir ivaretatt innenfor diakoniens fagområde i planarbeid og fagutvikling i regi av Den norske kirke.
 - Sikre at det finnes kompetanse innen samisk diakoni, forsoning, dialog og inkludering, menneskerettigheter og globalt urfolkfokus.
 - Samisk kirkeråd samarbeider med aktuelle bispedømmer og menigheter om hvor og hvordan kirkens diakonale tjeneste kan være synlig i det samiske samfunnet.
 - Bidra til at samisk forvaltningskompetanse tematiseres i fagarenaer og gudstjenesteliv knyttet til arbeid med bærekraft og skaperverk.
 - Bidra til at det finnes tilgjengelig egnet og tilpasset ressursmateriale for menigheter om samenes og andre urfolks situasjon i de landområder der de bor og lever, om vern av naturgrunnlaget deres, om klimautfordringene som de er berørt av og om hvordan menighetene kan bidra til å arbeide mot menneskeskapte klimaendringer
- Biskopenes og bispedømmerrådenes ansvar
 - Bidra til fagutvikling om samisk diakoni.
 - Bidra til at lokale diakoniplaner har et samisk innhold og at de har fokus på inkludering av ulike grupper.
 - Bidrar felles innsats for at kirkas diakonale tjeneste er synlig tilstede i det samiske samfunnet.
 - Bidra til at det finner sted et aktivt og langsiktig forebyggende arbeid med å etablere inkluderende fellesskap i regi av kirken.
- Menighetsrådenes ansvar:

- Bidra til at lokale diakoniplaner har et samisk innhold og at de har fokus på inkludering av ulike grupper.
- Bidra til samarbeid kommuner om samisk-diakonale tjenester til samiske eldre på sykehjem, hjemmeboende eldre samt for mennesker med nedsatt funksjonsevne.
- Bidra til samarbeid med helsetjenesten for å gi samer et godt åndelig tilbud ved livets slutfase.
- Bidrar felles innsats for at kirkas diakonale tjeneste er synlig tilstede i det samiske samfunnet.
- Bidra til at det finner sted et aktivt og langsiktig forebyggende arbeid med å etablere inkluderende fellesskap i regi av kirken.
- Menigheters diakonale tjeneste vurderer om og hvordan de kan delta i ulike samiske kulturarrangementer.
- Menighetene i de tradisjonelt samiske områdene viser engasjement med solidaritet med de som bærer konsekvensene av naturinngrep, når følgene er at inngrepene forringer naturgrunnet for samisk kultur.
- Bidra til å dokumentere og aktivere samiske kristne praksiser som kan brukes av i kirkas diakonitjeneste for å få til en inkluderende diakoni.
- Løfte fram teologiske tema og teologiske tilnærminger som bidrar til fortolkninger av kristen tro i lys av arbeidet med vern om skaperverket og kamp for rettferdighet, slik at dette gir rom for at forkynnelsen og arbeidet med gudstjenestelivet i menighetene også preges av dette tema.

4.4. Dialog og forsoning

Mål:

A	Den norske kirke er aktør og deltar i forsoningsprosessene i Sápmi
B	Dialog mellom Den norske kirke og dens søsterkirker inkluderer også tematisering av søsterkirkenes ansvar for sine egne urfolk og deres rett til selvbestemmelse og medbestemmelse.
C	Den norske kirke legger vekt på dialog, og har også fokus på internkirkelig dialog. Dette arbeidet bygger på forskningsbasert kunnskap om fornorskningen.
D	Samiske kirkedager er relevant og aktuell både som en fellessamisk gudstjenestehelg og som en arena for faglig arbeid med samisk gudstjenesteliv på tvers av landegrensene.
E	Det er lagt til rette for samhandling og samarbeid med læstadianske forsamlinger.
F	Det er lagt til rette for og det finnes ressursmaterieell for samtaler om kristen tro og samisk spiritualitet.
G	Det lagt til rette for og det finnes studie- og kursmaterieell om dialogteologi og religionsmøter som også inkluderer samisk kirkeliv

1. Den norske kirke har tidlig anerkjent sin rolle i assimileringspolitikken som førte til fornorskninga av samene, og videre også anerkjent et ansvar for å sørge for gjenopprettende handlinger. Opprettelsen av samisk kirkeråd i 1992 var et viktig

skritt i denne prosessen. Likevel er det, slik som i samfunnet for øvrig, et synliggjort behov for ytterligere arbeid med forsoningsprosessen også fra kirkas side. Den norske kirke har vært aktiv i dette arbeidet. I juni 2016 arrangerte Kirkenes verdensråd og Samisk kirkeråd i samarbeid med Samiska rådet i Svenska kyrkan, Samiska rådet i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland og Kirkelig utdanningscenter nord en internasjonal konferanse om forsoningsprosesser og urfolk. Konferansen ble arrangert i forkant av Kirkenes verdensråds sentralkomiteemøte. Konferansen samlet relevante erfaringer og innsikter fra både det globale nord og det globale sør som grunnlag for videre dialog om sannhet og forsoning med en vektlegging av kristne kirkers særlige ansvar og rolle. Konferansen munnet ut i en uttalelse som ble oversendt til Kirkenes verdensråds sentralkomitee. Sentralkomiteen vedtok dokumentet og oppfordret sine medlemskirker til å støtte opp om sannhets- og forsoningsprosesser om urfolk slik at det blir lagt til rette for gode prosesser og trygge rom for menneskers fortellinger. I tillegg ble medlemskirkene oppfordret til å stå opp mot rasisme mot urfolk og å støtte urfolks rettigheter.

Stortinget vedtok i juni 2017 at det skal opprettes en sannhets- og forsoningskommisjon som skal se på fornorskningspolitikken og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge. I forkant av vedtaket deltok Samisk kirkeråd på den åpne høringen som Stortingets kontroll- og konstitusjonskomiteen holdt om saken 15. mai 2017. Vårt tilrådning til komiteen var at kirken støtter forslaget om å nedsette en sannhetskommisjon om fornorskningspolitikken, og ønsker at kommisjonen også undersøker kirkens rolle.

Kirka har i sitt arbeid med forsoning og diakonal praksis en særlig forpliktelse til å skape rom for de mennesker som lever med resultatet av den assimileringspolitikken staten første mot samene, som også kirken var en del av. Forsoningsarbeid bygger gjerne på dialog, samhandling og et felles mål om å finne en vei. Forsoningsprosessen har flere nivåer, og kompetanse om hvordan man bygger denne dialogen, metodikk for forsoningspraksis og ikke minst kompetanse i ledelse av denne type prosesser er et behov også i Den norske kirke. Fra forrige strategiplan for samisk kirkeliv var det tydeliggjort et behov for en samisk diakonirådgiverressurs som kan bidra til faglig veiledning av menigheter i deres diakonale arbeid for den samiske befolkningen. Dette behovet er fortsatt til stede.

Forsoning mellom samer seg imellom er en viktig forutsetning for både intern fred og internt samarbeid. Mange samer lever med konflikter i sin hverdag. Konfliktene bygger på mange ulike årsaker, men fornorskning og ikke minst innføring av norsk rettsforståelse og praksis i sin tid har betydning. Selv om Den norske kirkes primæroppgave ikke er å gå inn i disse konfliktene, kan likevel kirka være et sted der især samisk diakoni rommer mennesker som står i slike konflikter, og der fredsarbeid ikke bare handler om global praksis, men et arbeid som kan romme mennesker i lokalsamfunnet som bærer sorg, sinne og frustrasjon over situasjonen de står i.

Forsoning mellom samer og nordmenn er også en del av en kristen praksis det man bygger på likeverd og rettferd. Situasjonen for mange samer i dag er vanskelig, og især sosiale medias kommentarfelter er en arena både for rasisme og svært hetsende kommentarer mot den samiske befolkninga som gruppe. Mange barn og unge bærer på opplevelser knyttet til mobbing og rasisme på bakgrunn av deres etnisitet og kulturelle tilhørighet. Konflikter om beiterettigheter mellom bønder og

reindriftsamer, utbygging av kraftanlegg, hyttefelter, skianlegg osv. i samiske tradisjonelle områder både langs kysten og i fjellet og så videre er ofte grobunn for konflikter. Mange kan ha negative holdninger til samer som bekreftes og forsterkes i saker med motsetninger. Dette kombinert med at mange samer i dag kanskje i sterkere grad enn tidligere tydeliggjør og står på sine krav og tar til motmæle mot negative ytringer, bidrar til å synliggjøre konfliktene mer enn tidligere.

Tydeliggjøringen i seg selv er ikke negativt, men det er viktig at det finnes arenaer hvor mennesker kan samtale om motsetninger på en måte som gjør at de respekterer hverandres ulikheter. Her kan også kirkens diakonitjeneste bistå i fredsarbeid for å redusere splittelser i lokalsamfunn.

Samiske kirkedager er et svært viktig nordisk samarbeid og arena for samisk kirkeliv på tvers av landegrensene. Kirkehelgen er en viktig arena for fellessamisk gudstjenestefeiring der både samiske språk og samisk innhold er bærende elementer. Samisk kirkeliv har historisk levd i dynamikk med ulike bevegelser med ulik tilnærming til kristendommen og kirka. Dette har medført at samer fra ulike områder og land kan ha ulikt teologisk ståsted. Derfor er Samiske kirkedager også en arena for dialog og samtale mellom ulike deler av samisk kirke- og menighetsliv som kan bidra til økt forståelse for ulike ståsteder. Videre har utviklingen av kirkedagene vært en viktig arena for sentrale samtaler knyttet til kirkas engasjement i samiske områder, både hva retten til land og vann angår, samt urfolks forvaltningskompetanse og utvikling av kirkenes samiske innhold.

Samarbeidet om Samiske kirkedager har styrket samhandlingen om samisk kirkeliv over landegrensene. *Enarekonvensjonen* regulerer samarbeidet om Samiske kirkedager mellom Samisk kirkeråd og dets søsterorganer i Svenska kyrkan og Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland, samt Samarbeidsrådet for kristne kirker i Barentsregionen. Det ligger et stort potensiale i å utvikle dette samarbeidet til andre felt som for eksempel samordning av samiskopplæring av prester, liturgi- og salmearbeid, konfirmantarbeid, trosopplæringsressurser, arbeid med samisk teologi osv.

Religionsdialog

Det samiske samfunnet er i endring. Mennesker med andre religioner og andre kulturer flytter til også samiske områder. For at folk skal leve godt sammen i lokalsamfunn må mennesker har en grunnleggende respekt for hverandre og hverandres ulikheter. I tillegg er kunnskap og forståelse for andre religioner viktig. Det er viktig at Den norske kirke bidrar til å legge til rette for samtaler om tro- og livssyn også i samiske områder. Tros- og livssynsdialogen har en egenverdi når den ikke har til hensikt å overtale eller overbevise den andre. Da handler det om en likeverdig og åpen samtale hvor en deler troserfaringer og samtaler om både hellige tekster, ritualer og tradisjoner innenfor ens egen tradisjon. En kan gjerne sammenlikne og finne likheter og ulikheter, men hensikten i denne samtaler er ikke å bli enige eller finne ut hvem som har den sanneste eller beste religionen.

Arbeid med dialog mellom Den norske kirke og de læstadianske forsamlingene er viktig som en del av det samisk kirkeliv representerer. Forsamlingene ble for mange samer en viktig arena for både likeverd og språkbevaring. Selv om forsamlingene i dag framstår som konservative i forhold til det synet majoriteten av Den norske kirke

har, så har forsamlingene i større og mindre grad et samarbeid med kirka, og i enkelte områder utgjør forsamlingene også betydelige deler av lokalkirkas menighet. Mange steder har man et gjensidig samarbeid om sakramentene, stevnegudstjenester og bruk av lokalkirka som forsamlingslokale. Kirken har ansvar for å bidra til at slike samarbeid kan videreføres i lokalsamfunnene der det er ønskelig og mulig.

Det er også viktig å huske på at samisk kirkeliv har historisk levd i dynamikk med ulike bevegelser med ulik tilnærming til Den norske kirke. De læstadianske bevegelsene har vært en viktig og stor del av menighetslivet flere steder i de to nordligste bispedømmene. I det sørsamiske språkområdet har frikirkelige bevegelser og samemisjonen innvirket på ulike måter. Samemisjonen har vært en betydelig aktør i det kristne livet i samiske områder, og er enda virksom noen steder. En konsekvens av dette er at samer fra ulike områder kan ha ulikt teologisk ståsted. Ulike teologiske ståsteder kan også føre til avstand mellom samer bosatt i ulike områder. Det er derfor også viktig å bygge arenaer hvor samer fra ulike steder kan møtes for en internkirkelig dialog. Et slikt møtested er Samisk kirkelig valg møte, et annet er Samiske kirkedager.

Samene har levd som et kristent folk i generasjoner, og samenes kulturelle kontakt med kristendommen går svært langt tilbake i tid med både katolsk og ortodoks innflytelse i tillegg til den lutherske. Til tross for dette har man, i alle fall i deler av den samiske befolkningen, fram til i dag holdt på kulturelle og religiøse tradisjoner som står i kontinuitet med tradisjonell samisk religiøsitet. Det kan handle om hvordan man forholder seg til og kommuniserer med landskap og steder, f.eks. ved å be om overnattingstillatelse, hvordan man velsigner i forbindelse med utmarkshøsting, hvordan man forholder seg til tegn, drømmer og syner eller nærvær av avdøde, hvordan man praktiserer helbredelse osv.

Selv om slike tradisjoner også finnes integrert i eksplisitt kristne helhetsforståelser og praksiser, som f.eks. i læstadiansk tradisjon, har det i liten grad vært rom for å snakke positivt og anerkjennende om dette som et møte mellom kristen og samisk åndelighet. Århundrer med demonisering og avvising av samiske åndelige tradisjoner har skapt et negativt språk som fortsetter å tabu- og skamlegge samisk tradisjon. Resultatet er ofte dyp ambivalens i den enkelte, og at dialogrommet om samisk religiøs selvforståelse er snevret inn.

Dialogisk arbeid i samisk kontekst trenger en bevissthet om maktasymmetrien i kirkens møte med samisk tradisjon. Det er viktig å etterstrebe det å skape tilstrekkelig trygge og anerkjennende rom der folk kan dele egne tanker og erfaringer med samisk åndelig tradisjon. Dialog kan her forstås både som et kristent identitetsprosjekt (hvordan uttrykke samisk kristen selvforståelse i rammen av egen tradisjon og historie) og et forsoningsprosjekt (hvordan komme til rette med nedverdiggelsen av egen kulturarv). Dette representerer først og fremst en «intern dialog» innenfor samme religiøst-kulturelle fellesskap. Evnen til å føre slik dialog vil antakelig være en forutsetning for å kunne føre dialog også med dem som søker samisk religion ut fra et mer eksplisitt ikke-kristent ståsted.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:

- Utvikle gode strategier for å sikre kirkas deltagelse i forsoningsprosessene i Sápmi.
- Bidra til ressurser slik at arbeid med samisk diakoni, forsoning, dialog og inkludering, menneskerettigheter og globalt urfolkfokus kan øke.
- Legger til rette for videreutvikling av samisk kirkelig valg møte og samiske kirkedager som sentrale samiskkirkelige arenaer.
- Bidra til å fagutvikling om dialog om kristen tro og samisk spiritualitet.
- Bidra til studie- og kursmateriell om dialogteologi og religionsmøter som også inkluderer samisk kirkeliv.
- Biskopenes og bispedømmerrådenes ansvar:
 - De tre nordligste bispedømmerrådene har et særlig ansvar for å legge til rette for, og følge opp slik at forsoningsarbeid i eget bispedømme kan skje.
 - De tre nordligste bispedømmene bidrar til at det utvikles gode arenaer for religionsdialog som også inkluderer samisk kirkeliv, kristen tro og samisk spiritualitet.
- Menighetsrådenes ansvar:
 - Menigheter i tradisjonelt samisk bosettingsområde: Legge til rette og bidra til å skape arenaer der tiltak knyttet til forsoningsprosessen får skje.
 - Bidra og legge til rette for samarbeid og samhandling med læstadianske forsamlinger i lokalsamfunn der det er ønskelig og mulig.
 - Bidra til at kulturmøter, religionsmøter og dialog er tema i trosopplæring både for barn, unge og voksne.
 - Bidra til å skape rom for dialog mellom mennesker i lokalsamfunn ved hendelser der det er nødvendig

4.5. Rekruttering, kompetanse og fagutvikling

Mål:

A	Samisk kirkeliv og samiske kristne tradisjoner har en plass som fagområde i alle kirkelige grunnutdanninger.
B	Økt kompetanse i samisk språk, samisk kirkeliv og samiske kristne tradisjoner blant ansatte i Den norske kirke.
C	Det er god rekruttering av samiskspråklige medarbeidere til alle nivåer i Den norske kirke.
D	Den norske kirke tilbyr samisk språkopplæring til kirkelige ansatte
E	Den norske kirke er en relevant og aktuell arbeidsplass for samer.
F	En samisk tolkeutdanning inkluderer også utdanning for kirketolker
G	Den norske kirke bidrar til at urfolkens plass og historie i kirkas misjonerende praksis gis rom og verdi.

En forutsetning for at menighetene tar i bruk samisk språk og liturgier ligger i kompetanse hos dem som skal jobbe der. Det har siden Strategiplan for samisk kirkeliv første gang ble vedtatt i 2011 vært et mål at samisk innhold skal inn i de kirkelige utdanningene, slik at det hos ansatte i hele Den norske kirke er et minimum

av kompetanse på feltet. Dette er fortsatt et mål. De ulike fagområdene kan ha ulike fokus, men det er en forutsetning for samisk kirkeliv at denne kompetansen finnes hos de som er ansatt i menigheter og på bispedømmekontorer som rådgivere for ulike deler av kirkelivet i Norge.

En av de største utfordringene for samisk kirkeliv i årene som kommer er rekruttering til tjeneste i samisk kirkeliv. I alle yrkesgrupper i kirka er det i dag behov for samisktalende ansatte. Med så få samiskspråklige ansatte i Den norske kirke så blir tjenestetilbudet til den samiske befolkningen svært mangelfull. Det gjelder både med tanke på språklig betjening, men også kompetanse om samers kristne tradisjoner. Det er derfor svært viktig at kirka i sine rekrutteringstiltak har dette fokuset med seg. Det kan bety å se på hvorfor få samer velger kirkelig utdanning. Arbeid mot unge samer, som har tradisjons- og kulturkunnskap, og der flere har et aktivt samiske språk eller gode forutsetninger for å ha det er viktig. Disse unge vil ikke bare være ettertraktet især i de menigheter som er i forvaltningsområdet for samisk språk, men også til andre deler av kirka.

Den neste gruppa som er viktig er de voksne som begynner på en andre karriere. Utdanningsmulighetene ligger til rette for å kunne ta kirkelig utdanning også som voksne. Igjen er det et stort uttalt behov i samisk kirkeliv at mennesker med samisk bakgrunn eller som har språk- og kulturkompetanse også vurderer en vei til kirka.

En tredje gruppe som er aktuell for rekruttering er prester som ikke har en samisk bakgrunn, men som gjerne vil lære samisk språk og som enten har erfaringsbasert kulturkompetanse eller som søker denne kompetansen. Det vil aldri bli mange nok samiske ungdommer som tar utdanning til de kirkelige yrkene, så behovet for de kirkelige medarbeiderne som opparbeider denne kompetansen er verdifull.

Strategier for å ta tak i denne utfordringen er blant annet rekrutteringsprosjekter og kirkelige medarbeidere som aktivt rekrutterer. Holdningsarbeid må skje gjennom dialog og kompetanse på feltet.

Særskilte utdanninger knyttet til samisk kirkeliv finnes ikke, og det er viktig at det undervises om samisk kirkeliv og samiske kristne tradisjoner. Områder som har behov for kompetanse er eksempelvis liturgi og et minimum av kunnskap om samisk språk, kjennskap til samisk-kirkelige tradisjoner og kristen trospraksis samt kjennskap til hvordan samisk kirkeliv har utviklet seg fra kontakt med ortodoks og katolsk påvirkning, via hard misjonering og til det samisk kirkeliv er i dag.

Kristne tradisjoner hos samene er i liten grad beskrevet og anerkjent som kristne praksiser i Den norske kirke. Et faglig samarbeid med samiske prester og teologer som strategisk arbeider for å sikre dette er en vesentlig faktor for å løfte dette feltet. Eksempler kan være hvordan samer i hverdagen forholder seg til Gud som allestedsnærværende, lese-tradisjonen, praksis og tro knyttet til graviditet og fødsel, særlige helligdager som markeres med annet innhold enn i en vestlig kristen kirke. Et faglig arbeid med trospraksis hos samene vil også gi fagmateriale til bruk i grunnutdanningene. Et annet sentralt emne knyttet til samisk kirkeliv som må løftes fram er samenes plass i kirkehistorien. I stor grad er samisk kirkehistorie lite beskrevet. Det samme gjelder samenes og urfolkenes plass og rom i misjonshistorien. Når Den norske kirke deltar i faglig arbeid knyttet til historieskriving, påligger det et

særlig ansvar for å sikre at ikke bare må disse delene av historien belyses, men at samer selv sikres rom til å bidra i prosessene rundt dette. Her ligger det et stort potensiale for samarbeid mellom Den norske kirke og utdanningsinstitusjonene.

Kirketolkene er en liten, men særdeles viktig gruppe ansatte i Den norske kirke. Kirketolkens oppgaver er knyttet til å gi et likeverdig tilbud til samisktalende medlemmer av kirka. Til tross for rekrutteringstiltak for å få flere samiske prester, diakoner og trosopplærere så vil behovet for kirketolkene fortsatt bestå. I Den norske kirke har vi i dag svært få samisktalende prester, og selv i forvaltningsområdet for samisk språk er det bare et fåtall som behersker samisk. Det er heller ikke nok samisktalende ungdommer som pr.2018 er i kirkelig utdanning til at man kan se at dette behovet vil bli dekt. Det er både nødvendig å se på hvordan man kan øke tilbudet med kirketolking under gudstjenester, og det er behov for å se på om kirketolkene også skal brukes i andre deler av kirkas tilbud som diakoni og trosopplæring.

Det er også viktig at en bevissthet omkring kirkelige medarbeidere utenfor det vanlige menighetsarbeidet. Sykehusprester, fengselsprester og andre kirkelige medarbeidere i f.eks. institusjoner har et særlig ansvar for å sette seg inn i, og ha kompetanse og oversikt over hvordan samer i særlig sårbare livssituasjoner kan ivaretas i møte med kirka.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:
 - I dialog mellom Den norske kirke og utdanningsinstitusjonene løftes behovet for at kompetanse om samisk kirkeliv, samiske kristne tradisjoner og samisk språk må inn i grunnutdanningene.
 - I dialog mellom Den norske kirke og utdanningsinstitusjonene, løftes behov for at urfolkens plass og historie i kirkas misjonerende praksis gis rom og verdi.
 - Bidra til at fagutvikling på teologifeltet også rommer samisk trospraksis og samisk teologi.
 - Rekruttering av ansatte med samisk språk og kulturkompetanse inngår som en selvfølgelig del av kirkas øvrige rekrutteringstiltak.
 - Arbeide for å nå samisk ungdom på utdanningsmesser for elever i videregående skoler.
 - Bidra til at en samisk tolkeutdanning også inkluderer fagfeltet kirketolk.
- Biskopenes og bispedømmerådenes ansvar:
 - Har gode rutiner på å vurdere behov for å etterspørre samisk språk- og kulturkompetanse ved stillingsutlysninger i bispedømmet.
 - Bidra til at ansatte får nødvendig samisk språkutdanning.
 - Satse på ungdommenes kirketing som arena for rekruttering også av samisk ungdom.
 - Bidra til fagutvikling om samisk kirkeliv, samiske kristne tradisjoner og samisk språk.
- Menighetsrådenes ansvar:

- Bidra til at fellesrådene i tradisjonelt samisk bosettingsområde har gode rutiner på å vurdere behov for å etterspørre samisk språk- og kulturkompetanse ved stillingsutlysninger.
- Menigheter i tradisjonelt samisk bosettingsområde bidrar til å dokumentere samiskkirkelig praksis i egen menighet slik at dette kan brukes faglig i arbeidet i menighetene.

4.6. Kultur

Mål:

A	Samisk tonespråk brukes i flere menigheter over hele landet.
B	Samisk salmesang er styrket, og kompetanse på feltet bevart og utviklet.
C	Samisk kirkekunst er synlig i kirkerom og menighetsrom.
D	Liturgisk utstyr og liturgiske klær med samisk utsmykning er tilgjengelige i de tre nordligste bispedømmer.

Samisk kultur er uløselig vevd sammen med samisk kirkeliv. I løpet av fornorskningstiden forsvant flere av de samiske kulturelle uttrykkene fra kirkelivet, og ble usynliggjort eller forbudt. Det er derfor et vesentlig arbeid som ligger foran hva salmesang og samisk kirkemusikk angår.

Samisk tonespråk er basis i samisk kirkemusikk. Både gamle og nye salmer og liturgisk musikk rommer et samisk tonespråk.

Samisk salmesangtradisjon som bygger på en særegen måte å synge på, særegne melodier til salmene, også når dem synges på norsk, er truet. De læstadianske forsamlingene har også vært en bevaringsarena for denne salmesangen, der det i flere forsamlinger synges på den tradisjonelle måten. En og samme salme kan ha flere ulike melodivarianter, avhengig av hvor i det samiske området en er. Arbeidet med koralbok til Sálbmagirji og Sálbmagirji II er et musikkfaglig arbeid knyttet til utvikling av system for å notere denne salmesangen, fordi eksisterende notasjon ikke er tilstrekkelig for å ivareta salmesangtradisjonen. Arbeidet skal også danne et kompetansegrunnlag til opplæring i ledsagelse av samisk salmesang. De ulike samiske områdene har ulike tradisjoner. Et arbeid som tar sikte på å vitalisere og bevare salmesangen, må også ta høyde for variasjonene, og ikke minst beskrive de ulike salmetradisjonene fra område til område

Bruk av joik som uttrykksform i kirkerommet er for mange et sårt tema. Ulikheter mellom områdene gir ulik bruk av, og holdning til, joik som en del av gudstjenesten eller kulturuttrykk i kirkerommet. For noen handler det om at joik ikke får plass i det lokale gudstjenestelivet, fordi det for andre er en tradisjon som ikke hører til i kirkerommet. I debatten om joik som uttrykksform i kirkerommet er behovet for å beskrive funksjonen knyttet til livets høytider viktig. I den sammenheng er det også behov for å beskrive de ulike områdenes ulike bruk av denne tradisjonsmusikken. Et viktig prinsipp i arbeidet med samisk kirkemusikk er å la stedegengjøring og lokal tradisjonell bruk være en ramme. Respekt, romslighet og raushet kan danne rom for dialog.

Nyskriving av salmer, liturgi og kirkemusikk tar sikte på å videreføre tradisjonsmusikk i ny form og i ny bruk. Liturgisk musikk kan være viktige elementer i å synliggjøre et samisk innhold. Ulike tradisjoner i samisk musikk har også preget utforming av liturgisk musikk. Flere nye samiske salmer har kommet til, flere av dem er synlig i Norsk salmebok 2013. For menigheter som ikke har egne samiske salmebøker, er det en god begynnelse å ta i bruk de samiske salmene som finnes i denne salmeboka. Den norske kirkes Salmedatabase er også et verktøy hvor man kan publisere samiske salmer.

Mens det finnes salmebøker på henholdsvis nord- og lulesamisk, mangler det en salmebok på sørsamisk. I dette området har nyproduksjonen av samiske salmer vært betydelig, og behovet for å samle salmer i en salmebok er tilstede. I tillegg har det i de siste årene vært gjort et arbeid med å samle og dokumentere kristen tradisjonsmusikk i sørsamisk område. Behovet for å videreføre, og ikke minst ta vare på dette er vesentlig. Det er også viktig fordi en salmebok er et viktig bidrag til bevaring av språk. I dette arbeidet er det viktig at Den norske kirke har et aktivt samarbeid med Svenska kyrkan siden sørsamisk også snakkes på svensk side.

Kirkerommenes utsmykninger er symboler på det hellige, på Gud. Kirkekunst, utsmykning, fargevalg og metoder spiller en rolle i formildingen mellom mennesket og det hellige. For samer er det betydningsfullt at de gjenfinner symboler, fargevalg, matrielær og metoder i kirkekunsten som bekrefter deres liv. Etter hvert som samisk kirkeliv har blitt mer synlig, har også behovet for liturgiske klær med samisk symbolikk, samt samisk utsmykning av kirker blitt tematisert. I 2017 ble det avduket et samisk alter i Nidarosdomen, noe som var en gledelig hendelse for samene i Norge. Synliggjøring av samisk tilstedeværelse i nasjonalhelligdommen er viktig, og forteller også at vi er to nasjoner, to folk, som deler tro og kirkebygg. Flere samiske prester har liturgiske klær med samisk symbolikk, det er gledelig. Samtidig så vet vi at for mange menigheter så er det mest sannsynlig at menigheter anskaffer seg liturgisk utstyr med samisk utsmykning som et supplement til de man har fra før. En måte å øke tilgangen på liturgiske klær og liturgisk utstyr med samisk utsmykning på på kortere sikt, er at de tre nordligste bispedømmene anskaffer seg slikt utstyr som menigheter i bispedømmet kan låne.

En annen utfordring som kirka må ta tak i er at det ikke er laget spesifikke retningslinjer for bruk av tradisjonelle samiske symboler og mønstre i liturgiske klær og i kirkekunst. Det er et nødvendig arbeid. Både for utforming av kirketekstiler som stola og messehagel er det viktig med et faglig arbeid, men det har også en viktig overføringsverdi til trosopplæringa for barn og unge.

Kirkemøtet har oppfordret Kirkerådet og Samisk kirkeråd sammen med Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmeråd til å styrke og koordinere satsingen på kirkelig kultur innenfor samisk kirkeliv. Det virker naturlig at Samisk kirkeråd har ansvaret for å lede dette arbeidet. Dette vil kreve økte ressurser.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:

- Kirkerådet og Samisk kirkeråd sammen med Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmeråd bidrar til å styrke og koordinere satsingen på kirkelig kultur innenfor samisk kirkeliv.
 - Viderefører arbeidet med korallbok for Sálbmagirji og Sálbmagirji II.
 - Bidra til utviklingen av en sørsamisk salmebok.
 - Bidra til at Den norske kirkes salmebase også inneholder samiske salmer.
 - Bidra til nyskriving av samiske salmer og liturgisk musikk.
 - I dialog med utdanningsinstitusjoner ta opp behov for at samisk salmesangtradisjon blir et tema i etter- og videreutdanning for kirkelig ansatte og i grunnutdanningen for kantorer.
 - Samisk kirkeråd bidrar til at arbeid med innsamling av samiske salmer fra alle tre samiske områder skjer.
 - Vurdere behov for retningslinjer for samisk symbolbruk i kirketekstiler, herunder liturgiske klær og tekstiler i kirkerommets utsmykning.
 - I dialog med relevante institusjoner løftes behov for at samisk kirkehistorie beskrives i større grad.
- **Bispedømmerådernes ansvar:**
 - Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmeråd sammen med Kirkerådet og Samisk kirkeråd bidrar til å styrke og koordinere satsingen på kirkelig kultur innenfor samisk kirkeliv.
 - De tre nordligste bispedømmerådene bidrar til å øke bruken av samisk salmesang, liturgisk musikk og samisk tonespråk i menigheter, herunder også den læstadianske salmesangtradisjonen.
 - De tre nordligste bispedømmenes har et særlig ansvar for å bidra til at lokal samisk kultur inkluderes i forbindelse med oppføring av nye kirker, innkjøp av kirkekunst, liturgisk utstyr, kirketekstiler og utsmykninger.
 - Bidra til kompetanseheving om samiske kulturuttrykk som preger kirker og menighetsliv i bispedømmet slik at dette kan synliggjøres mer.
 - Bidra til at prester og andre kirkelig ansatte som bruker liturgiske klær også kan ta i bruk samisk kristen symbolikk dersom det er ønskelig.
 - Følger opp menighetenes arbeid med samisk kultur.
 - **Menighetsrådenes ansvar:**
 - I strategisk arbeid inkludere tenking om hvordan lokal samisk kultur preger og kan prege kirkelivet på en positiv måte. Dette inkluderer også beskrivelse av hvordan lokal samisk kultur har plass i menighetens gudstjenesteliv.
 - Ha gode rutiner for å vurdere om og hvordan lokal samisk kultur skal inkluderes og synliggjøres i forbindelse med oppføring av nye kirker, innkjøp av kirkekunst, liturgisk utstyr, kirketekstiler og utsmykninger.

4.7. Demokrati og likeverd

Mål:

A	Strukturene i Den norske kirke bidrar til å ivareta og fremme samisk kirkeliv.
B	Saemien Åålmege er en samisk menighetsarena hvor sørsamisk kirkelig fellesskap, sørsamisk språk og identitet styrkes og utvikles.
C	Den norske kirkes demokratiske organer rommer samisk selv- og medbestemmelse.

Kirkemøtet behandlet i 2007 en sak om kirkens Grunnlovsforankring, kirkelov og kirkeordning (sak KM 8/07). Ett av premissene som ble vedtatt som styrende for arbeid med kirkens ordning er dette: Kirken har et særskilt ansvar for å ivareta samisk kirkeliv som en nødvendig og likeverdig del av Den norske kirke. Dette begrunnes i samenes sterke historiske tilknytning til Den norske kirke, samt i samenes status som urfolk i Norge.

I arbeid med ny kirkeordning som kan tre i kraft etter at Stortinget vedtar ny lovgivning på tros- og livssynsfeltet, følges dette prinsippet. Kirkemøtet gir med andre ord en dobbelt begrunnelse for forpliktelsen; i samenes sterke historiske tilknytning til Den norske kirke og i kirkens urfolksansvar. I den nye grunnordningen for Den norske kirke, så skal det tas inn en paragraf om samisk kirkeliv. Uttrykket «verne og fremme samisk kirkeliv», har vært benyttet i kirkeloven og denne formuleringen som vurderes videreført i grunnordningen. Den nye kirkeordningen skal behandles av Kirkemøtet i 2020.

I forbindelse med høringen om forslag til ny tros- og livssynssamfunnslov i 2017 er det fra kirkens side gitt uttrykk for at man ønsker at det i formålsparagrafen om Den norske kirke står noe om kirkas særlige ansvar for å ivareta samisk kirkeliv og at det

kan sies å være en del av Den norske kirkes ansvar som folkekirke. Målet for Den norske kirke er at samisk kirkeliv skal være livskraftig og likeverdig. En fastsettelse i formålsbestemmelsen vil derfor ikke gå utover det ansvaret som Den norske kirke allerede har. Det vil tvert imot på en positiv måte bidra til en synliggjøring av at Den norske kirke som Norges folkekirke også inkluderer det andre statskonstituerende folket i Norge. Når det i bestemmelsen står at Den norske kirke skal forbli en landsdekkende kirke, har Den norske kirke som utgangspunkt at den samiske befolkningen fortsatt skal få en likeverdig landsdekkende betjening. Konkret innebærer det at Den norske kirke bruker de tre offisielle samiske språkene.

Den norske kirkes demokratiske organer rommer samisk selv- og medbestemmelse. Selvbestemmelse i Den norske kirke skjer ved at det finnes egne demokratiske myndighetsrom der samer selv gis ansvar og mulighet til å utforme sitt eget kirkeliv (jf. KM 15/90). Dette begrunner eksistensen Samisk kirkeråd og Saemien Áálmegeaerie og opprettelsen av Samisk kirkelig valg møte. Samisk medbestemmelse i kirkedemokratiet sikres i dag blant annet gjennom særskilt samisk representasjon i de tre nordligste bispedømmerådene og dermed i Kirkemøtet, og ved at Samisk kirkeråd deltar i den forberedende rådsbehandlingen av saker til Kirkemøtet. Videre er Samisk kirkeråds leder fullverdig medlem av Kirkemøtet og har møterett i Kirkerådet. Samiske unge kan delta i kirkedemokratiet ved at de tre nordligste bispedømmerådene også sender samiske delegater til Ungdommens kirkemøte. I 2017 ble Samisk ungdomsutvalg opprettet av Samisk kirkeråd.

En ny tid vil føre med seg behov for endringer i kirkas organisering. Det har betydning for hvordan samisk kirkeliv blir ivaretatt i eventuelle nye endringer i kirkens struktur. I dag er det især to elementer i grunnstrukturen som i særlig grad har et samisk kirkeliv der samer er i majoritet. Det ene er Indre Finnmark prosti, som har en sentral rolle i ivaretagelse av samisk språk og kultur, og som da det ble opprettet, fikk dette spesielle mandatet. Det andre er Saemien Áálmege/Sørsamisk menighet som er en kategorialmenighet for sørsamer.

Det finnes ikke et tilsvarende kirkelig organ for lulesamisk område men man har samiske fagstillinger i den lokale menigheten i Tysfjord. Dette er et godt utgangspunkt for å skape et fagmiljø for lulesamisk kirkeliv. Uavhengig av hvordan man organiserer kirka fremover er det viktig at man vektlegger å skape gode samiske fagmiljøer som støtter opp om og forsterker samisk kirkeliv i menighetene.

At noen områder eller ressursmenigheter har et særlig ansvar, fritar ikke andre menigheter fra forpliktelsene til å inkludere samisk språk og kirkelig tradisjon og kultur i sine menigheter. I tillegg til at tre av bispedømmene, Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros har forpliktelser på ivaretagelse av samisk språk som sine særoppgaver, er det andre bispedømmer som også har en samisk befolkning. Både Møre bispedømme og Hamar bispedømme har menigheter som er i tradisjonelt samisk bosettingsområde, og Oslo har som hovedstad en stor samisk befolkning som også skal ivaretas. Det er i tillegg samer bosatt i alle landets bispedømmer.

Saemien åålmege

Saemien åålmege er en samisk kategorialmenighet som har som formål å fremme sørsamisk kirkeliv. Menigheten ble først etablert som en prøveordning i 2009 og i 2015 vedtok Kirkemøtet å etablere den som en fast menighet. Saemien åålmege ligger under Nidaros bispedømme mens virkeområdet for menigheten er hele det sørsamiske området. Opprettelsen av menigheten imøtekom et lenge savnet behov og må sies å ha vært vellykket. Sørsamenes minoritetssituasjon kombinert med spredt bosetting over et stort bosettingsområde, krever særlige tiltak med hensyn til å skape arenaer for styrking og videreutvikling av sørsamisk kirkeliv. Med denne opprettelsen nådde Den norske kirke en viktig milepæl i arbeidet sitt med å styrke sørsamisk kirkeliv slik at det blir likeverdig og livskraftig. Opprettelsen av Saemien Åålmege har skapt en samisk menighetsarena hvor sørsamisk kirkelig fellesskap og identitet styrkes og utvikles. Det bidrar også til at samene selv mer aktivt kan ta direkte ansvar for å styrke alt som kan gjøres for å vekke og nære det kristelige liv blant samer.

Menigheten har aktiviteter som barne- og ungdomsarbeid, de har bidratt i utarbeidelse av sørsamisk 4-årsbok, konfirmasjonssamlinger. Videre gjennomføres pensjonisttreff, familietreff/familiesamlinger og diakonisamlinger. Sørsamisk menighet deltar i utgivelse av det sørsamiske kirkebladet Daerpies Dierie.

I tillegg til menighetsrettet arbeid, så utfører også Saemien åålmege ansatte kurs og opplæring av andre kirkelig ansatte for å styrke kunnskapen om samisk språket, kultur og samisk identitet blant dem. Fordi det er så få ansatte i Den norske kirke som har kunnskap om samisk språk, kirkeliv og samiske kristne tradisjoner så er dette viktig. Likevel er det viktig at det arbeidet ikke går utover det arbeidet som de ansatte skal gjøre for menighetens medlemmer. Det betyr at menigheten må få tilstrekkelige ressurser slik at det kan ivareta menighetens behov, samt bidra med kompetansehevning hos andre ansatte. Selv om Saemien åålmege formelt ligger under Nidaros bispedømme, er det viktig å huske på at menighetens medlemmer og ansvarsområde strekker seg utover Nidaros sine geografiske grenser. Under Kirkemøtet behandling av saken om opprettelsen av Saemien Åålmege understreket derfor komiteen at *“at det må være tilstrekkelige ressurser til drift og videre utvikling av Saemien Åålmege i en fremtidig kirkeordning.”* (KM 14/15)

Nidaros bispedømmeråd har pekt på behovet for økt ressurs til stillingen som daglig leder i Saemien Åålmege. I tillegg understrekes viktigheten av at en 100 % sørsamisk språkmedarbeiderstilling blir opprettet. Det vil bidra til å at medlemmer av den sørsamiske menigheten kan betjenes på sitt eget språk med sin egen kultur som utgangspunkt. Det sørsamiske språket er svært truet, sørsamene er få og bor spredt – og er en minoritet i alle lokalmenigheter hvor de bor. Det finnes ingen språkstilling for sørsamisk språk i Den norske kirke, og Saemien Åålmege vil være den viktigste arenaen for å styrke kirken som arena for sørsamisk språk.

Samiske ungdommer og deres plass i kirkeliv og kirkens demokrati

Samiske ungdommer over 15 år har rett til å delta i kirkedemokratiet. Samisk ungdomsutvalg er et utvalg på nasjonalt nivå, og primærgruppen av medlemmer til utvalget velges på bispedømmenes ungdomsting i henholdsvis Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland, Nidaros og Oslo bispedømme, og en delegat utnevnes av Sametinget.

Samiske ungdommer har gjennom opprettelsen av Samisk ungdomsutvalg, SUNG, et rådgivende ungdomsorgan på nasjonalt nivå der ungdommer representerer ulike områder av samisk kirkeliv. SUNG bistår Samisk kirkeråd med innspill til saker og høringer, i tillegg til å ha selvstendige roller knyttet til samarbeid med andre organer, blant annet med søsterorganet Ufung, Utvalg for ungdomsspørsmål. SUNG deltar også i UKM etter gjeldende regler.

Samiske ungdommer har også en plass i Den norske kirkes ungdomsdemokrati gjennom at de deltar i bispedømmenes ungdomsting, og der velges det også samisk delegat fra bispedømmene til Ungdommenes kirkemøte. Her har også menigheter i tradisjonelt samisk område mulighet til å ivareta samiske ungdommers medbestemmelse i Den norske kirke ved å oppmuntre samiske ungdommer til å delta.

Urfolksarbeid

Den norske kirkes arbeid med urfolksspørsmål har både en internasjonal og en nasjonal dimensjon, og knytter seg både til spesifikt kirkelige anliggender og til urfolks rettighetssituasjon generelt. Det er viktig for samisk kirkeliv å delta i prosesser som kan styrke arbeidet med samisk kirkeliv i et urfolksperspektiv. Kontakt med andre urfolk har gitt viktige impulser til arbeidet med samisk teologi- og kristendomsforståelse. Dette har i sin tur gitt viktige bidrag til arbeidet med samisk gudstjeneste- og liturgiarbeid.

Kirkenes verdensråds globale økumeniske urfolksnettverk opprettet i 2013 er en viktig samarbeidspartner og motor i dette arbeidet. Arbeidet drives av en referansegruppe som er utnevnt KVs generalsekretær etter forslag fra nettverket. Referansegruppa rådgir generalsekretæren og Kirkenes verdensråds sentralkomite om strategier, aktiviteter og finansiering om urfolks arbeid. Den norske kirke har vært aktivt med i dette arbeidet. Det har vært positivt. Samarbeidet med sentrale aktører i det kirkelige urfolksarbeidet vist seg å gi viktige impulser for interne prosesser i samisk kirkeliv. For det andre har det samiske bidraget vist seg å ha betydning for det internasjonale urfolksarbeidet i KV og LVF. Den norske kirke bør også se et særskilt ansvar for å bidra globalt på denne arenaen. Urfolk generelt tilhører verdens fattigste og mest marginaliserte befolkninger og kommer ofte fra kirker med små ressurser. Få land med urfolk er i samme posisjon til å bidra i det kirkelige internasjonale urfolksarbeidet som Norge. Praksis med å sikre samisk representasjon i Den norske kirkes delegasjoner i sentrale internasjonale/økumeniske fora bør derfor videreføres. Det også et argument for at deler av Den norske kirkes årlige økonomiske støtte til KV og LVF bør øremerkes urfolksarbeidet i disse organisasjonene.

Prosjektet er valgt fordi det skaper gjenkjennelse i forhold til samers erfaring med undertrykkelse av samisk språk og kultur i skoleverk og storsamfunn. Misjonsavtalens urfolksprofil har gitt misjonsprosjektet lokal appell og generert lokale initiativ, SMM sentralt og misjonsrådgiverne i Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros bispedømmer bør i samarbeid med Samisk kirkeråd arbeide for å øke andelen av urfolksrelaterte misjonsavtaler i Den norske kirke generelt og samisk kirkeliv spesielt.

Det innebærer at kirker som lever i misjon skal virkeliggjøre Guds omsorg for å frigjøre mennesker fra enhver form for undertrykkelse. Mennesket er skapt i Guds bilde og derfor har alle, uansett rase, religion, hudfarge, kultur, klasse, kjønn og alder, et menneskeverd som skal beskyttes og respekteres, og aldri utnyttes. Det er nær sammenheng mellom å hevde dette ansvar og forkynne evangeliet. Men forsoning mellom mennesker er ikke det samme som forsoning med Gud, sosial omsorg er ikke det samme som evangelisering, politisk frigjøring er ikke frelse. Likevel står det fast at både evangelisering og sosialpolitisk arbeid er deler av et grunnleggende oppdrag som kirkene har felles.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:
 - Bidra til å oppfylle forpliktelser knyttet til gjennomføring av demokratiske prosesser for å ivareta samisk selv- og medbestemmelse. Dette gjelder også kirkas ungdomsdemokrati.
 - Arbeider strategisk og langsiktig med samiske unges plass i kirkedemokratiet, og jobber med rekruttering til ulike råd og organer.
 - Bidra til at Saemien Áálmege kan fortsette å være en samisk menighetsarena hvor sørsamisk kirkelig fellesskap og identitet styrkes og utvikles
 - Bidra til at praksis med samisk representasjon i Den norske kirkes delegasjoner i sentrale internasjonale/økumeniske fora videreføres.
 - Bidra til at deler av Den norske kirkes årlige økonomiske støtte til KV og LVF kan øremerkes urfolksarbeidet i disse organisasjonene.
- Bispedømmerådernes ansvar:
 - De tre nordligste bispedømmerådene følger opp forpliktelser med samisk representasjon i råd og utvalg
 - Nidaros bispedømme bidrar til at Saemien Áálmege kan fortsette å være en samisk menighetsarena hvor sørsamisk kirkelig fellesskap og identitet styrkes og utvikles.
 - Hamar, Møre og Oslo bispedømmeråd har ansvar for å bidra til at den samiske befolkninga oppmuntres til å la seg velge til demokratiske organer i bispedømmet.
 - Se til at organiseringen i bispedømmet bidrar til å ivareta og fremme samisk kirkeliv ved at det finnes samiske fagmiljøer.
- Menighetsrådenes ansvar:
 - Bidra aktivt til å foreslå kandidater til samiske verv i Den norske kirke.
 - Bidrar til å også sende samiske ungdommer til ungdommens kirkemøte og bispedømmenes ungdomsting.